

บุคคลวิสัยและผู้ใช้ผลงานวิจัย

ลำดับที่ ๕

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
กับสถานการณ์การพัฒนาระดับปัจจุบัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
กับสถานการณ์การพัฒนابخอบัน

สุรัชย์ ทวนแก้ว
สุภางค์ จันทวนิช
บรรณาธิการ

จัดพิมพ์โดย

โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย

ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ธันวาคม ๒๕๖๘

สถาบันวิจัยสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์ครั้งที่ ๑

ธันวาคม ๒๕๒๘

ลิขสิทธิ์เป็นของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

301.072

ส 532

ร.๒

ปก : อัครพงษ์ อุษณานันท์

จัดการ : เสาวนีย์ สงวนศัพท์

- 2 พ.ศ. 2537

พิมพ์ที่โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

037077

คำนำ

ในการเผยแพร่ผลงานวิจัยเพื่อให้แพร่หลายเป็นที่รับรู้ และได้รับการพิจารณานำไปใช้ก่อประโยชน์แก่สังคมอย่างเหมาะสมนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ผลงานวิจัยจะต้องได้รับการตรวจสอบพิจารณา และวิเคราะห์วิจารณ์อย่างกว้างขวางจากผู้ใช้งานวิจัยและนักวิจัยอื่น ๆ ในขณะเดียวกันข้อคิดเห็นต่าง ๆ ยังช่วยให้ นักวิจัยได้ปรับปรุงผลงานให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้น

เพื่อให้บรรลุผลดังกล่าวข้างต้น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงได้จัดให้มีการประชุมร่วมระหว่างผู้วิจัยและผู้ใช้งานวิจัยในสาขาต่าง ๆ ตลอดจนนักวิชาการในสาขานั้น ๆ ขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยในแต่ละสาขาได้มีโอกาสพบปะอภิปรายและแลกเปลี่ยนความเห็นในผลงานวิจัยที่ทำขึ้น และผู้ใช้งานวิจัยก็จะได้ทราบว่าผลงานวิจัยอะไรอยู่บ้างจะนำไปใช้ได้เพียงใด

การประชุมแต่ละครั้งนับว่าได้ผลสมความมุ่งหมาย และได้ประโยชน์อยู่มากพอสมควรแต่ก็เป็นผลจำกัดอยู่ในวงแคบ เฉพาะผู้เข้าร่วมประชุมเท่านั้นฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงเห็นว่าน่าจะได้เผยแพร่ผลการวิจัย และการอภิปรายให้กว้างขวางออกไปอีก จึงได้จัดพิมพ์เอกสารเผยแพร่ผลงานวิจัยชุดนี้ขึ้น

รายงานการประชุมระหว่างผู้วิจัยและผู้ใช้งานวิจัย เรื่อง "สังคมวิทยาและมนุษยวิทยากับสถานการณ์การพัฒนาในปัจจุบัน" นับเป็นเล่มที่ ๕ ของโครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย จึงคาดว่าจะมีประโยชน์ต่อนักวิจัยและผู้ใช้งานวิจัยด้านนี้พอสมควร โดยที่การดำเนินการเรื่องนี้เป็นงานใหม่ โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัยมุ่งที่จะปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น ดังนั้นถ้าหากผู้อ่านมีข้อเสนอแนะประการใดขอได้โปรดส่งให้โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย ทราบด้วย จะเป็นพระคุณยิ่ง

ศ.ดร.ศก. วรรณรัตน์

(รองศาสตราจารย์ ดร. ศกฤษณ์ วรรณรัตน์)

รองอธิการบดีฝ่ายวิจัย

คำนำของบรรณาธิการ

ในปัจจุบันนักวิจัยได้เพิ่มความสนใจในการดำเนินการวิจัยทางสังคมวิทยา และมานุษยวิทยามากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในหัวข้อเกี่ยวกับการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ เพื่อช่วยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ ในการตัดสินใจวิจัย ปัญหาในแง่มุมต่างๆ อันจะนำไปสู่ความเท่าเทียมกันในสังคม แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าเท่าที่ผ่านมางานวิจัยจำนวนมากไม่ได้รับการเผยแพร่ให้กว้างขวางเป็นที่รับรู้ทั่วกัน และงานวิจัยหลายเรื่องไม่สามารถนำไปใช้ในทางปฏิบัติได้เต็มที่

หนังสือชุด “ผู้วิจัยและผู้ใช้ผลงานวิจัย” ชุดที่ ๕ นี้ เป็นการสรุปผลการสัมมนาระหว่างผู้วิจัยและผู้ใช้ผลงานวิจัยเรื่อง “สังคมวิทยาและมานุษยวิทยากับสถานการณ์พัฒนาปัจจุบัน” จัดโดยฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๒๗ ในการสัมมนาครั้งนี้ผู้เข้าร่วมสัมมนาได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการผลิตงานวิจัย และการนำผลงานวิจัยไปใช้เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ปัญหาสังคมต่างข้างต้น

หนังสือชุดนี้ได้เรียบเรียงขึ้นให้มีขนาดกะทัดรัด สะดวกแก่ผู้อ่าน เริ่มด้วยคำกล่าวเปิดสัมมนาของท่านอธิการบดี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คำกล่าวรายงานของคุณเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โครงการประชุมสัมมนา รายงานฉบับย่อของผู้เสนอรายงานวิจัย ๔ ท่าน บทวิจารณ์และอภิปราย สรุปผลการประชุม การอภิปรายทั่วไป บันทึกท้ายเล่มของบรรณาธิการและรายงาน พร้อมกับหน่วยงานของผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนา ในตอนท้ายมีบทแนะนำผู้เสนอ

ผลงานวิจัยไว้เพื่อประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านที่สนใจตอบตามรายละเอียดเกี่ยวกับ ผลงานวิจัยทั้ง ๔ ฉบับได้โดยตรงจากผู้วิจัย

ผลงานวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาทั้ง ๔ ฉบับซึ่งรวมอยู่ใน หนังสือชุดนี้เป็นผลงานของอาจารย์ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทั้งสิ้น ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

ผลงานวิจัยที่ ๑ เรื่อง “โครงการ กสช. กับการพัฒนาชนบท : ผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ของภาคกลาง ปี ๒๕๒๕” เป็นผลงาน ของ รองศาสตราจารย์ ดร. ปรีชา คุวินทร์พันธ์ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับ ผลกระทบทางค้ำต่าง ๆ ของโครงการ กสช. ในเขตภาคกลางเพื่อสะท้อนให้เห็น ถึงระดับการพัฒนาที่แตกต่างกัน ในระหว่างท้องที่ตามสภาพภูมิประเทศ และ เศรษฐกิจที่แตกต่างกันว่าจะมีผลต่อเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอย่างไรบ้าง

ผลงานวิจัยที่ ๒ เรื่อง “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพของการศึกษา ประชาบาล” เป็นผลงานของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุภางค์ จันทวานิช เป็น การศึกษาเกี่ยวกับ ปัจจัยต่าง ๆ ที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อคุณภาพ ของโรงเรียน ประชาบาลและศึกษาความสอดคล้องของโรงเรียนประชาบาลตามความเป็นจริง เปรียบเทียบกับความหวังของผู้ที่เกี่ยวข้อง

ผลงานวิจัยที่ ๓ เรื่อง “ผลกระทบจากปัญหาตลาดข้าวต่อชุมชนใน จังหวัดฉะเชิงเทรา และแนวทางแก้ไข” เป็นผลผลงานของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุริชัย หวันแก้ว และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิฑิต มันทาภรณ์ เป็นการศึกษา เกี่ยวกับสภาพปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับตลาดข้าว ผลกระทบ รวมทั้ง ทางออกของปัญหาในทัศนะของฝ่ายต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อเสนอแนะแนวทาง และ มาตรการในการแก้ไขปัญหในระดับต่าง ๆ

ผลงานวิจัยสุดท้าย เรื่อง “การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมและประชากรของหมู่บ้าน (เชียงใหม่) – ข้อพิจารณาแก่นระเบียบวิธีวิจัย” เป็นผลงานของ อาจารย์ ดร. วีรสิทธิ์ สิริไตรย์ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยโดยให้ความสำคัญกับเรื่องการเปลี่ยนแปลง โดยกล่าวถึงสาเหตุของการศึกษา สิ่งที่ต้องศึกษา วิธีการที่เลือกศึกษา เวลาและทรัพยากรของผู้ศึกษา ตลอดจนแสดงเหตุผลว่าทำไมจึงควรเลือกศึกษาวิธีนั้น ๆ เพื่อเป็นแนวทางให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับระเบียบวิธีในการศึกษาต่อไป

ในตอนท้ายของหนังสือ บรรณาธิการได้นำประเด็นเกี่ยวกับการวิจัยและการใช้ผลการวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาอภิปรายเพิ่มเติม เพื่อให้แนวทางการพิจารณาการวิจัยในศาสตร์ดังกล่าวกว้างขวาง ครอบคลุมยิ่งขึ้น ประเด็นส่วนนี้อยู่ในหัวข้อบันทึกท้ายเล่มของบรรณาธิการ ข้อคิดดังกล่าวมิใช่ผลของการอภิปรายในการสัมมนา ฉะนั้นจึงอาจถือได้ว่าเป็นการเสนอแนะกติกของบรรณาธิการเท่านั้น

สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. ไพฑูรย์ สินดารักษ์ หัวหน้าโครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้วิจัยทุกท่านและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายที่มีส่วนช่วยให้หนังสือเล่มนี้สำเร็จมาได้ และขอขอบพระคุณโรงพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งได้จัดพิมพ์หนังสือชุดนี้

สุวิชัย หวันแก้ว

สุภางศ์ จันทวานิช

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ธันวาคม ๒๕๒๘

สารบัญ

	หน้า
คำนำ.....รองอธิการบดีฝ่ายวิจัย	จ
คำนำของบรรณาธิการ	ฉ
ภาคที่ ๑ : รายละเอียดการประชุม	๑
คำกล่าวเปิดประชุมของอธิการบดี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย...	๓
คำกล่าวรายงานของคณบดี คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์- มหาวิทยาลัย.....	๕
โครงการการประชุมสัมมนาระหว่างผู้วิจัยและผู้ใช้งานวิจัย.....	๗
ภาคที่ ๒ : รายงานการวิจัยฉบับย่อ	๑๑
โครงการ กสช. กับการพัฒนาชนบท: ศึกษาผลกระทบทาง เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของภาคกลาง ปี ๒๕๒๕ โดย ปรีชา คุวินทร์พันธ์	๑๓
บทวิจารณ์และอภิปราย โดย อมรา พงศาพิชญ์ และผู้เข้าร่วมสัมมนา	๓๓
ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพของการศึกษาประชาบาล โดย สุภางค์ จันทวานิช	๔๘
บทวิจารณ์ และอภิปราย โดย พัทยา สายหู ชยันต์ วรรณะภักดิ์ และผู้เข้าร่วมสัมมนา	๖๗

ผลกระทบจากปัญหาตลาดข้าวต่อชุมชนในจังหวัดฉะเชิงเทรา และแนวทางแก้ไข โดย สุรัชย์ ทวันแก้ว	๘๑
บทวิจารณ์และอภิปราย โดย สมภพ มานะรังสรรค์ ชั้น ฮวดสวาสค์ และผู้เข้าร่วมสัมมนา	๙๘
การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากร ของหมู่บ้าน (เชิงใหม่) ข้อพิจารณาต้านระเบียบวิวิจัย โดย วีรสิทธิ์ สิทธิไกรย์	๑๑๑
บทวิจารณ์และอภิปราย โดย พัทยา สายหู และผู้เข้าร่วมสัมมนา	๑๒๕
ภาคที่ ๓ : สรุปผลการประชุมสัมมนา	๑๓๓
อภิปรายทั่วไป	๑๓๕
บันทึกท้ายเล่มของบรรณาธิการ	๑๔๘
ภาคที่ ๔ : ภาคผนวก	๑๕๓
รายนามผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนาระหว่างผู้วิจัยและผู้ใช้งานวิจัย	๑๕๕
แนะนำผู้วิจัย	๑๖๑

ภาคที่ ๑

รายละเอียดการประชุม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำกล่าวเปิด

ของ

อธิการบดี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศาสตราจารย์ ดร. เกษม สุวรรณกุล

ท่านคณบดีคณะรัฐศาสตร์ ท่านรองอธิการบดี ท่านอาจารย์และผู้เข้าร่วมประชุมทุกท่าน ผมมีความยินดีที่ได้มาเป็นประธานเปิดการประชุมในวันนี้ รู้สึกดีใจที่ได้มีการจัดประชุมในลักษณะนี้ ผมเห็นด้วยกับท่านคณบดีและโครงการเผยแพร่ผลงานวิจัยที่ว่างงานวิจัยจำนวนมากยังไม่ได้นำไปใช้อย่างเต็มที่ เพราะเมื่อผู้ทำวิจัยทำชิ้นแล้วก็มีกีดขวางของตนสิ้นสุดลง ทำให้ผลงานวิจัยสิ้นสุดลงไปด้วย เหตุการณ์ที่ได้มีการประชุมพบปะกันระหว่างผู้วิจัยและผู้ใช้ผลงานวิจัยในวันนี้จึงมีคุณค่าอย่างมาก เท่าที่ผมเห็นอย่างน้อยมี 2 ประการ คือ

๑. ทำให้งานวิจัยได้มีการนำไปใช้ประโยชน์มากขึ้น
๒. ผู้วิจัยจะรู้ว่าควรวิจัยอย่างไร จึงจะนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ได้เต็มที่ เพราะทางคณบดีและมานุษยวิทยานั้น ถ้าได้มีงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ให้กว้างขวาง ก็จะเป็นประโยชน์ต่อวงงานและตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องอย่างมาก

งานทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเป็นงานที่สำคัญ เพราะเป็นงานที่หาความรู้เกี่ยวกับคน ส่งเสริมให้คนมองสังคมและสิ่งต่าง ๆ ในทัศนะที่กว้าง การจัดการทางคณบดีและมานุษยวิทยาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่เป็นมาการดำเนินงานต่าง ๆ ทำไปโดยสามัญสำนึก ซึ่งประสบความสำเร็จพอสมควร ถ้าเรา

ดำเนินการอย่างมีหลักวิชา อาศัยการค้นคว้าวิจัยเข้าช่วยก็จะทำให้งานทางค้ำ
ตั้งคัมภีร์และมานุษยวิทยาก้าวหน้าอย่างมีหลักมากขึ้น

ผมขอตั้งข้อสังเกตเล็กน้อยว่า คุณค่าของงานวิจัยนั้นนอกจากมีประโยชน์
ต่อผู้นำไปใช้แล้วก็มีประโยชน์ด้านวิชาการด้วย ความพอดีระหว่างวิชาการและ
การนำไปใช้จึงเป็นสิ่งที่เราต้องให้ความสนใจ การประชุมในวันนี้ก็จะช่วยให้เห็น
ความพอดีนั้นชัดเจนยิ่งขึ้น บัดนี้ได้เวลาอันสมควรแล้ว ผมขอเปิดการประชุม
สัมมนาระหว่างผู้วิจัยและผู้ใช้ผลงานวิจัยทางค้ำตั้งคัมภีร์และมานุษยวิทยา ขอ
ให้การประชุมสำเร็จตามเป้าหมายทุกประการ ขอขอบคุณ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำกล่าวรายงาน

ของ

คณะคณาจารย์รัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศาสตราจารย์จรูญ สุภาพ

กราบเรียนท่านอธิการบดีที่เคารพเพียง วันนี้เป็นโอกาสพิเศษที่เรามี
แขกผู้มีเกียรติ อาทิ ท่านรองอธิการบดีฝ่ายวิจัย ท่านศาสตราจารย์ประเสริฐ
แย้มกลิ่นฟุ้ง ท่านผู้อำนวยการสถาบันประชากรและคณาจารย์ในภาควิชานี้ ตลอดจน
जनแขกจากภายนอก วันนี้เป็นวันที่เราต้องการให้เกิดประสบการณ์ใหม่ขึ้นมา
คือ การผสมผสานกันระหว่างงานวิจัยกับการใช้ผลงานวิจัย ภาควิชาสังคมวิทยา
และมานุษยวิทยาก็มีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถถึงส่วนหนึ่งของประเทศ
ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิอย่างมาก และมีผลงานออกมา ผมอยากกราบเรียน
ท่านอธิการบดีว่า ผมรู้สึกสบายใจที่เห็นผลงานของพวกเราค่านับทุกเบิกไปอย่าง
มากมาย ที่น่าเสียดายก็คืองานที่ทำไปแล้วจะต้องมีการใช้ การใช้ต้องมีการพบปะ
ซึ่งภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โดยความร่วมมือของท่านหัวหน้าภาค
คือ ดร. ปรีชา คุณินทร์พันธ์ุ ตลอดจนคณาจารย์ฝ่ายวิจัยของจุฬาลงกรณ์-
มหาวิทยาลัย จึงต้องการให้มีการพบปะกันระหว่างผู้ผลิต คือ นักวิชาการกับผู้
บริโภค คือ ผู้ปฏิบัติการ ซึ่งวันนี้ได้มีมาจากกรม กองต่างๆ มาเข้าร่วม เมื่อ
พบปะกันแล้วก็มีเรื่องที่จะต้องทำอยู่ ๒-๓ เรื่อง เรื่องแรกคือต้องความีปัญหาตรง
ไหนในการใช้ ใช้แล้วมีปัญหาก็ควรมีทางแก้ พัดแบ็คจากผู้บริโภคสำคัญมาก
โดยเฉพาะในเรื่องของ นวัตกรรม (ความต้องการ) และการประยุกต์ใช้ต่างๆ ในอนาคต
ถ้าภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาและภาคอื่น ๆ ในคณะรัฐศาสตร์ รวมทั้ง

ฝ่ายวิจัยของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้ผลิตผู้บริโภคได้มาพบปะกันสม่ำเสมอ เชื่อว่างานของคณะนี้จะ เป็นไปด้วยดี สมกับความต้องการและนโยบายของทางมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านอธิการบดีที่ ต้องการ ได้เห็น อานิสงส์ของ ผลผลิตจากมหาวิทยาลัยเป็นประโยชน์ต่อสังคม

วันนี้เป็นโอกาสดี เราต้องการท่านอธิการบดีมากในฐานะที่เคยเป็น คณบดีที่นี้มาก่อน ที่จะเป็น อธิการบดีของมหาวิทยาลัย เป็นผู้ที่มีมองการณ์ไกล อยากเห็นงานของจุฬาฯ ดำเนินไปอย่างเหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ อย่างแท้จริง วันนี้เป็นโอกาสที่ดี ผมใคร่ขอกราบเรียนเชิญท่านอธิการบดีได้ กล่าวเปิดการสัมมนาครั้งนี้ การสัมมนาจะมีทั้งวัน คณะรัฐศาสตร์รัฐศึกษาเป็นเกียรติ และเป็นพระองค์ที่ท่านอธิการบดีได้มาทำการเปิดประชุมวันนี้ ด้วยเหตุผลสาม ประการ ประการแรก คือ เป็นศิริมงคลแก่พวกเราทุกคน ประการที่สองเป็น ก้าวตั้งใจอย่างยิ่ง ประการที่สามเป็นการประสานและสืบต่อนโยบายของมหาวิทยาลัย ที่ควรสนับสนุน ขอขอบคุณครับ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงการการประชุมสัมมนาระหว่างผู้วิจัยและผู้ใช้ผลงานวิจัย
เรื่อง “สังคมวิทยาและมานุษยวิทยากับสถานการณ์
การพัฒนาปัจจุบัน”

วันพฤหัสบดีที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

ณ ห้องประชุมคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โดย

โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับ
ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์

๑. หลักการและเหตุผล

ในปัจจุบันได้มีการทำวิจัยในค่านต่าง ๆ กันอย่างกว้างขวาง และมีผลงานวิจัยเกิดขึ้นจำนวนมาก โดยเฉพาะทางค่านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา แต่เท่าที่ผ่านมาจะพบว่างานวิจัยจำนวนมากไม่ได้รับการเผยแพร่ให้กว้างขวางเป็นที่รับรู้ทั่วกัน และงานวิจัยหลายเรื่องไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติได้อย่างเต็มที่ ซึ่งนับว่าเป็นการสูญเสียอย่างน่าเสียดาย เหตุดังกล่าวนี้คงจะเป็นเพราะส่วนหนึ่งไม่ได้มีการพิจารณาค่านการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานวิจัยอย่างมากพอและอีกส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะขาดการติดต่อแลกเปลี่ยนความเข้าใจกันระหว่างผู้วิจัยและผู้นำผลงานวิจัยไปใช้

ด้วยเหตุนี้โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จึงเห็นสมควรที่จะได้จัดให้มีการประชุมสัมมนาระหว่างผู้วิจัย และผู้ใช้ผลงานวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาขึ้น

๒. วัตถุประสงค์

๒.๑ เพื่อให้ผู้วิจัยและผู้ใช้ผลงานวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
ได้มีโอกาสพบปะและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการ กำหนดหัวข้อ การ
ดำเนินงานวิจัยและการนำผลงานวิจัยไปประยุกต์ใช้

๒.๒ เพื่อศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรคในการนำผลการวิจัยทางสังคม
วิทยาและมานุษยวิทยาไปประยุกต์ใช้

๒.๓ เพื่อหารูปแบบและแนวทางการแก้ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น
ในการนำผลการวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไปประยุกต์ใช้

๒.๔ เพื่อเสนอประเด็นปัญหาที่ควรวิจัย ตลอดจนการนำผลงานวิจัย
ทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาไปใช้ให้สอดคล้องกับความจำเป็นด้านการพัฒนา
สังคมอย่างกว้างขวางต่อไป

๓. ระยะเวลา ๑ วัน คือ วันพฤหัสบดีที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๗

๔. สถานที่ ห้องประชุมคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๕. ผู้เข้าร่วมสัมมนา ๘๐ คน ประกอบด้วย

๕.๑	วิทยากรผู้เสนอผลงานวิจัย	๕ คน
๕.๒	นักวิจัยและผู้ใช้ผลงานวิจัย นักพัฒนา องค์กรเอกชนและรัฐบาล	๕๐ คน
๕.๓	กรรมการและผู้สนใจ	๒๕ คน

๖. โปรแกรม

วันพฤหัสบดีที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๗

๐๘.๐๐-๐๘.๑๕ น. ลงทะเบียน

๐๘.๑๕-๐๘.๓๐ น. พิธีเปิด โดย อธิการบดี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ๑๘.๓๐-๑๐.๐๐ น. งานวิจัย ๑ โครงการสร้างงานในชนบทกับการพัฒนา
ชนบทผู้เสนอ รศ.ดร. ปรีชา คุวินทร์พันธ์
ผู้วิจารณ์ รศ.ดร. อมรา พงศาพิชญ์
- ๑๐.๐๐-๑๐.๑๕ น. พัก-น้ำชา
- ๑๐.๑๕-๑๑.๔๕ น. งานวิจัย ๒ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพของการศึกษา
ประชากร
ผู้เสนอ ผศ.ดร. สุภางค์ จันทวานิช
ผู้วิจารณ์ ศ.ดร. พัทธา สายหู
ดร. ชัยนันทน์ วรรณระภา
ผู้ดำเนินรายการภาคเช้า ผศ. สุรัชย์ ทวันแก้ว
- ๑๑.๔๕-๑๓.๐๐ น. พัก-อาหารกลางวัน
- ๑๓.๐๐-๑๔.๓๐ น. งานวิจัย ๓ ปัญหาตลาดข้าวในจังหวัดฉะเชิงเทราผลกระทบ
และแนวทางแก้ไข
ผู้เสนอ ผศ. สุรัชย์ ทวันแก้ว
ผู้วิจารณ์ ผศ. สมภพ มานะรังสรรค์
- ๑๔.๓๐-๑๔.๔๕ น. พัก-น้ำชา
- ๑๔.๔๕-๑๖.๑๕ น. งานวิจัย ๔ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจสังคม
และประชากรของหมู่บ้านในเชียงใหม่ ข้อพิจารณา
ด้านระเบียบวิธีวิจัย
ผู้เสนอ ดร. วีรสิทธิ์ สิริไตรย์
ผู้วิจารณ์ ศ.ดร. พัทธา สายหู

- ๑๖.๑๕-๑๗.๐๐ น. อภิปรายทั่วไปเกี่ยวกับการใช้ผลการวิจัยทางสังคมวิทยา
และมานุษยวิทยา ประธาน ศ. ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง
- ๑๗.๐๐ น. หัวหน้าภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา กล่าวเปิด
การประชุม
ผู้ดำเนินรายการภาคบ่าย : ผศ. ดร. สุภางค์ จันทวนิช

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคที่ ๒

รายงานการวิจัยฉบับย่อ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงการ กสช. กบการพัฒนชนบท :
ศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม
และการเมืองของภาคกลาง ปี ๒๕๒๕

รองศาสตราจารย์ ดร. ปรีชา คุ้มทรัพย์
ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความนำ

พื้นที่ที่ทำการประเมินอยู่ในเขตภาคกลาง ประกอบด้วย ๒๒ กศจ. ทางตอนเหนือและตะวันตกของภาคเป็นที่ดอน ประชาชนส่วนมากประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา และเลี้ยงสัตว์ ตอนกลางและตอนล่างของภาคเป็นที่ราบลุ่ม อยู่ในเขตชลประทาน ประชาชนส่วนมากประกอบอาชีพทำนาและทำสวน ทางด้านตะวันออกของภาคเป็นที่ดอนและชายทะเล อาชีพที่สำคัญได้แก่การทำสวน ทำไร่ จับสัตว์น้ำ และทำนา

เป็นที่เข้าใจโดยทั่วไปว่าภาคกลางเป็นภาคที่มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะสำหรับการเพาะปลูกข้าวและพืชไร่อื่น ๆ นอกจากนี้การคมนาคมติดต่อระหว่างจังหวัดต่าง ๆ และกับกรุงเทพมหานครก็เป็นไปโดยสะดวก โดยเหตุนี้จังหวัดในภาคกลางจึงมีความเจริญมากกว่าจังหวัดในภาคอื่น ๆ ความเข้าใจดังกล่าวนี้ว่ามีส่วนถูกอยู่มาก แต่หากพิจารณาให้ลึกลงไปแล้วจังหวัดในภาคกลางก็ยังมีปัญหาอยู่มากเช่นเดียวกับจังหวัดในภาคอื่น ๆ ของประเทศ ความแตกต่างของ

สภาพท้องถิ่นและความเจริญระหว่างจังหวัดต่าง ๆ หรือแม้ภายในจังหวัดหนึ่ง ๆ ยังคงมีอยู่มาก ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงระดับพัฒนาที่แตกต่างกันในระหว่างท้องถิ่น ประเด็นปัญหาที่กล่าวนี้มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของโครงการ กสช. ในภาคกลาง เป็นอย่างมาก

ความแตกต่างของจังหวัดภาคกลาง

ในการกำหนดเขตความแตกต่างของส่วนต่าง ๆ ของภาคกลางนั้น การประเมินผลครั้งนี้ได้ใช้เขตเศรษฐกิจเป็นข้อกำหนด ซึ่งแบ่งออกได้ดังต่อไปนี้

๑. เขตเพาะปลูกข้าว ซึ่งได้แก่จังหวัดต่าง ๆ ทางเหนือกรุงเทพ ฯ ขึ้นไป จังหวัดที่ตกเป็นตัวอย่าง คือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และลพบุรี
๒. เขตเพาะปลูกข้าวและทำสวน ได้แก่จังหวัดที่อยู่ทางใต้ลงไป จังหวัดที่ตกเป็นตัวอย่าง คือ จังหวัดนครปฐม และราชบุรี
๓. เขตริมฝั่งทะเลทางตะวันออก ได้แก่จังหวัดต่าง ๆ ริมฝั่งทะเลตะวันออก จังหวัดตัวอย่าง คือ จังหวัดฉะเชิงเทรา และระยอง

ความแตกต่างของลักษณะภูมิประเทศ การอาชีพและความอุดมสมบูรณ์ระหว่างเขตต่าง ๆ เหล่านี้ค่อนข้างเห็นได้ชัด ทำให้เห็นชัดเจนว่ามีข้อขัดแย้งระหว่างข้อกำหนดและวัตถุประสงค์ของ กสช. ที่เป็นในระดับชาติกับความต้องการและความเหมาะสมของแต่ละท้องถิ่น ในระดับท้องถิ่น จึงจะได้กล่าวถึงต่อไปในรายละเอียด

เขตที่ ๑ จังหวัดต่าง ๆ ในเขตนี้มีลักษณะทั่วไปที่คล้ายคลึงกัน คือ เพาะปลูกข้าวเป็นหลัก รวมทั้งการทำไร่ข้าวโพดและพืชไร่บางอย่าง จังหวัดที่เลือกนับว่าเป็นตัวอย่างที่เหมาะสมมาก เพราะสามารถครอบคลุมลักษณะและปัญหาภายในของเขตนี้ได้เป็นอย่างดี จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นที่ราบลุ่มทำการเพาะปลูกข้าวเป็นส่วนใหญ่ และอยู่ใกล้กับกรุงเทพ ฯ สามารถเป็นตัวแทนของจังหวัดอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้กรุงเทพ ฯ และมีภูมิประเทศที่คล้ายคลึงกันได้เป็น

อย่างนี้ ส่วนจังหวัดลพบุรีซึ่งประกอบด้วยที่ราบและเขตที่เป็นภูเขาสามารถเพาะปลูกข้าวและทำพืชไร่ก็สามารถเป็นตัวแทนของจังหวัดทางตอนเหนือของภาคกลางได้ ความแตกต่างระหว่างพระนครศรีอยุธยากับลพบุรีทำให้ผู้ประเมินผลสามารถเข้าใจและประมวลปัญหาเกี่ยวกับโครงการ กสช. ในเขตนี้ได้อย่างเหมาะสม

โดยทั่วไปความต้องการขั้นพื้นฐานของสองจังหวัดนี้คล้ายคลึงกัน คือ ต้องการแหล่งน้ำและถนน แม้ว่าพื้นที่ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตชลประทาน แต่ปัญหาที่มีก็คือการขุดคลอง ซอย เพื่อนำน้ำเข้าที่นาซึ่งไม่ทั่วถึง พระนครศรีอยุธยาแม้จะเป็นอู่ข้าวอู่น้ำแต่ก็หนีไม่พ้นในปัญหาเรื่องน้ำไม่ว่าจะเป็นน้ำท่วมหรือขาดแคลนน้ำ โครงการ กสช. จึงมีความจำเป็นในการแก้ปัญหาทางด้านนี้

ปัญหาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ พระนครศรีอยุธยาเป็นจังหวัดที่อยู่ใกล้กรุงเทพฯ เพราะฉะนั้นจึงมีคนอพยพเข้ามาทำงานอยู่ในกรุงเทพฯ นับจำนวนขึ้นแสนคน การทำนาไม่ได้ผลหรือราคาผลผลิตตกต่ำเป็นแรงผลักดันให้มีการอพยพอีกอย่างหนึ่ง โครงการ กสช. อาจช่วยสกัดกั้นการอพยพได้บ้างแต่ก็เป็นส่วนน้อย โดยเหตุที่ว่างาน กสช. เป็นงานระยะสั้น และค่าจ้างแรงงานไม่สูงพอที่จะเป็นแรงจูงใจให้คนทำงานอยู่ในท้องถิ่น อย่างไรก็ตามโดยที่บางท้องที่ของอยุธยาเป็นเขตอุตสาหกรรม อันเป็นเขตที่คนในท้องถิ่นสามารถหางานรับจ้างในโรงงานต่าง ๆ ได้ แต่การทำงาน กสช. ก็มีปัญหา เช่น บางอำเภอมีไซโลขนาดใหญ่หลายแห่ง ราษฎรไม่ให้ความสนใจงาน กสช. เท่าที่ควร แม้จะไม่มี การอพยพเข้ากรุงเทพฯ เช่น อำเภออื่น ๆ แต่ส่วนมากหางานรับจ้างได้ไม่ยากนัก และเป็นงานที่แน่นอนกว่า กสช. โดยเหตุนี้จะเห็นว่าแม้ในจังหวัดเดียวกัน หากมีสภาพภูมิประเทศและการอาชีพที่ต่างกันก็มีผลต่อการเข้าร่วมงาน กสช. ในลักษณะที่แตกต่างกันด้วย

จังหวัดลพบุรีก็เช่นเดียวกัน ภายในจังหวัดมีลักษณะผสมกัน ระหว่างที่ราบและที่บนเขา ในเขตนบนเขาปัญหาเรื่องน้ำเป็นเรื่องสำคัญ ปัญหาสำคัญอยู่ที่เทคนิคและการปฏิบัติงานภายใต้กฎระเบียบและการจัดสรรเงินของ กสช. ที่กำหนดไว้เหมือนกันทั่วประเทศ มีผลให้การชดเชยบอมาคาลไม่ประสบผลเท่าที่ควร สักส่วนแรงงานที่กำหนดไว้ไม่ได้ให้ประโยชน์เลยเพราะลักษณะของพื้นที่เป็นหินแข็ง การชดเชยด้วยแรงงานคนเป็นไปได้ และจำนวนเงินจัดสรรที่ได้รับก็ ไม่เพียงพอที่จะทำให้การชดเชยเงินที่จะให้น้ำพอเพียงแก่ความต้องการ กฎเกณฑ์ของ กสช. ที่เน้นการจ้างแรงงานของท้องถิ่นซึ่งขัดกับความเป็นจริงในเขตนั้น ซึ่งต้องการชดเชยด้วยเครื่องจักรเพื่อให้ได้ผลเต็มที่ สภาพพื้นที่ภูมิประเทศ และการอาชีพที่แตกต่างกันแต่ใช้กฎระเบียบเดียวกันเป็นอุปสรรคที่ทำให้ความต้องการของท้องถิ่นไม่ได้ผลตอบสนองเท่าที่ควร

เขตที่ ๒ เศรษฐกิจของจังหวัดต่าง ๆ ในเขตนี้นับว่าอยู่ในระดับก็เมื่อเทียบกับเขตที่ ๑ ทั้งราชบุรีและนครปฐม ซึ่งเป็นจังหวัดตัวอย่าง *ไม่มีปัญหา* *ด้านการอพยพเข้าเมือง* มีคนว่างงานน้อยกว่าจังหวัดทางเหนือของภาค ราษฎรส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่ ทำสวน และรับจ้างค้าย้อย ลักษณะของการทำงานก็หมุนเวียนคิดค้อกันตลอดปี ทำให้แรงงานที่เข้าร่วมโครงการ กสช. มีปัญหา คือ มีแรงงานไม่พอเพียง เพราะส่วนใหญ่ประกอบอาชีพของตนเองหรือมีอาชีพหลักประจำอยู่แล้ว ในเขตที่อุดมสมบูรณ์มีความต้องการโครงการ กสช. ที่ค่อนข้างถาวร ต้องการใช้เครื่องจักรให้มากขึ้น มากกว่าความต้องการค่าจ้างแรงงานโดยทั่วไป กล่าวได้ว่าการกำหนดให้มีการจ้างแรงงานเพื่อเพิ่มรายได้และป้องกันคนอพยพของโครงการ กสช. ไม่ตรงตามข้อเท็จจริงของท้องถิ่นนี้ ที่ต้องการโครงการถาวรมากกว่า

อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างของสภาพภูมิประเทศก็มีผลทำให้ความต้องการของแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกันได้ ในจังหวัดราชบุรี อำเภอปากท่อและอำเภोजอมบึงเป็นเขตนบนเขาค่อนข้างกันดาร โครงการ กสช. จึงมีส่วนช่วยแก้ปัญหาในเรื่องน้ำและการเพิ่มรายได้แก่ราษฎร

กล่าวโดยสรุปแล้ว เศรษฐกิจของจังหวัดในเขตน้โดยเฉพาะที่นครปฐม อยู่ในระดับที่ทำให้วัตถุประสงค์ของโครงการ กสช. บางข้อ เช่น การจ้างแรงงานและการป้องกันโรคหอยพไม่ตรงตามสภาพที่เป็นจริง จากการพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ทั้งจังหวัดและอำเภอ ส่วนใหญ่เห็นว่าการได้เงินจากโครงการ กสช. เป็นสิ่งที่ทำให้ราษฎรรู้สึกว่ารัฐไม่ได้ทอดทิ้ง และทำให้ราชการส่วนต่าง ๆ ทั้งจังหวัดและอำเภอได้ทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะการได้ใกล้ชิดกับราษฎรและทำให้สมาชิกามีความกระตือรือร้นในการทำงานพัฒนาท้องถิ่นมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามส่วนใหญ่เห็นว่าจุดมุ่งหมายบางอย่างของโครงการ กสช. เช่น การป้องกันโรคหอยพและการกระจายรายได้นั้นเหมาะสำหรับบางท้องถิ่นภาคกลางเท่านั้น โดยเฉพาะในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ความต้องการของราษฎรส่วนมากในเขตน้ต้องการโครงการที่ถาวรมากกว่าโครงการเล็ก ๆ และราษฎรจำนวนมากมีงานประจำ ทำให้ปลื้มคว้มาร่วมกับโครงการ กสช. ได้ไม่เต็มที่

เขตที่ ๓ เป็นเขตที่มีความอุดมสมบูรณ์มากที่สุด ราษฎรมีอาชีพทั้งทำไร่ ทำสวน และรวมทั้งประมงด้วย ราษฎรที่ว่างงานและอพยพเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ นั้นแทบไม่มีเลยความสำเร็จของโครงการ กสช. ประเมินตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก

ปัญหาสำคัญของจังหวัดจะเข้งเทรและจังหวัดระยอง ซึ่งเป็นตัวอย่างของจังหวัดในเขตน้ก็คือปัญหาการขาดแคลนแรงงาน โดยเฉพาะจังหวัดระยองมีการ

ทำสวนยาง ปลูกอ้อยและสับปะรด ชาวสวนต้องอาศัยแรงงานจากภายนอก คือ แรงงานจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยเหตุนี้บางครั้งแรงงานที่ทำโครงการ กสธ. จึงได้แก่แรงงานเหล่านี้ ชาวสวนในสองจังหวัดดังกล่าวมักจะมีฐานะดี และมีงานทำตลอดปี จึงไม่ค่อยมีเวลาที่จะไปร่วมงานของ กสธ. การอพยพของคนในท้องถิ่นเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นน้อยมาก วัตถุประสงค์ของ กสธ. ในการกระจายรายได้และแก้ปัญหาการอพยพจึงแทบจะไม่ได้ผลเลย

อย่างไรก็ตาม ทั้งประชาชนและเจ้าหน้าที่ผู้ให้การสัมภาษณ์ต่างก็เห็นคุณค่าของโครงการ กสธ. ทั้งปรากฏจากการบริจาคเงินสมทบทุนทำโครงการ กสธ. ของประชาชนในเขตนี้เพื่อทำให้โครงการมีความมั่นคงถาวรยิ่งขึ้น ความต้องการของราษฎรก็คือต้องการโครงการที่ถาวรมากกว่าการกระจายรายได้ ความลำบากใจของผู้นำท้องถิ่นในการทำโครงการเล็ก ๆ ก็คือว่าผู้นำในเขตนี้ส่วนมากมักจะมีฐานะค่อนข้างดีและไม่มีความเคียดแค้นในเรื่องการเงินแก่ประการใด แต่การที่ต้องรับผิดชอบโครงการโดยไม่มีควมดีความชอบ และเป็นโครงการที่ชาวบ้านทั่วไปไม่สนใจจริงจังทำให้เกิดความเบื่อหน่าย โดยเฉพาะเมื่อมีงานธุรกิจของตนเองผูกมก็อยู่ ฉะนั้นผู้นำบางคนจึงมักจะไม่รับผิดชอบโครงการของ กสธ. เท่าที่ควร ถึงจะทำตามหน้าที่ก็เพียงเพื่อให้เสร็จ ๆ ไป เช่น การเสนอโครงการที่ทำได้ง่าย เช่น ถนน มากกว่างานที่ต้องใช้เทคนิคมาก ทำให้ไม่ต้องรับผิดชอบต่อสูงและประสบความสำเร็จยาก เป็นต้น

สรุป

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าลักษณะภูมิประเทศและสภาพเศรษฐกิจมีส่วนสำคัญอย่างมากต่อความสำเร็จของ กสธ. และความกระตือรือร้นของราษฎรและเจ้าหน้าที่ กฎเกณฑ์ที่เกี่ยวกับการทำโครงการ กสธ. จึงควรให้มีความยืดหยุ่น

มากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นอย่างจริงจัง ทั้งนี้อาจเป็นได้โดยการจัดทำโครงการ กตช. เป็นหลายแผน แต่ละแผนกำหนดวัตถุประสงค์ที่ตรงตามสภาพที่แท้จริงของท้องถิ่น เช่น ในเขตที่การอพยพไม่เป็นปัญหาและสภาพอาชีพเศรษฐกิจ วัตถุประสงค์ที่จะป้องกันการอพยพ หรือการกระจายรายได้ ให้ราษฎรมีงานทำควรเป็นวัตถุประสงค์รอง และควรเน้นโครงการที่ถาวรมากขึ้น สักส่วนของการใช้แรงงานและวัสดุควรเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสถานการณ์ เรื่องดังกล่าวได้มีการปรับปรุงอยู่แล้วในโครงการ กตช. ๒๕๒๕ คือ ให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้น สภาพตำบลสามารถขอแก้ไขกฎเกณฑ์และสักส่วนได้เป็นกรณีไป และโครงการที่ขอแก้ไขส่วนมากจะได้รับอนุมัติ อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติ การขอแก้ไขดังกล่าวก็มีปัญหา อาจเป็นการล่าช้า หรือโดยเฉพาะอย่างยิ่งบางจังหวัดอาจเห็นว่าเป็นเรื่องยุ่งยาก เป็นการเพิ่มงานขึ้นมาอีก ฉะนั้นจึงไม่สนับสนุนให้มีการขออนุมัติพิเศษดังกล่าว ในกรณีเช่นนี้ การให้อำนาจจังหวัดเป็นผู้พิจารณาอาจง่ายและรวดเร็วกว่า

ความสำเร็จในระยะยาวของโครงการ กตช. อยู่ที่ราษฎรและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ประโยชน์อย่างหนึ่งที่สำคัญของโครงการ กตช. ก็คือ การดำเนินงานตามโครงการ กตช. ในระดับท้องถิ่นนั้นเท่ากับเป็นการฝึกหัดการทำงานของสภาพตำบล แม้ว่าส่วนใหญ่ของเจ้าหน้าที่ที่ได้พูดคุยสัมภาษณ์จะเห็นว่าสภาพตำบลยังไม่เข้มแข็งพอที่จะดำเนินการต่าง ๆ โดยตนเองได้ ยังต้องอาศัยเจ้าหน้าที่เป็นที่พึ่งให้ แต่ส่วนใหญ่ก็ยังเห็นพ้องกันว่าปัจจุบันการทำงานของสภาพตำบลคล่องตัวมากขึ้น คือ รุ่งานมากขึ้น แม้ว่าการใช้อิทธิพลส่วนตัวในการเลือกโครงการของผู้นำบางคนจะยังคงมีอยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่แล้วกรรมการก็ไม่ยินยอมพร้อมใจด้วยง่ายนัก ในอนาคตจึงอาจหวังได้บ้างว่าการที่จะให้การพัฒนาเป็นเรื่องของท้องถิ่นจริง ๆ เป็นสิ่งที่เป็นไปได้

การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐก็มีส่วนสำคัญมาก ปัจจุบันเจ้าหน้าที่ในระดัับจังหวัดเข้าไปยุ่งเกี่ยวน้อยมาก ในระดับอำเภอยังมีความจำเป็นที่พัฒนาการหรือปลัดอำเภอยังต้องเข้าไปให้คำแนะนำชี้แจงอยู่มากในกรณีนี้ ข้อเสียก็คือว่าราษฎรยังคงมีความรู้สึกว่าการพัฒนาตามโครงการ กสช. เป็นโครงการของรัฐ และการจ้างแรงงานเป็นสิ่งสำคัญ ผลที่ตามมาคือราษฎรไม่มีส่วน หรือไม่มีความรู้สึกว่าโครงการ กสช. เป็นโครงการของตนเอง ตนเองเป็นเจ้าของแน่นอนว่าความช่วยเหลือของเจ้าหน้าที่ของรัฐยังเป็นสิ่งจำเป็น แต่ขณะเดียวกันก็ควรมีการสนับสนุนให้ราษฎรรู้ว่าโครงการต่าง ๆ เป็นของตน ตนจะต้องดูแลรักษาและเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง เจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งควรที่จะตระหนักถึงความจริงข้อนี้ ไม่ควรทำให้เข้าใจว่าโครงการเป็นของรัฐตลอดไป และการทำโครงการก็เป็นเพียงหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติให้เสร็จไปแต่ละปีเท่านั้น แต่ควรเน้นให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในหมู่ราษฎรให้มากที่สุด

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม*
และการเมือง

โครงการ กสช. เป็นโครงการพัฒนาชนบทประเภทหนึ่งซึ่งได้ดำเนินการต่อเนื่องมาจนปัจจุบันเป็นเวลา ๓ ปีแล้ว ใช้งบประมาณทั้งสิ้น ๘,๘๗๕.๕ ล้านบาท และเป็นโครงการที่เกี่ยวข้องกับประชาชนจำนวนมากทั่วประเทศ จึงควรพิจารณาว่า โครงการ กสช. นี้ มีผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง บ้างหรือไม่ อย่างไร

ผลกระทบทางเศรษฐกิจ

ในการดำเนินการตามโครงการ กสช. ผู้กำหนดวัตถุประสงค์ และนโยบายก็คาดหวังจะให้เกิดผลทางเศรษฐกิจอยู่มาก จะเห็นได้จากวัตถุประสงค์บางประการของโครงการทั้งใน พ.ศ. ๒๕๒๓ และ พ.ศ. ๒๕๒๔ กล่าวคือ โครงการ กสช. พ.ศ. ๒๕๒๓ นั้นมุ่งจะให้ประชาชนในชนบทมีงานทำเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ประชาชนนอกเหนือจากการประกอบอาชีพตามปกติ และโครงการ กสช. พ.ศ. ๒๕๒๔ ต้องการให้ประชาชนในชนบทมีงานทำ โดยไม่ต้องอพยพเข้ามาทำงานในเมือง เพิ่มรายได้ให้แก่ประชาชนนอกเหนือจากการประกอบอาชีพตามปกติ และช่วยให้เกษตรกรและประชาชนทั่วไปมีแหล่งน้ำเพื่อการเพิ่มผลผลิตในการเกษตรกรรม และถ้าพิจารณาจากแง่มุมทางเศรษฐศาสตร์แล้วการที่มีการใช้จ่ายเงินจำนวนมากเพื่อจัดทำโครงการ กสช. ในแต่ละปี และเป็น

* จาก พรศักดิ์ ถ่องแก้ว, ปรีชา คุ้มทรัพย์พันธุ์ และคณะ รายงานการประเมินผลโครงการสร้างงานในชนบทภาคกลาง ปี ๒๕๒๓-๒๕๒๔ กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์ ๒๕๒๕

โครงการที่ดำเนินการในช่วงระยะเวลาอันสั้น อาจมีผลต่อระดับราคาโดยทั่วไป เช่น อัตรากำจ้าง ราคาเครื่องอุปโภคบริโภค เป็นต้น”

ดังนั้น ในการพิจารณาถึงผลกระทบทางเศรษฐกิจจะแยกเป็นสองส่วน คือ ผลกระทบทางเศรษฐกิจโดยตรง เช่น การแก้ปัญหาการว่างงาน การอพยพไปทำงานในเมือง และการเพิ่มรายได้ของประชาชนอันเนื่องมาจากการจ้างงานในโครงการ กสช. ส่วนผลกระทบทางเศรษฐกิจทางอ้อม ได้แก่ การช่วยเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร

ผลกระทบทางเศรษฐกิจโดยตรงในด้านการแก้ปัญหาการสร้างงานในฤดูแล้ง และป้องกันการอพยพไปทำงานในเมืองนั้น จากการสำรวจพบว่า เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ภาคอื่นๆ แล้ว พื้นที่ภาคกลางเป็นเขตที่มีความอุดมสมบูรณ์กว่ามาก ประสพภาวะฝนแล้งน้อยกว่าภาคอื่นๆ ได้รับประโยชน์จากโครงการชลประทานอย่างกว้างขวางกว่า ประชาชนในภาคกลางส่วนใหญ่จะสามารถประกอบอาชีพด้านการเกษตรได้ตลอดปี ไม่มีเวลาว่างงานมากเหมือนในบางภูมิภาคของประเทศ การอพยพไปทำงานในเมืองในช่วงว่างงานจึงแทบไม่มีเลย ในทางตรงกันข้ามคนจากภูมิภาคอื่นจำนวนมากได้อพยพเข้าไปทำงานในเขตภาคกลางนี้ เนื่องจากมีการขาดแคลนแรงงาน เช่น ในจังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี จันทบุรี ชลบุรี เป็นต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า โครงการ กสช. ในเขตภาคกลางมิได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจในด้านการแก้ปัญหาการว่างงานหรือการอพยพไปทำงานในเมืองเลย เนื่องจากในพื้นที่มิได้มีปัญหาเหล่านั้นอยู่

* เมธี ครองแก้ว และคณะ, โครงการสร้างงานในชนบทของรัฐบาล : การประเมินผลและกรวิเคราะห์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๓๘-๔๐.

^๒ จริงอยู่ที่ว่าประชาชนในเขตจังหวัดใกล้เคียงกับกรุงเทพมหานครจำนวนมาก เช่น พระนครศรีอยุธยา สมุทรปราการ สมุทรสงคราม สมุทรสาคร จะเข้ามาทำงานในกรุงเทพมหานคร แต่มิได้เป็นการอพยพเข้ามาเพราะการว่างงานในฤดูแล้ง.

เงินงบประมาณที่ใช้ในการจัดทำโครงการเป็นตัวส่งผลทางเศรษฐกิจโดยตรงต่อคนสองกลุ่มคือ ผู้ที่เป็นเจ้าของเครื่องจักรกลที่จำเป็นในการก่อสร้างหรือผู้ค้าวัสดุอุปกรณ์ในการก่อสร้างกลุ่มหนึ่ง และผู้ที่ได้รับการจ้างแรงงานให้เข้าทำงานในโครงการ กสช. อีกกลุ่มหนึ่ง โดยกลุ่มแรกจะมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการขายวัสดุหรือให้เช่าเครื่องจักรเพื่อใช้ทำงานใน โครงการและกลุ่มหลังจะมีรายได้เพิ่มขึ้นจากค่าจ้างแรงงาน

ผู้ที่เข้าทำงานในโครงการ กสช. พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้รับค่าแรงโดยเฉลี่ยประมาณคนละ ๕๕๐ บาท ซึ่งเป็นจำนวนที่ไม่มากกายนัก ข้อสังเกตที่สำคัญมากประการหนึ่งคือ ผู้ที่มารับจ้างทำงานตามโครงการ กสช. ในภาคกลางจำนวนมากเป็นแรงงานรับจ้างที่อพยพมาจากท้องถิ่นอื่น ซึ่งทำงานรับจ้างด้วยความสวนหรือไร้อะไรของผู้มีอำนาจในท้องถิ่น มิใช่เป็นประชาชนในท้องถิ่นนั้นเนื่องจากประชาชนในท้องถิ่นไม่ได้มีภาวะว่างงาน แต่มีงานอาชีพหลักอยู่ตลอดทั้งปี

จากการสอบถามประชาชนที่ตกเป็นกลุ่มตัวอย่างและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับผลกระทบของโครงการ กสช. ต่อระดับราคาโดยทั่วไป พบว่า อัตราค่าจ้างแรงงานในการทำงานโครงการ กสช. ไม่แตกต่างจากอัตราค่าจ้างแรงงานทั่วไปมากนัก ค่าจ้างแรงงานในงานบางประเภทในภาคกลางสูงกว่าค่าจ้างแรงงานของ กสช. เสียอีก เช่น การรับจ้างตากปลาหมึกที่จังหวัดระยอง การรับจ้างทำงานในสวนผลไม้ — ส่วนงานที่มีอัตราค่าจ้างแรงงานต่ำกว่าค่าจ้างแรงงานของ กสช. ได้แก่งานในไร่ เช่น การตัดอ้อย เก็บสับปรด ขุดมันสำปะหลัง ฯลฯ

กล่าวโดยสรุป เนื่องจากพื้นที่ภาคกลางมีความอุดมสมบูรณ์ ประชาชนสามารถประกอบอาชีพค้าขายการเกษตรกรรมได้ตลอดปี โครงการ กสช. จึงมีผลกระทบทางเศรษฐกิจ โดยตรงอันได้แก่ผลกระทบต่อรายได้และระดับราคาโดยส่วนรวมน้อยมาก

ส่วนผลกระทบทางเศรษฐกิจในทางอ้อม เช่น การเพิ่มผลผลิตการเกษตรนั้นเป็นประเด็นที่ยากแก่การประเมินเฉพาะผลกระทบที่แท้จริงจากโครงการ กศช. แต่เพียงอย่างเดียวอย่างไรก็ตาม ผู้ให้การสัมภาษณ์ในทุกระดับต่างยืนยันว่า โครงการ กศช. ช่วยให้มีถนนหนทาง คูคลอง แหล่งน้ำ ฯลฯ ที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ทั่วถึงมากยิ่งขึ้น คุณประโยชน์ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการยกระดับความอยู่ดีกินดีของประชาชนในชนบท จึงอาจนับเนื่องเป็นผลกระทบทางเศรษฐกิจโดยทางอ้อมได้

ผลกระทบทางสังคม

ในกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมของไทยนั้น ชาวบ้านจะร่วมมือกัน คัดถนน ซุกบ่อน้ำ ก่อศาลา หรือสิ่งที่เป็นสาธารณสมบัติทั้งหลาย โดยความสมัครใจ ไม่ต้องมีเงินจ้างรางวัลใด ๆ นอกจากนั้นยังมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานที่ต้องใช้แรงงานจำนวนมาก จึงปรากฏเป็นการทำงานแบบ “ลงแขก” “เอาแรง” หรือ “เปลี่ยนแรง” ในการนวดข้าว เกี่ยวข้าว คำนาน โดยไม่คิดเป็นค่าจ้างแรงงาน นับเป็นประเพณีที่สืบต่อกันมาแต่ครั้งโบราณ

โครงการ กศช. เป็นโครงการที่ดำเนินการจ้างแรงงานของประชาชนในการจัดทำโครงการอันจะเป็นประโยชน์แก่ท้องถิ่นนั้นเอง ทำให้มีข้อสงสัยว่าโครงการประเภทนี้ทำให้ความร่วมมือและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในสังคมชนบทตามลักษณะที่กล่าวมาข้างต้นนั้นลดน้อยลงไปหรือไม่เพียงใด

กลุ่มตัวอย่างในระดับประชาชนร้อยละ ๙๓ ระบุว่า ในท้องถิ่นที่เขาอาศัยอยู่นั้นเคยมีการร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นโดยไม่มีค่าจ้างแรงงาน โดยร้อยละ ๘๑ ของกลุ่มตัวอย่างบอกว่า ตัวเขาเองหรือสมาชิกในครอบครัวเคยเข้าร่วมการ

พัฒนาในลักษณะเช่นว่านั้น เมื่อถามต่อไปว่า การร่วมมือกันทำสิ่งอันเป็นสาธารณประโยชน์นั้นควรจะมีการคิดเป็นค่าจ้างแรงงานหรือไม่ ร้อยละ ๗๙ เห็นว่าไม่ควร

ในประเด็นนี้ ควรพิจารณาประกอบกับเหตุผลในการไปทำงาน กศช. ที่กลุ่มตัวอย่างประชาชนระบุมาด้วย ร้อยละ ๕๐ ตอบว่า ทำงาน กศช. เพราะ “ต้องการที่จะพัฒนาท้องถิ่นของตน” และร้อยละ ๓๑ ตอบว่า “เพราะอยากมีรายได้เพิ่มขึ้น” จะเห็นได้ว่ามีประชาชนจำนวนมากไปทำงาน กศช. ด้วยมุ่งหวังสิ่งที่จะเป็นสาธารณประโยชน์มากกว่าที่จะคำนึงถึงรายได้ข้อพิจารณาได้รับการยืนยันจากการที่มีผู้บริจาคสมทบเงินจัดสรรของโครงการ กศช. ในภาคกลางเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะจากผู้นำชุมชนและผู้มีฐานะดีในท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม ประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่เข้าใจดีว่า โครงการ กศช. นั้นแตกต่างจากโครงการพัฒนาประเภทอื่น ๆ ตรงที่มุ่งให้ประชาชนในท้องถิ่นมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจ้างแรงงานในการทำงานตามโครงการ ดังนั้นเมื่อถามว่า ในกรณีที่เป็นโครงการ กศช. เขาควรรับค่าจ้างแรงงานหรือไม่ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่า “ควรจะรับ” แต่เมื่อสอบถามต่อไปว่า ถ้ามีโครงการพัฒนาท้องถิ่นที่คล้ายกับโครงการ กศช. แต่ไม่มีเงินจัดสรรเป็นค่าจ้างแรงงาน จะร่วมทำงานในโครงการนั้นหรือไม่ กลุ่มตัวอย่างแทบทั้งหมดคัดง้างยืนยันว่า “จะทำ” กล่าวคือ ถ้ามีเงินให้ก็รับ ถ้าไม่มีเงินแต่มีประโยชน์ก็จะทำ

ส่วนในด้านการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างชาวบ้านนั้น ร้อยละ ๗๖ ของกลุ่มตัวอย่างเคยไป “ลงแขก” หรือ “เฮาแรง” ช่วยงานของเพื่อนบ้าน โดยไม่ต้องมีค่าจ้างแรงงาน และยังเห็นว่า การช่วยเหลือเพื่อนบ้านนั้นไม่ควรคิดเป็นค่าจ้างแรงงาน

แต่สภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ในภาวะที่เศรษฐกิจรั้งตัว แต่ละคนจำเป็นต้องสนใจกับกิจการของตนเองอย่างมากและหาวิธีการทำงานที่สะดวกและมีประสิทธิภาพสูงสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ไม่สามารถใช้วิธีการช่วยเหลือกันเป็นหลักได้ต่อไป เช่น การไถนา ก็จ้างรถไถ การค้ำนา ก็เก็บเกี่ยวหรือนวดข้าว ก็จ้างคนงานมาจากที่อื่น เพื่อให้ทำงานเสร็จลงได้อย่างรวดเร็วทันเวลาเช่นเดียวกัน จากสภาวะที่ทุกคนต้องดิ้นรนเพื่อการดำรงชีพนี้ทำให้เวลาที่จะร่วมมือกันเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นและเสริมสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ต่างๆ ลดน้อยลงมาก การร่วมมือเพื่อการพัฒนาเป็นครั้งคราว ไม่ต้องใช้เวลามากนักนั้นยังอาจเป็นไปได้ แต่หากเป็นโครงการที่ต้องกำหนดการติดต่อกันเป็นเวลานานก็อาจจะกระทบกระเทือนต่อการทำมาหากิน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรก ทำให้ความเต็มใจที่จะเข้าร่วมการพัฒนามีไม่มากนัก

โดยสรุปแล้ว โครงการ กสช. มิได้ส่งผลกระทบทางสังคมในแง่ของการทำลายประเพณีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันและความร่วมมือกันพัฒนาท้องถิ่นโดยไม่มีค่าตอบแทนแต่อย่างใด หากจะมีการเปลี่ยนแปลงในสิ่งเหล่านี้ก็จะเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมโดยส่วนรวมมากกว่า

ในอีกประเด็นหนึ่ง เนื่องจากการดำเนินงานโครงการ กสช. เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ที่อาจขัดแย้งกัน เช่น การแย่งงานกันทำ การเล่นพรรคเล่นพวกในการจ้างงานความไม่เท่าเทียมในโอกาสของการใช้ประโยชน์จากโครงการ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะเป็นการทำลายความสามัคคีกลมเกลียวของประชาชนในท้องถิ่นลงไปหรือไม่

จากข้อมูลจากการสัมภาษณ์ประชาชน พบว่า ร้อยละ 7 ของกลุ่มตัวอย่างที่เห็นว่าโครงการ กสช. พ.ศ. ๒๕๒๓ และ พ.ศ. ๒๕๒๔ ทำให้เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวก ร้อยละ ๒ ระบุว่ามีการประท้วงหรือฟ้องร้องเกี่ยวกับโครงการ

กสช. วัลย์ละ ๑๐ ตอบว่ามีการทะเลาะเบาะแว้งกันเกี่ยวกับการทำงาน กสช. และ วัลย์ละ ๑๑ เห็นว่ามีการแก่งแย่งกันในผลประโยชน์ของโครงการ กสช.

คำตอบดังกล่าวเป็นเครื่องชี้ว่าโครงการ กสช. เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง และการทะเลาะเบาะแว้งกันอยู่บ้าง จากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับประเด็นนี้เพิ่มเติมจากเจ้าหน้าที่ระดับอำเภอและจังหวัดพบว่า บางส่วนก็เป็นความจริง แต่ก็มีอีกส่วนหนึ่งที่มีการทะเลาะเบาะแว้งหรือฟ้องร้องกัน เพราะความเข้าใจผิด และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากการ “จับผิด” ของ “ฝ่ายค้าน” ในท้องถิ่นนั้น ซึ่งเมื่อมีการสอบสวนแล้วก็มักจะไม่เป็นความจริงตามที่มีการกล่าวหา

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าโครงการ กสช. มีผลกระทบที่ทำให้เกิดการขัดแย้งขึ้นในสังคมท้องถิ่น แต่ยังไม่อยู่ในเกณฑ์ “ต่ำ” และมักจะเป็นความเข้าใจผิดมากกว่าจะเป็นข้อเท็จจริง

ผลกระทบทางการเมือง

วัตถุประสงค์ประการหนึ่งของโครงการ กสช. พ.ศ. ๒๕๒๓ ระบุไว้ว่า “เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพของสภาตำบลในการพัฒนาและปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตย” วัตถุประสงค์ในทำนองเดียวกันนี้ถูกย้ำอีกในโครงการ กสช. พ.ศ. ๒๕๒๕ จะเห็นได้ว่ามีความคาดหวังว่าโครงการ กสช. จะสร้างผลกระทบทางการเมือง โดยเฉพาะในด้านพัฒนาการปกครองตนเองเป็นการสร้างจิตสำนึกในการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาท้องถิ่นของประชาชน ให้รู้จักปรึกษาหารือกัน จัดทำโครงการขึ้นตามความต้องการของตนเอง และคอยช่วยกันควบคุมดูแล นั่นคือพื้นฐานของการปกครองตนเองแบบประชาธิปไตย โดยที่ประชาชนมีความ

* ประเด็นนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ เมธี ครองแก้ว และคณะ โปรดดูโครงการสร้างงานในชนบทของรัฐบาล, หน้า ๕๑-๕๓.

ตระหนักที่จะร่วมมือกันแก้ไขปัญหของส่วนรวม เข้าใจในสิทธิและหน้าที่ของตนเอง เคารพสิทธิและหน้าที่ของตนเอง เคารพสิทธิและหน้าที่ของบุคคลอื่น และการที่ได้กำหนดให้สภาตำบลเป็นองค์กรที่มีบทบาทอย่างมากในการดำเนินการโครงการ กสช. ตั้งแต่การริเริ่มกำหนดโครงการไปจนถึงการควบคุมดูแลการทำงานนั้นเป็นการเปิดโอกาสให้สภาตำบลได้ฝึกฝนการบริหารกิจการต่างๆ ในท้องถิ่นเพื่อช่วยเหลือตนเอง และพัฒนาองค์กรสภาตำบลให้มีความเข้มแข็งเป็นพื้นฐานของการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตยอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

ในการกล่าวถึงผลกระทบทางการเมืองของโครงการ กสช. จะได้แยกพิจารณาเป็น ๒ ส่วน คือ ผลกระทบต่อสภาตำบล และผลกระทบต่อความสำนึกของประชาชนในท้องถิ่น

ผลกระทบของโครงการ กสช. ต่อสภาตำบล

ก่อนหน้าที่จะมีโครงการประเภทโครงการพัฒนาท้องถิ่นและช่วยเหลือประชาชนในชนบทให้มีความก้าวหน้าใน พ.ศ. ๒๕๑๘ (ที่รู้จักกันทั่วไปว่า “โครงการเงินฝิ่น”) และโครงการ กสช. นั้น การดำเนินงานตามโครงการต่างๆ ของสภาตำบลใช้งบประมาณจากภาษีบำรุงท้องที่บางส่วนและรายได้อื่น ๆ ซึ่งมีจำนวนเพียงเล็กน้อย แต่หลังจากมีโครงการประเภทดังกล่าวซึ่งจัดสรรเงินงบประมาณจำนวนไม่น้อยมาให้แก่สภาตำบลทุกแห่งเพื่อจัดทำโครงการพัฒนาในท้องถิ่นของตน เจ้าหน้าที่ระดับอำเภอและจังหวัดที่ให้การสัมภาษณ์ตั้งข้อสังเกตว่า สภาตำบลส่วนใหญ่ทำงานกันจริงจังและคึกคักขึ้น มีการประชุมสภาตำบลบ่อยครั้งขึ้น กรรมการสภาตำบลต้องเข้าประชุมอย่างสม่ำเสมอเพื่อรักษาผลประโยชน์ของหมู่บ้านที่ตนเป็นตัวแทนอยู่ มีการแสดงความคิดเห็นตามความต้องการของแต่ละ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หมู่บ้านและทาวริศตกลงร่วมกัน ซึ่งนับเป็น “แบบฝึกหัด” ที่สภาตำบลได้มีโอกาสฝึกฝนอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก

อย่างไรก็ตาม ในความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ระดับอำเภอและจังหวัดเกือบทั้งหมดก็ยังยืนยันว่า สมรรถนะของสภาตำบลโดยทั่วไปยังอยู่ในระดับที่ไม่เข้มแข็งพอที่จะทำงานโดยลำพังตนเองอย่างเอกราชได้ ยังมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการช่วยเหลือจากอำเภอและจังหวัดในฐานะ “พี่เลี้ยง” ต่อไป

การพัฒนาของสภาตำบลที่พอสังเกตได้อย่างชัดเจนในปัจจุบัน คือ สภาตำบลสามารถจัดทำร่างโครงการ กสช. ได้ด้วยตนเองอย่างค่อนข้างสมบูรณ์ แม้ว่าสมรรถนะทางการบริหารจะยังมีไม่มากนัก จึงอาจกล่าวได้ว่า โครงการ กสช. ช่วยเพิ่มพูนประสิทธิภาพของสภาตำบล และฝึกฝนการปกครองตนเองในระดับสภาตำบลได้อย่างดี

ผลกระทบของโครงการ กสช. ต่อความสำนึกของประชาชน

ในแง่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับองค์กรปกครองในท้องถิ่น คือ สภาตำบลนั้น ประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างร้อยละ ๖๓ พอทราบบ้างว่ามีใครบ้างที่เป็นกรรมการสภาตำบล โดยเข้าใจว่า หน้าที่หลักของสภาตำบล คือ จัดทำโครงการพัฒนาหมู่บ้าน (ร้อยละ ๕๑) แต่ก็ยังมีกลุ่มตัวอย่างประมาณร้อยละ ๗ ที่เข้าใจว่า สภาตำบลไม่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับโครงการ กสช. โดยคิดว่า โครงการ กสช. เป็นโครงการของอำเภอ จังหวัด หรือของรัฐบาลโดยตรง จากคำบอกถึงกล่าวชี้ให้เห็นว่า แม้แต่ประชาชนผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับองค์กรสภาตำบลเองบางส่วน

^๔ โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับประสิทธิภาพของสภาตำบลได้จาก แก้วตา คณะวรรณ และคณะ, รายงานการติดตามผลโครงการพัฒนาประสิทธิภาพการวางแผนตำบลและอำเภอ (สำนักงานเลขาธิการ กสช., สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี มกราคม ๒๕๒๕), บทที่ ๔.

ยังไม่รู้จักหน้าที่และบทบาทที่แท้จริงของสภาตำบลอย่างดีพอ ซึ่งอาจเป็นเพราะสภาตำบลเพิ่งจะเริ่มมีบทบาทที่เด่นชัดในระยะเวลาอันสั้น คือ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๘ ที่มีโครงการ “เงินผัน” เป็นต้นมา ดังนั้น ถ้าพิจารณาในแง่ความตระหนักรู้แล้ว ประชาชนบางส่วนยังไม่รับรู้แม้แต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่อยู่ใกล้ตัวเองมากที่สุด

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง ได้แก่ การระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองตนเอง โดยการกำหนดให้มีการประชุมสอบถามความต้องการของประชาชนในหมู่บ้านจัดให้มีการประชุมเพื่ออภิปราย และวิจารณ์โครงการลงมติเลือกโครงการ ฯลฯ ประชาชนกลุ่มตัวอย่างร้อยละ ๗๒ ตอบว่า ก่อนจะมีการจัดทำโครงการ กศช. ได้มีการประชุมชาวบ้านเพื่อสอบถามความต้องการ และประชาชนส่วนใหญ่ก็จะไปร่วมการประชุมเช่นว่านี้ ร้อยละ ๓๒ ตอบว่าไม่มีการอภิปรายหรือวิจารณ์โครงการในการประชุมนั้น เป็นเพียงรับทราบเกี่ยวกับโครงการเท่านั้น และอีกร้อยละ ๓๑ ยืนยันว่าไม่มีการลงมติเกี่ยวกับโครงการแต่อย่างใด

การประชุมชาวบ้านดังกล่าวมีความสำคัญในสาระสำคัญมากกว่าการเป็นเพียงพิธีการกล่าวคือ เป็นการสร้างการรับรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับเขาและชุมชนของเขา เปิดโอกาสให้ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกิจการอันเป็นสาธารณะ อันจะเป็นการสร้างให้เกิดความชอบธรรมต่อการตัดสินใจเหล่านั้น อันจะช่วยลดความขัดแย้งและความเข้าใจผิดในกันต่าง ๆ ทั้งที่ประสบจากการร้องเรียนทั้งหลายในโครงการ กศช. ตลอดจนสร้างความรู้สึกรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการที่จะส่งผลไปยังความเอาใจใส่ในการบำรุงรักษา นอกจากนี้ยังจะเป็นการช่วยระดมความคิดในการจัดทำโครงการให้เกิดประโยชน์สูงสุด และเป็นการระดม

ความสำนึกความรับผิดชอบและตระหนักในบทบาทของพลเมือง ในการปกครองตนเองระดับท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม การจัดประชุมชาวบ้านเช่นว่านั้นทำได้ไม่มากนัก เนื่องจากในบางท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคกลาง ประชาชนตั้งบ้านเรือนอยู่กระจัดกระจายกันมาก จนเกิดความไม่สะดวกในการเดินทางไปประชุมร่วมกันบ่อย ๆ ประการที่สอง ลักษณะการประกอบอาชีพของประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทซึ่งเป็นเกษตรกรนั้นทำให้ไม่มีเวลาทำงานแน่นอน ไม่มีวันหยุดช่วงเวลาที่เหมาะสมที่จะมาประชุมพร้อมเพรียงกันได้ก็คือตอนพลบค่ำ แต่การที่บ้านเรือนอยู่ห่างไกลกันเป็นอุปสรรคสำหรับการประชุมในเวลาดำดิน ประการที่สาม ผู้นำในท้องถิ่นโดยทั่วไปมักจะมีการติดต่อกับสรุปว่าจากภาวะที่เขายู่ในท้องถิ่นนั้นมาโดยตลอด เขาย่อมเข้าใจความจำเป็น ความต้องการและความรู้สึกของประชาชนในท้องถิ่นนั้นดี จึงไม่อยากจะเรียกประชุมชาวบ้านให้ยุ่งยากต่อการเดินทางและเสียเวลาของประชาชนโดยไม่จำเป็น หรือมีทัศนคติที่ไม่ต้องการให้มีการอภิปรายโต้แย้งในความคิดเห็นของคน ประการที่สี่ จากคำนิยมในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทยังนับถือความอาวุโสในด้านต่าง ๆ เป็นหลัก เมื่อมีการจัดการประชุม การอภิปรายถกเถียงประเด็นปัญหาต่าง ๆ มักเป็นไปด้วยความเกรงใจ การประชุมส่วนมากจึงอยู่ใหลลักษณะของการรับทราบเท่านั้น สภาพเหล่านี้ทำให้รู้สึกว่า การประชุมนั้นไม่ค่อยมีความสำคัญ

จากการสอบถามเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องพบว่า สภาพตำบลมักดำเนินการในขั้นตอนนี้อย่างรวบรัด โดยเฉพาะเมื่อมีการจัดทำแผนพัฒนาตำบลและคัดเลือกโครงการจากแผนพัฒนาตำบล ยังมีการประชุมสอบถามความคิดเห็นของชาวบ้านน้อยลงเท่าใด ก็ยังทำให้การสร้างจิตสำนึกของประชาชนในการปกครองตนเองได้ผลน้อยลงเท่านั้น

สรุป

จากผลการสำรวจในส่วนที่เกี่ยวกับผลกระทบด้านต่าง ๆ ของโครงการ กสช. พบว่าในเขตภาคกลางโครงการ กสช. มีผลกระทบทางเศรษฐกิจโดยตรง น้อยมาก กล่าวคือ เพิ่มรายได้ให้แก่ประชาชนได้เล็กน้อยและมีใช้ประชาชนที่ว่างงานอยู่ในท้องถิ่นนั้น ไม่ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระดับราคาอย่างมีนัยสำคัญ แต่อย่างใด ส่วนผลกระทบในทางอ้อม คาดว่าโครงการนี้จะมีผลต่อโครงสร้างพื้นฐานในการดำรงชีพของประชาชนได้พอสมควร

ในทางสังคม โครงสร้าง กสช. มิได้ทำลายประเพณีการช่วยเหลือซึ่งกัน และกัน และการร่วมมือเพื่อพัฒนาท้องถิ่นโดยไม่คิดค่าแรงงานแต่อย่างใด หากแต่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมโดยส่วนรวมเป็นปัจจัยทำให้ความร่วมมือช่วยเหลือกันในชนบทลดน้อยลง ส่วนในด้านการก่อให้เกิดความขัดแย้งใน สังคมนั้น โครงการ กสช. ทำให้เกิดปัญหาการทะเลาะเบาะแว้งกันบ้างเนื่องมาจากการจัดสรรผลประโยชน์ แต่ส่วนมากจะเป็นเรื่องของการเข้าใจผิดในข้อเท็จจริง หรือเป็นเรื่องของ “ฝ่ายค้าน” ในท้องถิ่น ซึ่งน่าจะแก้ไขได้ด้วยการจัดกระบวนการให้คนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการมากขึ้น

สำหรับผลกระทบด้านการเมือง พบว่า โครงการ กสช. มีส่วนทำให้สภา ตำบลมีความเข้มแข็งขึ้นกว่าแต่ก่อน แต่ก็อยู่ในระดับที่ยังไม่สามารถจัดการปกครองตนเองได้ทั้งหมดกล่าวได้ว่า โครงการ กสช. เป็น “แบบฝึกหัด” และ เครื่องกระตุ้นที่ดี ส่วนในด้านการระดมความสำนึกและการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นยังมีค่ามาก หรือเกือบไม่มีเลย ซึ่งควรจะได้มีความพยายามทำให้เกิด ผลค่านนี้ให้มากขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทวิจารณ์และอภิปราย

รองศาสตราจารย์ ดร. อมรา พงศาพิชญ์
และผู้เข้าร่วมสัมมนา

อาจารย์อมรา :

สำหรับเรื่องงาน กศช. นี้ พวกเราเองก็รู้จักกันมานานพอสมควรแล้ว
รายละเอียดนั้นคงมีให้วิจารณ์ซักตามได้บ้างแต่คงไม่ไปในเรื่องรายละเอียดมากนัก
จะมองประเด็นสำคัญมากกว่า อาจมองรายละเอียดเล็กน้อยว่าการมองโครงการ
กศช. ของภาคกลางจากแง่มุมเศรษฐกิจการเมือง และสังคมซึ่งอาจารย์ปรีชาได้
ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจน เราก็รู้ว่าผลกระทบของ กศช. ๓ ตำบลนั้นมีอะไรบ้าง
ในค่านเศรษฐกิจสรุปได้ว่าไม่ต้องคาดหวังอะไร ไม่ต้องหวังว่าจะรวยขึ้น ไม่
ต้องหวังจะกระจายรายได้ อาจารย์ปรีชาได้ชี้ให้เห็นชัดเจนว่าหากเป็นพื้นที่ยากจน
ชาวบ้านก็ไม่สามารถรออยู่ ๕๕๐ บาทนี้ก็ต้องไปทำงานที่อื่น ถ้าพื้นที่ไม่
ยากจนนักชาวบ้านพอมีเวลาไปช่วยทำงาน ถ้าหากมองค่านอื่นเขาไปช่วยไม่ได้
ช่วยเพราะเหตุผลทางเศรษฐกิจ ฉะนั้นผลกระทบทางเศรษฐกิจของพื้นที่ที่ไม่
ยากจนนักก็ไม่มีอีก ยิ่งพื้นที่ร่ำรวย เช่น ระยองก็ไม่ต้องคาดหวังเพราะแรงงาน
ที่มีอยู่ก็ยังไม่พอ สรุปว่าโครงการ กศช. ไม่ต้องหวังผลทางเศรษฐกิจ ส่วน
ประเด็นค่านสังคมและการเมืองนั้นก็เป็นที่ซับซ้อนหาข้อยุติไม่ได้

ทางคำแถลงที่อาจารย์ปรีชาเขียนมาคิดฉันมีคำถามเล็กน้อยซึ่งอาจถามไว้ก่อนแล้ว ทอบทีหลังได้ว่าตัวอย่างที่ส่งมาและตัวอย่างที่ตอบได้ทั้งหลายในแง่ระเบียบวิธีวิจัยและวิธีการไม่แน่ใจว่าเราเชื่อคำตอบเหล่านั้นได้มากแค่ไหน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำแถลงที่ส่งมาโดยการนำแบบสอบถามไปตาม หลายครั้งชาวบ้านก็ตอบส่ง ๆ ไป หลายครั้งไม่กล้าให้ความจริง จากผลที่เสนอมานี้ไม่ทักใจตัวเลขเพราะพอฟังได้ แต่บางเรื่องไม่ค่อยน่าไว้วางใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขารู้ว่ามาประเมินให้รัฐบาล เป็นงานของรัฐบาล เราเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย ข้อมูลไม่แน่ใจว่าจะใช้ได้ก็ ที่ทักใจมากคือในหน้า ๔๖ ที่ว่าโดยสรุปแล้วโครงการ กสช. มิได้ส่งผลกระทบต่อทางสังคมในแง่ทำลาย ประเพณีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันและความร่วมมือพัฒนาท้องถิ่นโดยไม่มีคำตอบแทนแต่อย่างใด หากจะมีการเปลี่ยนแปลงในสิ่งเหล่านี้ก็น่าเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมโดยรวมมากกว่า อันนี้ไม่เกี่ยวกับตัวเลข ข้อสรุปที่ได้มาคิดฉันไม่แน่ใจว่าเอามาได้หรือไม่ เชื่อได้แค่ไหน บางครั้งก็เห็นด้วยว่าประเพณีอันนี้จะเสียไม่เสียมิได้อยู่ที่ กสช. แต่หลายครั้งก็เข้าไปในหมู่บ้านพบว่าการ กสช. ทำให้เรื่องการจ้างงานเป็นปกติสามัญและเป็นเรื่องที่ต้องการหวัง ฉะนั้นการจะหวังให้ชาวบ้านทำงานที่ไม่ได้รับค่าจ้างก็ยากขึ้น มองในแง่ชาวบ้านก็คงมีบ้างแต่ที่ร้ายกว่านั้นก็คือ เป็นข้ออ้างของเจ้าหน้าที่จากการที่เคยทำงานอื่นร่วมกับกรมป่าไม้ จะให้ชาวบ้านลงแรงแต่เจ้าหน้าที่เขาก็คุ้มไว้ก่อนเลยว่า “คุณเขาไม่ลงแรงกันแล้วเดี๋ยวนี้เพราะ กสช. ทำให้ชาวบ้านเสียนิสัยหมดแล้ว คุณจะให้เขาทำโดยไม่ให้ค่าจ้างไม่ได้” ฉะนั้นต้องขอคำจ้าง ในเรื่องนี้เราอาจสันนิษฐานได้ ๒ ประเด็นด้วยกันคือ

๑. ชาวบ้านอยากได้ค่าจ้างเพราะเคยชินกับการได้ค่าจ้างซึ่งบางรายจริงบางรายไม่จริง

สำนักงานคณะกรรมการ
การเลือกตั้ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๒. เจ้าหน้าที่เอาเรื่องอย่างนี้มาอ้าง จะต้องหางบจ้างชาวบ้านให้ได้ไม่
เช่นนั้นไม่ทำงาน

นี่เป็นประเด็นกระทบที่อาจารย์ปรีชา ไม่ได้พูดถึงและไม่ได้เขียนไว้ คิดงัน
ก็ถือว่าเป็นผลกระทบที่สะท้อนสองลบมากกว่า

ผลกระทบด้านการเมืองโดยเฉพาะสภาตำบล ในหน้า ๔๘ อาจารย์ปรีชา
บอกว่าการพัฒนาสภาตำบลเท่าที่สังเกตได้ก็คือ สภาตำบล ๆ สามารถจัดทำร่าง
กสช. ได้ด้วยตนเอง อย่างค่อนข้างสมบูรณ์แม้ว่าจะไม่ค่อยคึกไม่ทราบว่าได้
ข้อมูลมาอย่างไร อ่านแล้วรู้สึกว่าจะได้คำตอบมาจากเจ้าหน้าที่เราไม่ทราบว่า
จริง ๆ แล้วนั้นแค่นั้น ถ้ามองในหน้า ๔๘ ซึ่งอาจารย์ปรีชาได้พูดแล้วว่า
ก็เปอร์เซ็นต์ตอบว่ามีส่วนร่วมมาก ก็เปอร์เซ็นต์ว่ามีส่วนร่วมน้อยก็ยังไม่สะท้อนว่า
กระบวนการนี้ยังประเมินยากว่าชาวบ้านได้เรียนรู้เกี่ยวกับการบริหาร หรือจัดการ
เกี่ยวกับสภาตำบลโดยใช้ กสช. เป็นกลไกมากน้อยแค่ไหนคงคาดหวังได้ว่าเรื่องนี้
เป็นเรื่องซับซ้อน ยุ่งยาก ชาวบ้านต้องใช้เวลาเรียนนานอาจเร็วเกินไปที่จะหา
ข้อยุติเพราะให้อาจารย์มหาวิทยาลัยไปคุยเป็นครั้งคราวคงไม่ได้คำตอบอย่างชัดเจน
แน่ ๆ ก็คือ มหาดไทยก็มีโครงการรพทมา ๕ ปี ทำในภาคอีสาน ๑๕ จังหวัด เรื่อง
สภาตำบลโดยเฉพาะ ผ่านมาแล้ว ๓-๔ ปี เปลี่ยนผู้บริหารโครงการโดยใช้คน
ระดับผู้ว่าฯ มาแล้ว ๒-๓ คน สรุปก็คือไม่ใช่เรื่องง่ายเลยที่จะมาสรุปเรื่องสภา-
ตำบลว่าชาวบ้านเข้ามาเกี่ยวข้องอะไร อย่างไร เรื่องสภาตำบลคิดว่ายังพูดได้
อีกนาน และไม่ใช่ที่ที่จะพูดครั้งนี้ นั่นเป็นรายละเอียดเล็ก ๆ น้อยที่อยากจะถาม

ความจริงแล้วมีประเด็นใหญ่ ๒ เรื่องที่อยากชวนคุยมากกว่าวิจารณ์เพราะ
ไม่ได้เกี่ยวกับประเด็นที่เขียนตรง ๆ แต่เป็นประเด็นที่เราต้องมองเรื่องแรกคือ
หลักการนโยบายวิธีการของ กสช. เรื่องที่สองคือเรื่องการมีส่วนร่วมซึ่งเป็นเรื่อง
วิธีการหนึ่งซึ่ง กสช. นิยมใช้และกำลังตื่นตัวกันมาก

037077

4 เรื่องหลักและวิธีการของ กสช.

อาจารย์ปรีชาเองก็พูดไปแล้วว่าสำหรับภาคกลางนั้นพบปัญหาต่าง ๆ ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว ภาคกลางไม่เหมาะสมสำหรับ กสช. หรือ? เพราะในงานของ กสช. (คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ) เขาแบ่งพื้นที่ยากจนภาคกลางก็หลุดออกไปตั้งแต่แรกแล้วโดยที่เขาคิดว่าภาคกลางรวยแล้ว ถ้าอย่างนั้น กสช. ไม่เหมาะสำหรับภาคกลางใช่หรือไม่ ถ้ามองระยอง ชลบุรี แนนอน กสช. แทบไม่มีความหมาย เป็นภาระรกรุงรังมากกว่าช่วยเข้าไป ก็อยากให้อาจารย์ปรีชาตอบทีหลังว่าภาคกลางควรใช้โครงการ กสช. หรือไม่ เพราะคนจนควรทำงานที่กรุงเทพฯ หรือทำงานรับจ้างยังดีกว่า เราก็พบข้อมูลมากมายในจังหวัดอยุธยาที่สนับสนุนเรื่องนี้ แต่ข้อมูลที่อาจารย์ปรีชาได้มาที่มองดูว่าภาคกลางไม่เหมาะสม อาจไม่สะท้อนความจริง เป็นไปได้ไหมที่เราไม่ได้พบพื้นที่ยากจน ก็เป็นประเด็นที่เราควรต้องคิดและถามเจ้าหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทยอยู่แล้วนี้ เราจะคุยต่อกันได้ เรื่องโครงการที่เขาให้ลำดับความสำคัญก่อนนี้ ก็เห็นคล้ายเหมือนว่าแหล่งน้ำจะต้องมาเป็นอันดับหนึ่ง แล้วแหล่งน้ำก็มาเป็นอันดับหนึ่งถึง ๓ ปี ต่อไปนี่จะเป็นแหล่งน้ำก็ยังไม่จำเป็นและไม่เหมาะสม การให้แหล่งน้ำมีความสำคัญสูงเป็นเอกคิหรือลำดับเอียงที่ได้มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพราะว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือขาดแหล่งน้ำ กสช. คงช่วยให้มีแหล่งน้ำขนาดเล็กได้มาก เหมาะแก่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือแน่ พอมาภาคกลางพื้นที่ชลประทานมีมากมายก็ยังจะเอาเงิน กสช. ไปทำโครงการแหล่งน้ำอีกจะเหมาะสมหรือ ฉะนั้นที่อยากจะแสดงความเห็นเรื่องการปรับโครงการ กสช. ใหม่ว่าสมควรจะปรับปรุงกันแนวไหนก็ ซึ่งอาจจะหมายถึงเฉพาะภาคกลาง จะใช้โครงการเดียวทั่วประเทศคงจะยาก โดยความเห็นแล้วในแผน ๕ รัฐบาลเลิกใช้แผนสำหรับลงพื้นที่ไปแล้ว แต่สำหรับ กสช. ให้มีโครงการเฉพาะพื้นที่

เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน

เรื่องที่สอง คือ เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นวัตถุประสงค์อันหนึ่งของโครงการ กสช. และที่สนใจมากเป็นพิเศษเพราะว่าเดือนทุกคนต้องการให้ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกอย่าง การวางแผนพัฒนาประเทศจากล่างขึ้นบน จากบนลงล่างก็เน้นเรื่องการมีส่วนร่วมมากเหลือเกิน จากข้อมูลที่ว่าอาจารย์ปรีชาเสนอไม่ได้แสดงว่าโครงการ กสช. ได้สอนประชาชนให้มีส่วนร่วม เข้ามาช่วยกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมอะไรกันให้ได้ผลเท่าที่ควร ไม่ทราบปัญหาเป็นเพราะอะไร แต่ว่าคงมีหลาย ๆ ปัญหา

๑. คงเป็นเพราะว่าเขาไม่เคยชิน เคยแต่ทำแบบถูกสั่งไม่ได้มีโอกาสเข้าใจเรื่องนี้อย่างดั่งแก่ คงต้องขอเวลาอีกหน่อย หรือ

๒. เจ้าหน้าที่ใจร้อนไม่ได้ให้การฝึกหัดเท่าไร

จากการที่เคยไปดูเขาประชุมที่พัฒนากรไปนัดหมายประชุมชาวบ้านหลายครั้งที่พัฒนากรเตรียมมาบอกว่า ต้องให้ใครทำอะไร อย่างไร ไว้ในใจ ต้องสู้กันอย่างแรงที่ต้องให้ชาวบ้านคนนั้นเสนอตัวทำนั้น ทำนี้ สร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมก็ส่งสารพัฒนากรทำนั้นเหลือเกินว่ามาสอนประชาธิปไตยนี้ไม่ได้สอนกันง่าย ๆ พัฒนากรก็บอกว่า อย่างนี้แหละครับก็พยายามแล้วชาวบ้าน ไม่ได้มีส่วนร่วมเท่าไร ชาวบ้านเอาจกมือ อาจพูด แต่ก็เป็นการถูกค้นโดยคนอื่น เรื่องนี้ก็ทำกันไปอีกนานถ้าอยากจะทำให้เกิดขึ้น

อีกเรื่องหนึ่งที่ยากพูดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ก็คือว่า แต่ละคนตีความการมีส่วนร่วมไปต่างกัน การมีส่วนร่วมหมายความว่าอย่างไร ถ้าพวกเขาไปนั่งในวงคุยก็หมายความว่ามีส่วนร่วมแล้วระดับหนึ่ง อีกระดับหนึ่งก็คือ ต้องพูดคุยคุย ที่ห่วงเรื่องนี้ก็คือ ในงานอีกชั้นหนึ่งที่เคยทำร่วมกับหน่วยงานอื่น เกี่ยวกับ

การนำเอาเทคโนโลยีไปใช้ แนวคิดที่ชัดเจนก็จะต้องมีส่วนร่วมของชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่แต่ละคนที่นำเอาแนวคิดนั้น ไปก็ตีความต่าง ๆ นานา แล้วมีวิธีการ นำเอาไปลงพื้นที่แตกต่างกันไป ซึ่งไม่แน่ใจว่าทำไมถึงได้หลากหลายขนาดนั้น แนวคิดเรื่องโครงการ กสช. เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมที่ได้กล่าวมานี้ก็คงเป็นความคิดที่เกิดจากส่วนกลางที่ได้อิทธิพลมาจากตะวันตก องค์การระหว่างประเทศต่าง ๆ เอาความคิดนี้มาสอกลแทรกทุกครั้งที่เวลาประชุมเรื่องแนวคิดการพัฒนา เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เขียนโครงการก็คงได้ความคิดอื่น ๆ มาแต่การตีความการมีส่วนร่วมต่างกัน ออกไป การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐนำเอาแนวคิดไปสอนชาวบ้านด้วยวิธีการของตน นั้นน่าจะไปได้ไกลกว่านี้ แต่ไปได้ไม่ไกล เท่าที่เคยตั้งคำถามกับตนเองและพูดคุย กับเพื่อนสนิทแบบที่เล่นทีจริง เมื่อชาวบ้านมีส่วนร่วมกันดีแล้ว ข้าราชการกลัว จะเสียชื่อว่าเป็นเจ้าหน้าที่ของข้าราชการแล้วข้าราชการทำไม่ได้ แม้จะไม่ใช่เรื่อง จริงจังนัก แต่ก็อาจจะจริงถ้าชาวบ้านเข้มแข็ง ข้าราชการจะกลายเป็นคนไม่เก่ง ไปแล้วก็เสียชื่อเสียง เป็นการมองข้าราชการแง่ร้ายไปหน่อย แต่ว่าไม่ควรมอง ข้ามไป การมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้น เกิดขึ้นจากการพูดคุยในการประชุมกลุ่ม พบว่า ชาวบ้านที่ช่างคุย และการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในการแสดงอะไร ที่อะไรมากที่สุดก็น่าพอใจ พอถึงขั้นปฏิบัติด้วยกันพูดคุยมาก แสดงความคิดเห็นมาก ทำมากด้วย ก็คงทำให้การมีส่วนร่วมนี้เกิดขึ้นทั้งในระดับบุคคลและทำ แต่หลาย ครั้งที่ Participation อยู่แค่พูด พอถึงขั้นปฏิบัติจริง ๆ ทำไม่ได้ บอกว่าไม่ว่าง คิดโน่นคิดนี่ซึ่งอาจมีส่วนจริงแต่ยากที่จะประเมิน

การมีส่วนร่วมของประชาชนอีกแบบหนึ่งที่เห็นเขาทำแล้วคิดว่าดีและคิดว่าโครงการ กสช. จะนำมาใช้ได้ไหม โครงการที่เห็นมาเป็นโครงการพลังงาน ชาติไปสร้างไฟฟ้าหมู่บ้าน พลังน้ำก็เห็นการมีส่วนร่วมมาก เราเห็นในภาคอีสาน หลาย ๆ แห่งว่าถ้าหากองค์กรในหมู่บ้านเข้มแข็งมีผู้นำดีแล้ว ผู้นำของเขาก็

สามารถเกณฑ์คนเข้ามาปฏิบัติงานก่อสร้างได้ โดยเกณฑ์กันจัดว่าแต่ละบ้านส่งมาวันละคนหรือทุก ๓ วัน ชาวบ้านสร้างกฎขึ้นมา ใครต้องลงแรงเท่าไร อย่างไร ถ้าหากไปต้องจ้างคนอื่นมาแทน ห้ามขาดเด็ดขาด หรืออะไรก็แล้วแต่ ท้ายที่สุดก็สัญญาว่าสิ่งที่สร้างขึ้นมาเป็นของชุมชน และจัดตั้งกลุ่มเพื่อดูแลรักษาทุกเรื่อง กับสิ่งที่สร้างขึ้นมาใหม่ อันนี้คิดและคิดได้เพราะคุมกันอย่างใกล้ชิด ถ้าเราจะถามว่าถ้าจะทำอย่างนี้กับ กสช. จะเป็นไปได้ไหมเพราะรูปแบบ กสช. เป็นอีกแบบหนึ่ง สร้างอะไรเป็นขั้นเล็ก ๆ สร้างถนนก็คนสายหนึ่งจ่ายรายวันไป ๑๐ วันเสร็จก็เสร็จ งานที่ซับซ้อนกว่านั้นต้องสร้างและดูแลรักษาใช้ประโยชน์กับมันเรื่อย ๆ ไม่เคยเห็น กสช. ทำ กสช. เอาเงินไปเสริมสร้างอะไรก็หยุดแค่นั้นไม่ได้ต่อไปทุกวัน อยู่แค่ก่อสร้างเท่านั้น ถ้ามองแง่ กสช. ได้ฝึกให้ประชาชนมีส่วนร่วมเพียง ๑๐% เท่านั้น ถ้าการพัฒนาหมู่บ้านต้องการให้มีการมีส่วนร่วมถึง ๑๐๐% กสช. ก็เริ่มให้ ๑๐% คิดนึกคิดว่าต้องขยายต่อไป แล้วก็ไปรวมกับเรื่องแรกที่พูดว่าโครงการ กสช. เราเปลี่ยนบ้างได้ไหมให้เป็นโครงการที่มีประโยชน์แก่หมู่บ้าน นอกเหนือจากการสร้างถาวรวัตถุแต่เพียงอย่างเดียว แต่ไปสร้างระบบสร้างกลไกให้มากขึ้น ส่งเสริมการมีส่วนร่วมให้สูงขึ้น คิดนั้นเสนอความคิดเห็นแค่นี้

อาจารย์สุริชัย :

สรุปข้อวิจารณ์ของอาจารย์อมรา แล้วเชิญให้อาจารย์ปรีชาตอบคำถามที่อาจารย์อมราได้ตั้งไว้

อาจารย์ปรีชา :

มีปัญหาในด้านการวิจัย ปัญหาอันหนึ่งก็คือ งานที่ใช้ในทางปฏิบัติมักกำหนดเวลา อันเป็นข้อจำกัดของการวิจัยอันนี้คล้ายเหมือนกัน คือ อาจกำหนด ๓ เดือนหรืออะไรต่าง ๆ ฉะนั้นวิธีที่จะทำได้ก็คือ สำรวจและใช้วิธีสุ่มตัวอย่าง

และสัมภาษณ์ข้อมูลต่าง ๆ เราคงบอกได้ไม่แน่นอนร้อยเปอร์เซ็นต์งานวิจัยไหนก็ คงพูดไม่ได้ เราต้องอาศัยประกอบกันหลาย ๆ ด้านทั้งจากเจ้าหน้าที่และจากชาวบ้านด้วย บางปัญหาที่หาข้อยุติไม่ได้ หมายความว่า ก็ศึกษากันได้อย่างเช่น สภาคณาบดีที่อาจารย์อมรวิทย์ให้ฟังก็คือ ใช้เวลาดังนานหลายปีก็ทำกันไม่สำเร็จ จะว่าไปการเสนอนี้เป็นการเสนอความคิดเห็นด้วยในส่วนหนึ่งก็เป็นข้อจำกัดของงานวิจัยอันนี้ สำหรับหลักการของ กสช. ถ้าจะคุยต่อก็คงเห็นว่าคงเป็นแผนเดียวกันไม่ได้ คงต้องเป็นอย่างที่อาจารย์อมรวิทย์ว่าไว้ก็คือ ต้องลงท้องที่โยงมาถึงการมีส่วนร่วมด้วย กรณีการมีส่วนร่วมอยากจะมีมุมมองว่ามาจากการเกี่ยวข้องกับลักษณะโครงสร้างของสังคมด้วยเหมือนกัน เท่าที่ผมจำได้ (เป็นความเห็นไม่ใช่งานวิจัยที่เสนอ) คืองานของ อาจารย์อภินันท์ ระพีพัฒน์ ชั้นหนึ่งบอกว่าสหกรณ์ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะมีระบบอุปถัมภ์อยู่ ลักษณะนี้ทำให้มีส่วนร่วมได้ยากเพราะเป็นลักษณะของผู้ใหญ่ผู้น้อย ผู้น้อยก็เข้าไปอาศัยให้ผู้ใหญ่ช่วย ข้อจำกัดการมีส่วนร่วมก็มีอยู่เรานำพิจารณาส่วนนี้เหมือนกัน นอกจากว่าข้าราชการบกพร่องอย่างไร ชาวบ้านเป็นอย่างไรก็ค้อย่างไร ลักษณะโครงสร้างความสัมพันธ์ก็มีความสำคัญในระดับท้องถิ่น

ผู้แสดงความคิดเห็นท่านอื่น ๆ

อาจารย์พรพจน์ พรหมสวัสดิ์ จากวิทยาลัยครูสวนสุนันทา :

ประทับใจมากกับสิ่งที่ได้ย้าถึงเรื่องการมีส่วนร่วม ขอถามเพิ่มเติมเพื่อเป็นแนวทางว่าขั้นตอนของการมีส่วนร่วมที่เราใช้กันอยู่น่าจะมีอะไรบ้าง และในสภาพของสังคมไทยที่ใช้อยู่เรามีส่วนร่วม ถ้าเราจะพิจารณาว่าอยู่ในสภาพใด ถ้ามีลักษณะการส่งเสริมจะให้ถึงลักษณะใดวิธีการใด

อาจารย์อมรา :

การมีส่วนร่วมความจริงมีมากถ้าหากไปช่วยเติมด้วย อาจจะลำเอียง เพราะเป็นนักมานุษยวิทยา เรียนมาตั้งแต่ที่โตขึ้นก็คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ตั้งแต่เริ่มเรียนกันมาก็เน้นเรื่องนี้เหมือนเป็นระเบียบวิธีวิจัยวิธีหนึ่ง เราเข้าไปอยู่ในชุมชนแล้วเราก็ใช้ชีวิตร่วมกับเขาแล้วเราก็จะเห็นอะไร ๆ ก็เหมือนกับเป็นวิธีการวิจัยที่นักมานุษยวิทยาควรใช้ควรเรียนรู้ เป็นวิธีการเก็บข้อมูล ค่อนข้างขยายมากขึ้น ตอนหลังมาพูดถึง Participatory Research การวิจัยแบบมีส่วนร่วมซึ่งไม่ใช่การสังเกตแบบมีส่วนร่วมโดยเราเข้าไปอยู่กับเขาแล้วเราก็ไปศึกษาเขาการวิจัยแบบนี้คืออะไร ความหมายหนึ่งก็คือการที่เราไปศึกษาเขาแล้วก็ให้เขาทำวิจัยให้เราช่วยให้เขาเป็นนักวิจัยด้วย คนศึกษากับคนถูกศึกษาอยู่ด้วยกันหมดแล้วก็มีอีกว่า Participatory Action Research เป็นการเอาโครงการวิจัยและพัฒนาไปลงในพื้นที่แล้วให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับการแสดงความคิดเห็น ให้ข้อมูลและช่วยทำ มีหลายเรื่อง เรื่องแรกชาวบ้านต้องให้ข้อมูล ชาวบ้านต้องเป็นนักวิจัยด้วย แล้วมาถึงตอนทำ ชาวบ้านก็ต้องทำด้วย เป็นการนำเอาชาวบ้านมาเกี่ยวข้องด้วยในทุกระดับ อันหลังนี้เป็นโครงการประเภท Action Research ส่วนอันที่สองคือการเก็บข้อมูลเฉยๆ โดยให้ชาวบ้านเป็นนักวิจัยร่วมกับเรา นั่นคือ 3 ประการใหญ่ที่เป็นแ่งมุมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม

ในแง่การพัฒนานักเป็นอีกเรื่องหนึ่ง งานพัฒนาเวลาพูดถึงการมีส่วนร่วม ก็คือความกันคนละแบบ อยากรู้ความว่าการมีส่วนร่วมที่ซื่อซำเข้ามาเกิดเพราะว่าเมื่อตอนเมืองจีนปีคประเทศกึ่งกันว่าเขาปีคไปทำอะไร ชัดเจนว่า เหม่าเจ๋อตุ๋ง ได้ใช้วิธีพัฒนาประเทศด้วยคอมมูนต์ และการบริหารคอมมูนต์ของเขาก็เป็นการบริหารที่ทุกคนในคอมมูนต์มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกชั้นตอน ในทุกเรื่องแม้แต่ว่าแบ่งว่าใครมีหน้าที่อะไร ใครได้ปันผลเท่าไร ฉะนั้นแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม

ที่ใช้ในคอมมูนต์ก็น่าตื่นเต้น คนที่ไปเห็นเขาก็คิดว่าน่าจะนำไปใช้เพราะสอดคล้องกับประชาธิปไตยมากก็มาถึงผู้บริหารก็คิดว่าเป็นแนวคิดพัฒนาประเทศน่าจะดี ในแง่แนวคิดในการพัฒนาสอดคล้องกับการพัฒนาแบบล่างขึ้นมาบน ตรงกันข้ามกับบนลงมาล่าง ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารประเทศมาก เห็นประชาธิปไตยเราได้ไม่เป็นคอมมิวนิสต์ ฉะนั้นการมีส่วนร่วมในแง่มุมมองของการพัฒนาจึงไม่เหมือนกันในแง่มุมมองของการวิจัยเท่าไร ในแง่ของการพัฒนาการมีส่วนร่วมสอดคล้องกับการพัฒนาจากล่างขึ้นมาบน ให้ทุกคนร่วมกันคิดเสนอข้อคิดเห็น

อาจารย์จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง :

รายงานการวิจัยของ ดร.ปรีชาในเวลาอันสั้นในหน้า ๔๖ ซึ่ง ดร.อมราก็ว่าไปแล้วผมก็ไม่ค่อยสบายใจในแง่ที่ว่า โดยสรุปแล้วโครงการ กศช. ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อทางสังคมในแง่ทำลายประเพณีช่วยเหลือซึ่งกันและกันและความร่วมมือในการพัฒนาท้องถิ่นโดยไม่มีค่าตอบแทนแต่อย่างใด ผมรู้สึกไม่สบายใจในแง่เงื่อนไขระยะเวลาที่ไปประเมิน มันเป็นช่วงสั้น ผมว่าผลกระทบในเรื่องสังคมสรุปออกมาอย่างนั้นไม่น่าจะถูกต้องนักต้องมองในระยะยาวต่อไปการช่วยเหลือซึ่งกันและกันลดน้อยไปหรือเปล่า แต่ว่าตอนที่ไปประเมินนั้นเพียงเอาผลบีสองปีน่าจะเป็นจุดอ่อน

อาจารย์นพพร ไพรมณี จากโรงเรียนโยธินบูรณะ :

จิตใจเล็กน้อยในข้อที่ว่าโครงการ กศช. ไม่หวังผลทางก้านเศรษฐกิจ

อาจารย์ปรีชา :

ถ้าวัตถุประสงค์ก็จะกำหนดไว้ด้วยว่าเพื่อแก้ปัญหาการว่างงาน เพิ่มรายได้ประชาชนในทางวัตถุประสงค์คงหวังผลอยู่แต่การดำเนินการผลกระทบทางเศรษฐกิจอาจไม่เด่นชัดหรือไม่สูงพอ

อาจารย์นพพร :

ไม่หวังผลแค่न्छักกันในบ้านเศรษฐกิจ มองวัตถุประสงค์ที่ว่าการสกัดกั้นการอพยพไม่ให้เข้าไปทำงานทำในเมือง การหาแหล่งน้ำและการกระจายรายได้แก่ทางผู้วิจัยมีตอนหนึ่งที่ผมฟังและจดสรุปไว้วันหนึ่งเพราะฟังแล้วก็อยากให้อะไรไปบ้าง เห็นคำกล่าวตอนหนึ่งบอกว่าโครงการ กสช. นี้เราไม่ได้หวังหรือเน้นทางบ้านเศรษฐกิจมากนักเลยเกิดความสงสัยว่า ในแง่ของการสร้างงานในชนบท ในแง่ของการกระจายรายได้ก็ดี อื่นๆ ก็ดี ถ้าไม่หวังผลในแง่เศรษฐกิจ ในแง่การสกัดกั้นการอพยพเข้ามาทำงานทำในเมืองก็ตาม หรือเรื่องอื่นๆ ก็ดี ผมเลยเกิดความข้องใจ คุณเหมือนกับมันจะขัดแย้งกันอยู่ในแง่วัตถุประสงค์กับในแง่ของการวิจัย

อาจารย์ปรีชา :

คนที่มาร่วมกระมังในบางท้องถิ่นที่ที่คนมาร่วมมิได้หวังผลทางเศรษฐกิจคือไม่ได้หวังค่าจ้างมาร่วมโครงการเพราะมีประโยชน์ แต่ในแง่ตัวโครงการที่เขากำหนดก็มี อาจคาดเคลื่อนนึกหน่อยคือชาวบ้านที่ไม่ได้หวังค่าจ้างจากโครงการ กสช. เท่าไร

อาจารย์อมรา :

กสช. มีหลายปีแล้ว ตอนที่เขียนตอนแรกแน่ใจว่าเขาหวังผลทางเศรษฐกิจ สกัดกั้นอย่างที่ว่า แต่ว่าทำไปแล้วมันไม่ออก เจ้าหน้าที่กสิวิภาคฯ วิจัยเหมือนกันจำได้ว่าเจ้าหน้าที่ผู้ใหญ่อ่านหนึ่งหวังว่า ๒ ปีแรกจะดูนักวิชาการโจมตี ท่านก็เลยพยายามพูดไปว่ามีประโยชน์ค้ำอื่นหรือเปล่า เหมือนพยายามบอกว่า วัตถุประสงค์บ้านเศรษฐกิจตอนนี้ก็ไม่ต้องห่วงเท่าไร แต่ผลกรรมมีส่วนร่วมจากสภาตำบลต้องมองด้วย ฉะนั้นคิดว่าในแง่ของคนทำงานเขาได้

ปรับตัวอุปสรรคไปบ้างแล้วแต่เวลาเอามาเขียนก็ยึดแผนแรกซึ่งเคมีก็เศรษฐกิจ
เขาคอร์เขียนใหม่ได้แล้ว

อาจารย์บรรจง : จากสำนักบัณฑิตอาสาสมัครมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในหน้า ๔๘ มีที่ว่าสภาตำบลสามารถจัดทำโครงการ กศช. ได้ด้วยตนเอง
ก่อนข้างสมบุรณ์ ผมไม่แน่ใจเพราะมีบัณฑิตอาสาสมัครไปทำงาน กศช. อยู่ใน
เวลานี้ ยังไม่ได้ซื้อสรุปโดยสมบุรณ์ เราได้ข้อมูลเบื้องต้นมาว่า การทำงาน
กศช. นั้นไม่ได้ดำเนินการโดยสภาตำบลเอง แต่จะมีเจ้าหน้าที่ผลักดันให้เกิดขึ้น
โดยเฉพาะแผนพัฒนาตำบล ๕ ปีกำหนดไว้สำหรับงาน กศช. แต่ละปี เช่นปีนี้
ไม่มีการประชุมแต่ถึงเอาจากแผนนี้มาเลยจึงค่อนข้างจะห่วงว่า อันนี้เป็นคำตอบ
จากส่วนราชการหรือจากกรรมการสภาตำบลเองครับ

อาจารย์ปรีชา :

อาจจะเป็นอย่างที่อาจารย์อมรว่า คือคงต้องไปเชียงใหม่กันเสียที ข้อ
เท็จจริงก็คือคงไม่สมบุรณ์อย่างที่ทราบกัน แต่อาจคลาดเคลื่อนเล็กน้อย ถ้ามีบาง
ตำบลที่อาศัยครูเป็นเลขานุการครูก็เป็นสมาชิกสภาตำบลเหมือนกันเป็นแรงสำคัญ
นอกจากนั้นพัฒนากรก็เป็นส่วนสำคัญในการร่างจึงยอมรับฟังข้อคิดเห็นว่าเป็นข้อ
คิดเห็นที่ผมไม่ขัดข้องนัก

อาจารย์สุริย์ :

ขอเชิญหัวหน้ากองวิจัย กรมการพัฒนาชุมชนแสดงความความคิดเห็น

ดร. สุพล กาญจนจิตรรา หัวหน้ากองวิจัย กรมการพัฒนาชุมชน :

สำหรับเรื่อง กศช. จากผลงานวิจัยของอาจารย์ปรีชา คงมีสัก ๓ ประเด็น
อย่างที่อาจารย์อมรได้วิจารณ์เรื่องระเบียบวิธีวิจัยเราพบมากใน ลักษณะของงาน
วิจัยแบบประเมินผลที่ว่าโครงการที่ทำมา ผลกระทบออกมาคงต้องใช้เวลานาน

พอสมควร การใช้ระเบียบวิธีวิจัยโดยสำรวจโดยการสุ่มตัวอย่างก็จำกัดในแง่จำนวนและวิธีการ รวมทั้งวิธีการใช้สัมภาษณ์แบบสอบถามเราพบว่าส่วนหนึ่งยังเป็นคนภายนอกจากมหาวิทยาลัยมาถามความจริงคงไม่ได้เท่าไร ฉะนั้นเราจึงพยายามสร้างระบบวิจัยและการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเข้ามาประกอบ ประเด็นที่สองเรื่องโครงการ หลักการ และวิธีการ ขณะนี้การพัฒนาชนบทจริง ๆ รัฐบาลอยากให้ระบบเดียว แต่เนื่องจากเหตุผลทางการเมืองตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๘ เรื่อยมาจนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๒๔ มีการทบทวนการพัฒนาชนบทใหม่ เราสามารถคัดระบบที่เข้ากันได้เกือบหมด ยกเว้นระบบ กสช. สรุปแล้วขณะนี้เรามี ๒ ระบบด้วยกันคือระบบที่เรียกว่า กชช. หรือกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติกับ กสช. หรือกรรมการสร้างงานในชนบทแห่งชาติ ทั้ง ๒ ระบบมีโครงสร้างการบริหารมาจากส่วนกลางซึ่งมีท่านนายก ฯ เป็นประธานเหมือนกัน ลงมาถึงจังหวัดก็มี ๒ กรรมการอำเภอมี ๒ กรรมการ ตำบลใช้ กสช. อันเดียวกัน การมี ๒ ระบบมีการขัดแย้งกันในหลักการพอสมควร เช่น ผลกระทบอันเกิดจากประชาชนมีส่วนร่วมโดยวิธีจ้างงานไปกระทบกับค่านิยมเดิมที่ว่ามีส่วนร่วมโดยไม่มีค่าแรงโครงการ กสช. เริ่มต้นจากเอาเงินมากำหนดงาน ทุกปีจะจัดสรรเงินให้จังหวัด จังหวัดให้อำเภอ อำเภอให้ตำบล ตามพื้นฐานและฐานะความเป็นอยู่ของประชาชน ตามหลักการที่อาจารย์ปรีชากล่าวมาแล้ว ตำบลหนึ่งอาจรู้ว่าตนมีเงิน ๘ แสน จะทำอะไรบ้างซึ่งผิดกับระบบ กชช. ที่ไม่มีเงินลงไป แต่ให้ทางเบื้องล่างคือประชาชนผ่านองค์กรกรรมการหมู่บ้าน กรรมการตำบล กำหนดงานขึ้นมาเสนอ รัฐมีเงินเท่าไรก็ใช้ไม่เท่านั้น จะเห็นว่าสองระบบนี้ขัดแย้งกันในแง่ของการกำหนดงานกับการกำหนดเงิน

อีกเรื่องหนึ่ง คือ วิธีการ โครงการ กสช. มีเงินจ้าง ขณะเดียวกันโครงการรรมคาหรือระบบ กชช. เราให้ประชาชนไปมีส่วนร่วม เป็นปัญหา

ศึกษาวิจัยเชิงวิจัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สำหรับกรมการพัฒนาชุมชนที่ค่อนข้างแสดงสองบทบาท บทบาทหนึ่งเป็นเลขานุการโครงการสร้างงานในชนบทไปถึงชาวบ้านบอกว่าชาวบ้านทำงานมีเงิน แต่อีกบทบาทหนึ่งในงานพัฒนาปกติ ไปถึงชาวบ้านบอกให้ชาวบ้านมาร่วมสมทบแรงงานโดยไม่มีเงินค่าจ้าง ในการประชุมสัมมนาเจ้าหน้าที่ของกรมการพัฒนาชุมชนเกือบทุกครั้งในระดับพัฒนากร พัฒนาการอำเภอได้ยกประเด็นนี้ขึ้นมาอย่างมากจะทำให้การดำเนินงานลำบากในตัวผู้ปฏิบัติเอง

อีกเรื่องหนึ่งเมื่อเอาเงินมากำหนดงานก็เกิดโครงการขึ้นมา มี ๒ อย่างที่เราพูดกัน คือ ความอยากกับความต้องการเราคิดว่าต้องการให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม คนที่ไปมีส่วนร่วมเขามีความต้องการได้สิ่งนั้นจริง ๆ เขาจึงร่วมมือ แต่ถ้ามีเงินเข้าไป บอกก่อนมีเงิน ๕ แสนจะทำอะไรดี โครงการที่เกิดขึ้นจะมาจากความอยาก ผลที่ตามมา คือ การบำรุงรักษาไม่ค่อยมีถ้าเป็นประเด็นที่ชาวบ้านต้องการจริง ๆ จะมีส่วนร่วมสูง จะเห็นว่าเรื่องเด็กเรามีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่สร้างโดยชาวบ้าน แรงงานชาวบ้านอยู่มากพอสมควรทั่วประเทศ ฉะนั้นเรื่องที่เราพูดกันวันนี้ทางรัฐบาล ทางผู้ที่มีความรับผิดชอบก็คำนึงถึงและเป็นที่แน่นอนว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๖ โครงการ กสช. อาจจะปรับตัวเองมาอยู่ในระบบ กชช. ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นต้นไปจะไม่มีคณะกรรมการสร้างงานในชนบท จะรวมเป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ แต่ไม่ได้ยุบจะมีการปรับทั้งวัตถุประสงค์ ทั้งวิธีการ ขั้นตอนต่าง ๆ ก็ให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ

อาจารย์อมรา :

ขอถามอีกหนึ่งอย่างในพื้นที่ที่มีไค้อยู่ในพื้นที่ยากจนก็หลุดเลยใช้ไหม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คุณสุรพล :

ไม่ใช่เราทุกคนอยู่เหมือนกัน มีอีก ๒ ประเด็นสำหรับการพัฒนาชนบท
ปัจจุบัน

ประเด็นที่ ๑ เรื่องพื้นที่ในแผน ๕ เรากำหนดพื้นที่ยากจนจำนวน
๑๒,๕๕๕ หมู่บ้าน ใน ๓๘ จังหวัด

ประเด็นที่ ๒ กำหนดกิจกรรมว่าอยู่เฉพาะ ๔ กระทรวงหลัก ก็มีปัญหา
ว่าพื้นที่ภาคกลางซึ่งหลุดออกไปจากพื้นที่ยากจนเลยจะทำอย่างไร ตอนนั้นค่อนข้าง
แน่นอนแล้วว่าระบบ กชช. จะขยายจาก ๓๘ จังหวัด ซึ่งถูกจัดอันดับว่าเป็นพื้นที่
ยากจนออกไปทั่วประเทศ และคิดว่าอาจไม่ต้องรอดถึงแผน ๖ คือ พ.ศ. ๒๕๓๐
อาจในปี พ.ศ. ๒๕๒๙ คงมีการประกาศขยายพื้นที่ยากจนออกไปทั่วประเทศ
ประเด็นที่ว่ามี ๔ กระทรวงหลักแน่นอนในแผน ๖ ต้องเพิ่มแน่ กำลังพิจารณา
อยู่ว่าจะเป็น ๖ กระทรวงหรือ ๑๔ กระทรวงทั้งหมดเท่านั้นเอง

อาจารย์สุริยัย : สุรูป

ผมคิดว่างานวิจัยชิ้นแรกที่เราได้หยิบยกขึ้นมาซึ่งเป็นงานที่สาม ดี ห้าปี
มานี้มีบทบาทสำคัญต่อการรับรู้เรื่องชนบทมากคงเป็นเรื่องที่สะท้อนให้เห็นว่า
สังคมวิทยา-มานุษยวิทยาก็สามารถจะประยุกต์ไปใช้ประโยชน์ในการประเมินผล
หรือสังเกตการณ์การพัฒนาได้ แต่ก็เป็นเรื่องไม่สะดวกนักมีสิ่งที่จะต้องปรับให้กระ-
้างชัดเจนนยิ่งขึ้น ที่ ดร. สุรพล จะขยายเขตยากจนไปทั่วประเทศ คงไม่ได้
หมายความว่าทั่วประเทศจะยากจน แต่หมายความว่าจะมีระบบการบริหารการ
พัฒนาชนบทแห่งชาติเป็นระบบเดียวกันทั่วประเทศนะครับ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บัญชีที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพของการศึกษาประชาบาล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุภางค์ จันทวานิช

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะผู้วิจัย ประกอบด้วย สุภางค์ จันทวานิช สุจารี จันทรสุข เพ็ญศิริ
อรุณรุ่งเรือง สุพรรณณี ไชยอำพร กุลวิตรา ภัทธานนท์ วิมล
โสศกภิกษาพนกุล ศุภวัลย์ รัตนากินทร์ นันทิยา สวาสค์พันธ์
คำวิทย์ ทวงนภา เนตรนิต รุมแสง กาล ธิริภาพธรรมกุล

ปีที่ทำการวิจัย ๒๕๖๓-๒๕๖๖

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อแสวงหาปัจจัยต่าง ๆ ที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อคุณภาพของโรงเรียนประชาบาล
๒. เพื่อศึกษาความสอดคล้องของโรงเรียนประชาบาลตามความเป็นจริงเปรียบเทียบกับความคาดหวังของผู้ที่เกี่ยวข้อง

วิธีวิจัย

ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการในโรงเรียนประชาบาลที่เป็นกรณีศึกษา ๔ โรงเรียน และใช้เวลาดำเนินการวิจัยเป็นระยะเวลาปีเศษ

* จาก รายงานวิจัยเรื่องบัญชีที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพการศึกษาประชาบาล อยู่ในระหว่างจัดพิมพ์โดย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อค้นพบ

ส่วนที่หนึ่ง คุณภาพของการศึกษาประชาบาล

ข้อค้นพบแสดงว่า ในความเป็นจริง คุณภาพของการศึกษาประชาบาล ถูกวัดด้วยความสามารถทางวิชาการเป็นสำคัญ แม้ว่าหลักสูตรจะเน้นคุณสมบัติอื่นด้วยก็ตาม บัณฑิตที่ร่วมกันอธิบายสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนมี 6 ด้าน ได้แก่ บัณฑิตเกี่ยวกับระบบบริหารการศึกษา ครูใหญ่ ครูการเรียนการสอน และการวัดผล ผู้ปกครองและนักเรียน และชุมชน ทั้งรายละเอียดต่อไปนี้

1. *ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับระบบบริหารการศึกษา* ที่ส่งผลต่อคุณภาพของการศึกษา ได้แก่ การนิเทศและการติดตามผลการดำเนินงาน แหล่งและการใช้เงิน นอกงบประมาณของโรงเรียนอุปกรณ์การเรียนการสอน และการบริหารงานระดับอำเภอและระดับกลุ่มโรงเรียน

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ การนิเทศและติดตามผล การที่ศึกษานิเทศก์มาตรวจเยี่ยมโรงเรียนไม่สม่ำเสมอ และมาบ่อยครั้งมาก อีกทั้งยัง เน้นการตรวจเอกสารมากกว่าการ ให้คำแนะนำด้านวิชาการ ทำให้คณะครูปฏิบัติงานย่อหย่อน อีกประการหนึ่งในระยะ ที่มีการเปลี่ยนหลักสูตร ใหม่ครูยังไม่สันทัดในการสอนตามหลักสูตรใหม่ จึงหวังพึ่งคำแนะนำจากศึกษานิเทศก์ ปัญหาอีกด้านหนึ่ง คือ ในช่วงที่ยังไม่มีการจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ฝ่ายศึกษานิเทศก์ของกระทรวงศึกษาธิการ และเจ้าหน้าที่ของหมวดการศึกษา กระทรวงมหาดไทย ต่างก็คาดหวังว่าอีกฝ่ายหนึ่งจะทำหน้าที่ตรวจสอบควบคุม การปฏิบัติงานของครู ผลสุดท้ายจึงไม่มีฝ่ายใด ทำหน้าที่ดังกล่าว เมื่อการนิเทศ ชาติประสิทธิภาพทำให้ครูปฏิบัติหน้าที่ในการสอนย่อหย่อน หรือสอนไม่ได้ตามที่ หลักสูตรต้องการ จึงเป็นผลเสียแก่คุณภาพของการศึกษา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สำหรับเรื่อง เงินนอกงบประมาณ โรงเรียนต้องใช้แหล่งเงินนี้เป็นวง
 ค่าเงินการอันแท้จริงของโรงเรียน ใต้แก่จัดซื้อวัสดุอุปกรณ์การสอน อุปกรณ์
 กีฬา ซ่อมแซมครุภัณฑ์และอาคาร ตลอดจนใช้เป็นงบเบ็ดเตล็ด โรงเรียนโคมี
 แหล่งเงินนอกงบประมาณ โอกาสที่ผู้บริหารจะจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมการ
 เรียนรู้ก็เป็นไปได้มากกว่าโรงเรียนที่ขาดแหล่งเงินนี้ เห็นได้ชัดเจนว่า โรงเรียน
 รุ่งพิทยะ และโรงเรียนวัดหนองบัวซึ่งอยู่ในชุมชนที่มีสภาพเศรษฐกิจดีกว่าได้ใช้
 เงินนอกงบประมาณนี้เพื่อกิจกรรมการเรียนการสอน แม้จะสรุปไม่ได้ว่าสัมฤทธิ์
 ผลทางการเรียนที่ดีกว่าเกิดขึ้นจากการมีเงินนอกงบประมาณใช้ แต่อาจสรุปใน
 ชั้นนี้ได้ว่า การที่โรงเรียนมีแหล่งเงินเพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้โรงเรียนมี
 ศักยภาพที่จะทำตามที่หลักสูตรต้องการได้ ทำให้ครูใหญ่และครูคิดทำกิจกรรม
 เพราะตระหนักถึงความเป็นไปได้ และทำให้บรรยากาศทางวิชาการและการบริหาร
 ของโรงเรียนกระปรี้กระเปร่าขึ้น

อุปกรณ์การเรียนรู เป็นกลุ่มตัวแปรในเรื่องระบบบริหารที่ส่งผลไปยัง
 สัมฤทธิ์ผลทางการเรียนค่อนข้างชัดเจน ความล่าช้าในการจัดส่งและกำหนด
 รายชื่อของแบบเรียนก็ดี คุณสมบัติของอุปกรณ์ซึ่งไม่ตรงกับความต้องการของ
 ทางโรงเรียนก็ดี ความไม่เพียงพอของอุปกรณ์ ตลอดจนความไม่เท่าเทียมกัน
 ในการได้รับก็ดี ล้วนแต่ส่งผลกระทบต่อการเรียนการสอนทั้งสิ้น อาจจำแนกเด็ก
 นักเรียนซึ่งเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์จากอุปกรณ์การเรียนรูเป็น ๒ กลุ่ม คือ
 นักเรียนที่ขาดแคลน และนักเรียนทั่ว ๆ ไป สำหรับนักเรียนที่ขาดแคลนขาด
 ความล่าช้าในเรื่องการจัดส่งและการกำหนดรายชื่อแบบเรียน ทำให้นักเรียนเหล่านี
 นี้ไม่ได้รับความช่วยเหลือทันเวลาและทำให้รัฐต้องสูญเสียรายจ่ายไปโดยไม่บรรลุ
 วัตถุประสงค์ ด้านนักเรียนคนใดไม่สามารถช่วยเหลือตนเองโดยการซื้อแบบเรียน
 ด้วยเงินส่วนตัว การไม่มีแบบเรียนย่อมส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้อย่างแน่นอน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความล่าช้าในการกำหนดแบบเรียนมีผลต่อนักเรียนทุก ๆ คน เพราะเมื่อทางโรงเรียนเลือกแบบเรียนที่ไม่ตรงกับทางจังหวัดกำหนด นักเรียนทุกคนก็มีแบบเรียนที่ไม่ตรงกับข้อกำหนด ถ้าทางโรงเรียนทำตามกำหนดของจังหวัด นักเรียนก็ต้องซื้อแบบเรียนใหม่หมด ถ้าโรงเรียนเลือกใช้แบบเรียนที่นักเรียนซื้อมาแล้ว โรงเรียนก็ได้ชื่อว่าไม่ทำตามระเบียบที่ทางจังหวัดกำหนด นอกจากนี้การนิเทศทางวิชาการจากอำเภอและจังหวัดก็ การประสานงานวิชาการระดับกลุ่มโรงเรียนก็ ส่วนแต่ละจะได้รับผลกระทบจากความไม่สอดคล้องกันของแบบเรียนนี้เอง ในด้านคุณสมบัติของอุปกรณ์ เมื่อโรงเรียนไม่มีความต้องการใช้อุปกรณ์ที่ทางการส่งมาให้โรงเรียนก็เก็บอุปกรณ์เหล่านั้นไว้เฉย ๆ ถ้ามีหนทางแสวงหาอุปกรณ์ที่ตรงกับความต้องการได้ (เช่น จัดซื้อด้วยเงินนอกงบประมาณ) โรงเรียนก็จะจัดซื้อ ถ้าไม่มีโรงเรียนก็ไม่ใช้อุปกรณ์ทำให้ การเรียนการสอนไม่เป็นไปอย่างที่หลักสูตรกำหนด สำหรับความไม่เพียงพอของอุปกรณ์และความไม่เท่าเทียมกันในการได้รับอุปกรณ์ ทำให้ปัญหาซึ่งได้กล่าวมาแล้วมีความรุนแรงมากขึ้น

ตัวแปรกลุ่มสุดท้ายในเรื่องระบบบริหาร คือ การบริหารระดับอำเภอและกลุ่มโรงเรียน ข้อมูลแสดงว่า บทบาทของผู้บริหารส่งผลต่อการดำเนินงานของโรงเรียน ได้แก่ การส่งโยกย้ายครูใหญ่ การพิจารณาความดีความชอบโดยไม่มีคณบดีทางด้านการศึกษา เป็นเกณฑ์ การส่งโยกย้ายครูทำให้เกิดผลต่อจำนวนบุคลากรที่จะดำเนินการสอน และการพิจารณาความดีความชอบดังกล่าวทำให้ครูไม่เห็นความสำคัญของงานสอนเท่าที่ควร เกิดผลเสียต่อการเรียนการสอนทั้งสองประการ ในแง่การบริหารระดับกลุ่มโรงเรียน ได้พบว่า การเพิ่มบทบาทและความสำคัญของกลุ่มโรงเรียน ยังขาดมาตรการรองรับที่จะ ทำให้ดำเนินการได้จริงจัง ดังนั้นการมีกิจกรรมตามหลักสูตรใหม่และการดำเนินการตามระบบบริหารโรงเรียนประชาบาลระบบใหม่ที่มุ่งกระจายอำนาจ ไปสู่กลุ่มโรงเรียน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เรียนก็จะยังไม่บรรลุเป้าหมาย ซึ่งจะมีผลกระทบต่อกิจกรรมการเรียน การสอน
ด้วย

๒. ปัจจัยในด้านที่เกี่ยวกับครูใหญ่ ที่ส่งผลกระทบต่อสัมฤทธิผลทางการเรียน
ของนักเรียน คือ การปฏิบัติงานของครูใหญ่ ความสัมพันธ์ของครูใหญ่กับบุคคล
อื่น วัย ประสบการณ์และคุณวุฒิของครูใหญ่ และระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่ง

ในการปฏิบัติงาน ได้พบว่าครูใหญ่มีเวลาไม่เพียงพอสำหรับการปฏิบัติ
งานในโรงเรียน เพราะมีกิจกรรมอื่น ๆ ทั้งที่เป็นงานในหน้าที่โดยตรงและงานที่
ได้รับมอบหมายเป็นพิเศษโดยตำแหน่ง เมื่อครูใหญ่มีเวลาให้โรงเรียนไม่เพียงพอ
การปฏิบัติหน้าที่ของครูใหญ่ก็ย่อหย่อนลง นอกจากนั้นการบริหารโรงเรียนก็ไม่
คล่องตัวเพราะขาดผู้ตัดสินใจและแก้ไขปัญหาทันที่ นอกจากปัญหาในก้น
เวลาแล้ว ครูใหญ่ยังมีคุณสมบัติในการปฏิบัติงานไม่เพียงพอ คุณสมบัติดังกล่าว
ได้แก่ ทักษะและความสามารถทางวิชาการ กับการวางแผน ครูใหญ่ไม่อาจให้
คำแนะนำทางวิชาการแก่ครูน้อยได้เท่าที่ควร คงเน้นแต่งานเอกสารธุรการ และ
มักไม่มีการวางแผนงานโรงเรียน คุณสมบัติที่ไม่เพียงพอเหล่านี้ทำให้ครูใหญ่
บริหารโรงเรียนได้ไม่เต็มที่ ในขณะเดียวกัน ครูน้อยก็ขาดผู้ชี้แนะทั้งในเชิงวิชา
การและในเชิงบริหาร จึงมีผลต่อการเรียนการสอน ในประเด็นต่อมา ได้พบว่า
ครูใหญ่มักไม่ติดตามควบคุมการปฏิบัติงานของครู ในเมื่อการนิเทศโดยหน่วย
เหนือก็มีได้กระทำทั่วถึง และครูใหญ่ก็ได้ติดตามควบคุมจริงจัง การปฏิบัติงาน
โดยเฉพาะงานสอนของครูจึงขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบของครูแต่ละคนเป็นสำคัญ
ประการสุดท้าย คือ ความรับผิดชอบของครูใหญ่ในการปฏิบัติงาน ผู้วิจัยพบว่า
ครูใหญ่อาจเลือกปฏิบัติงานที่ตนสนใจและมีผลประโยชน์ตอบแทน ซึ่งบางครั้งก็
ไม่ใช่งานหลักที่ต้องรับผิดชอบ นอกจากนั้น ครูใหญ่ก็ยึดหลักการในการปฏิบัติ
หน้าที่ต่างกัน บางคนมุ่งให้นักเรียนมีวิชาความรู้ แต่บางคนต้องการเพียงให้

นักเรียนสอบผ่านชั้นชั้นต่อไปโดยไม่สนใจว่ารู้อะไรบ้าง ดังนั้น ถ้าครูใหญ่ไม่รับผิดชอบในการปฏิบัติงานของตน ผลเสียย่อมตกแก่โรงเรียนและนักเรียน

ในแง่ *ความสัมพันธ์ของครูใหญ่กับครูน้อย ชาวบ้านและนักเรียน* ได้พบว่า การขาดความสัมพันธ์กับคนกลุ่มนี้ส่งผลทางลบต่อสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนได้ กล่าวคือ การที่ครูใหญ่ห่างเหินกับครูน้อย ทำให้ครูน้อยขาดผู้ควบคุมแนะนำในทางวิชาการและยังขาดขวัญและกำลังใจ จึงปฏิบัติงานสอนไปตามแกน อีกประเด็นหนึ่งในเรื่องความสัมพันธ์ คือ การที่ครูใหญ่ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาความดีความชอบของครูน้อย สิ่งนี้มีส่วนบั่นทอนขวัญและกำลังใจของครู และทำให้ครูไม่เน้นความสามารถทางการสอน ทำให้เกิดผลทางลบต่อสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนเช่นกัน ส่วนการขาดความสัมพันธ์ระหว่างครูใหญ่กับชาวบ้าน มีผลทำให้โรงเรียนไม่ได้รับความร่วมมือจากชุมชน โรงเรียนไม่อาจมีบทบาทเป็นหัวประสานในชุมชนได้ นอกจากนี้ยังทำให้ผู้ปกครองไม่ร่วมมือกับโรงเรียนในการช่วยเหลือทางวิชาการแก่บุตรหลานเพราะขาดความเข้าใจจนการขาดความสัมพันธ์กับนักเรียนเองนั้น ทำให้ครูใหญ่ไม่ทราบความสามารถหรือศักยภาพทางวิชาการของนักเรียนซึ่งเป็นหัวใจของการให้การศึกษา จึงไม่อาจแก้ไขระบบบริหารหรือกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความสามารถดังกล่าวได้มากนัก

วัย ประสบการณ์ และคุณวุฒิของครูใหญ่ มีส่วนสัมพันธ์กับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียน โดยปกติแล้ววัยกับประสบการณ์มักสัมพันธ์กันในทางบวก กล่าวคือครูใหญ่อาวุโสจะมีประสบการณ์มาก ข้อมูลจากการวิจัยแสดงว่าครูใหญ่ที่อาวุโสถึงวัยประมาณ ๕๐ ปีขึ้นไป แม้จะมีประสบการณ์มาก แต่ก็มักจะมีภาวะเครียดหรือวันในการทำงานน้อยและมีแนวโน้มที่จะยึดความดีของตนเป็นใหญ่ ประสบการณ์ที่สะสมไว้บางครั้งอาจถูกนำมาใช้เพื่ออำนวยความสะดวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในการปฏิบัติงานมากกว่าเพื่อปรับปรุงการปฏิบัติงานและผลงาน เช่น ใช้ความ
 ในเรื่องการบริหารงานบุคลากรเพื่อช่วยให้ครูที่ขอบพอที่มีวันเสถียรกำหนดได้
 การพิจารณาความดีความชอบ แต่ไม่ใช่เพื่อสรรหาครูใหม่ มาบรรจุเพิ่มในคร
 ที่โรงเรียนมีครูไม่ครบชั้น นอกจากนี้ผู้วิจัยได้พบว่าประสบการณ์ที่สั่งสมมา
 ของครูใหญ่อาวุโสจะถูกนำมาประยุกต์ใช้ในเชิงวิชาการสำหรับการเรียนการสอน
 ตามหลักสูตรใหม่ไม่ได้มากนัก จึงอาจกล่าวได้ว่า วัยที่สูงเกิน ๕๐ ปี แต่
 ประสบการณ์ในบริบทเก่าทางการศึกษาของครูใหญ่ไม่เอื้อต่อการเพิ่มสัมฤทธิ์
 ทางวิชาการของนักเรียนมากนัก สำหรับคุณวุฒิ ข้อค้นพบแสดงว่าครูใหญ่ใช้
 ความรู้ในระดับปริญญาตรี เพื่อการทำหน้าที่บริหารและวิชาการไม่มากนัก แ
 ใช้ในการเสริมความเป็นผู้นำ สัมฤทธิ์ผลของนักเรียนจึงไม่ได้ขึ้นกับการมีวุ
 ระดับปริญญาตรีของครูใหญ่เป็นสำคัญ แต่มีได้หมายความว่าวุฒิระดับอื่น ๆ จ
 ไม่มีความสัมพันธ์กับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียน

ระยะเวลาที่ครูใหญ่อยู่ในตำแหน่งผู้บริหาร มีผลกระทบค่อนข้างมากต่
 การบริหารโรงเรียน ถ้าครูใหญ่อยู่ในตำแหน่งเพียงระยะสั้น ๆ เพียง ๑-๒ ปี
 มักจะดำเนินการเพื่อเพิ่มคุณภาพของโรงเรียนไม่ได้มากนัก ในทางตรงกันข้าม
 มิใช่ว่าครูใหญ่ที่อยู่ในตำแหน่งเป็นเวลานานมากจะเพิ่มคุณภาพของโรงเรียน ได้
 มาก ครูใหญ่ที่อยู่ในตำแหน่งนานหลายสิบปีโดยไม่มีการโยกย้ายจะเริ่มเฉื่อยช
 และชินต่อการใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่โดยไม่ฟังเสียงผู้อื่น ระยะเวลาที่สั้นเก
 ไปและที่ยาวเกินไปในการดำรงตำแหน่งครูใหญ่จึงส่งผลต่อการบริหารโรงเรียน
 และการปฏิบัติงานของครูน้อย ซึ่งมีผลกระทบถึงผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการขอ
 นักเรียนอีกต่อหนึ่ง

๓. ปัจจัยเกี่ยวกับครูที่ส่งผลต่อสัมฤทธิ์ผลของนักเรียน ได้แก่
 คุณลักษณะของครู การปฏิบัติหน้าที่ของครู และขวัญและกำลังใจของครู

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กลุ่มตัวแปรเกี่ยวกับ คุณลักษณะของครู ประกอบด้วย วุฒิและประสบการณ์การสอนวัยและสถานภาพสมรส สาเหตุที่เลือกอาชีพและทัศนคติต่ออาชีพครู และความรับผิดชอบ โดยมีความสัมพันธ์ต่อสัมฤทธิ์ผลดังนี้ ครูที่มีวุฒิปริญญาตรี ส่วนมากจะขอโอนย้ายไปบรรจุในโรงเรียนในเมืองหรือโรงเรียนขนาดใหญ่ จึงไม่ได้อำนาจพัฒนาคุณภาพทางวิชาการให้โรงเรียนประชาบาลขนาดเล็กที่ตนสังกัดอยู่ในขณะเดียวกันครูที่ขาดประสบการณ์การสอนเพราะเรียนจบมาโดยไม่เคยฝึกสอน มักจะขาดเทคนิคที่ช่วยในการถ่ายทอดความรู้ให้นักเรียน ทั้งสองสิ่งนี้จึงส่งผลในทางลบต่อสัมฤทธิ์ผลทางวิชาการ ในแง่ของวัยและสถานภาพสมรส ได้พบว่า ครูที่อยู่ในวัยหนุ่มสาวมีวัยใกล้เคียงกัน และเพศเดียวกันจะมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและร่วมกันปฏิบัติหน้าที่โดยพร้อมเพรียง ทำให้เกิดผลดีต่อกิจกรรมการเรียนรู้ นอกจากนี้สถานภาพสมรส ก็มีผลเสริมตัวแปรอายุในการส่งผลต่อพฤติกรรม การสอน ครูโสดวัยหนุ่มสาวจะอุทิศเวลาให้แก่การปฏิบัติหน้าที่ได้มากกว่าครูสมรสแล้ว สำหรับสาเหตุที่เลือกอาชีพและทัศนคติต่ออาชีพ ข้อค้นพบแสดงว่า ครูที่ทั้งใจเลือกอาชีพนี้และครูที่มีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพของตนจะเป็นครูที่มีความรับผิดชอบ และปฏิบัติหน้าที่ด้วยดี ทำให้สัมฤทธิ์ผลของนักเรียนสูง ในประเด็นสุดท้าย ความรับผิดชอบของครูที่มีส่วนกำหนดพฤติกรรมการสอนเป็นอย่างมาก เพราะครูที่มีความรับผิดชอบและปฏิบัติหน้าที่อย่างครบถ้วน ทำให้กิจกรรมการเรียนรู้เป็นไปอย่างดี

ในคำนำของ การปฏิบัติหน้าที่ กลุ่มตัวแปรที่เกี่ยวข้อง คือ ปริมาณงานในความรับผิดชอบทักษะในการสอน การใช้เวลาของครู การมีครูครบชั้น และผลกระทบจากระบบราชการ ครูมีปริมาณงานในความรับผิดชอบจำนวนมาก นอกจากงานสอนแล้วครูยังมีงานเกี่ยวกับหน้าที่ราชการและงานทะเบียนเอกสารงานประชุม ตลอดจนงานกิจกรรม ทำให้ครูปฏิบัติหน้าที่สอนไม่ได้เต็มที่ นอก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากนั้นครูยังขาดทักษะในการสอนเพราะไม่เคยเรียนเทคนิคมาบ้าง ไม่มีความรู้ความเข้าใจหลักสูตรเพียงพอบ้าง การถ่ายทอดความรู้จึงเป็นไปอย่างไม่สมบูรณ์ ส่งผลต่อความสามารถทางวิชาการของนักเรียน ประการต่อมาครูใช้เวลาในห้องเรียนเพื่อการสอนไม่เต็มที่ นักเรียนจึงไม่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ ตัวแปรอีกตัวหนึ่ง คือ การมีครูครบชั้น โรงเรียนประชาบาลที่เป็นกรณีศึกษา มีครูไม่ครบชั้นในลักษณะแอมแปง กล่าวคือ มีชื่อและอัตราของครู แต่ไม่มีตัวครู ด้วยเหตุผลหลายประการ ทำให้นักเรียนไม่ได้เรียน ประการสุดท้ายผลกระทบจากระบบราชการทำให้ครูบางคนมีพฤติกรรมที่แปลกแยกจากชุมชน วางคนเป็นเจ้าเป็นนาย และไม่รู้จักวิถีชีวิตของนักเรียน มีผลทำให้การสอนเป็นไปโดยห่างเหิน ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง นอกจากนี้ระบบราชการยังส่งผลให้ครูบางคนวางคนเป็นผู้รับคำสั่งโดยไม่คิดริเริ่มสร้างสรรค์ และเน้นการปฏิบัติงานบริหารธุรการมากกว่างานวิชาการ ซึ่งส่งผลไปยังการเรียนการสอนและสัมฤทธิ์ผลทางวิชาการในที่สุด

ขวัญและกำลังใจของครู เป็นองค์ประกอบอีกด้านหนึ่งที่ส่งผลต่อสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียน รายละเอียดได้แก่ สถานะทางเศรษฐกิจ สวัสดิการ และความสัมพันธ์ของครูกับผู้อื่น ครูส่วนใหญ่มีสถานะทางเศรษฐกิจไม่มั่นคง แต่ก็ต้องเสียภาษีสังคมค่อนข้างสูง การค้ำจุนรายได้เพิ่มจะมีผลต่อการปฏิบัติหน้าที่สอน นอกจากนี้สถานะรายได้ไม่พอรายจ่าย ก็ทำให้ท้อแท้ ซัดกำลังใจในการทำงาน ส่วนสวัสดิการนั้นประกอบด้วยเรื่องที่พักอาศัย และการได้โอกาสเรียนต่อ ครูที่ไม่มีปัญหาเรื่องที่พักอาศัยจะปฏิบัติหน้าที่ได้ดีกว่าครูที่มีปัญหา เพราะไม่ต้องเสียเวลา ค่าพาหนะ และร่างกายในการเดินทาง ทั้งยังไม่ต้องห่วงเรื่องความปลอดภัยสำหรับการได้โอกาสเรียนต่อ ครูส่วนใหญ่ต้องการเรียนต่อเพื่อเพิ่มวุฒิ ถ้าถูกตัดโอกาสคงกล่าวก็จะเสียกำลังใจ ปฏิบัติงานโดยขาด

ความกระตือรือร้น ทำให้สัมฤทธิ์ผลของนักเรียนถูกกระทบกระเทือน ในแง่ของความสัมพันธ์กับครูใหญ่ เพื่อนครู นักเรียน และผู้ปกครอง การขาดความสัมพันธ์กับคนเหล่านี้ทำให้ครูเกิดความท้อถอย เบื่อหน่ายอาชีพ และสิ่งแวดล้อม จึงส่งผลต่อการสอนเช่นกัน

๔. ปัจจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอน และการวัดผลเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อสัมฤทธิ์ผลทางวิชาการของนักเรียน ปัจจัยนี้ประกอบด้วยกลุ่มตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับความพร้อมและความเข้าใจของครูในการสอน วิธีการสอน เนื้อหาที่สอน เวลาในการสอน และวิธีวัดผลการเรียน

ในค่าน ความพร้อมและความเข้าใจในการสอน ได้พบว่าการเตรียมความพร้อมความเข้าใจหลักสูตร และเป้าหมายในการสอนของครู คือ ตัวแปรสำคัญ ครูมักไม่เตรียมการสอน หรือใช้เวลาเพียง ๕ นาที ก่อนสอนเพื่อทบทวนเนื้อหาที่จะสอน ทำให้การเรียนเป็นไปอย่างเฉื่อย ๆ และ ไม่บรรลุจุดประสงค์ที่หลักสูตรกำหนดไว้ครบถ้วน ประกอบกับความเข้าใจหลักสูตรของครูมีน้อย โดยเฉพาะหลักสูตรประถมศึกษา ๒๕๒๑ ซึ่งเป็นหลักสูตรใหม่ มีเนื้อหาสาระต่างไปจากหลักสูตรประถมศึกษา ๒๕๑๓ เป็นอย่างมาก ครูบางคนกำหนดหลักสูตรฉบับใหม่ว่ามีเนื้อหาไม่เหมาะสม จึงควเว้นไม่สอนเนื้อหาส่วนนั้น หรือสอนโดยไม่เข้าใจความคิดรวบยอดที่หลักสูตรกำหนดไว้ ครูมักไม่รู้จัดคัดแปลงรายละเอียดของเนื้อหาหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ตามความเป็นจริง ให้ที่สุกครูกำหนดเป้าหมายเฉพาะหน้าในการสอน นั่นคือ หวังให้อ่านออกเขียนได้คิดเลขเป็น ซึ่งเป็นเป้าหมายส่วนหนึ่งของหลักสูตรเท่านั้น หรือครูบางคนก็ไม่มีเป้าหมาย ในการสอน ปรัชญาการณเช่นนี้ทำให้การเรียนรู้อของนักเรียนไม่เป็นตามที่หลักสูตรกำหนดและทำให้มีผลต่อความสามารถทางวิชาการของนักเรียน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สำหรับ วิธีการสอน ตัวแปรที่เกี่ยวข้อง คือ การใช้อุปกรณ์การสอน เทคนิคในการสอน และการใช้หลักจิตวิทยา ครูใช้อุปกรณ์ประกอบการสอนน้อย โดยอ้างว่าไม่มีเวลาและวัสดุทำเอง สำหรับอุปกรณ์ที่ทางโรงเรียนได้รับครูก็ได้อ่อนนำมาใช้ นอกจากนั้นครูยังใช้เทคนิคการสอนแบบเก่า คือ การบรรยายโดยใช้กระดานคำประกอบและครูเป็นศูนย์กลางอย่างเดียว ทำให้นักเรียนไม่กระตือรือร้น เมื่อประกอบกับการไม่ใช้หลักจิตวิทยา โดยเฉพาะการใช้อารมณ์และการลงโทษนักเรียน ก็ทำให้นักเรียนเบื่อหน่ายการเรียนมากขึ้น

ในแง่ เนื้อหา ได้พบว่า มีการสอนเนื้อหาวิชาทักษะมากที่สุด ในการสอนภาษาไทยเน้นการอ่านมากกว่าการเขียน และยังเน้นการอ่านออกเสียงมากกว่าการอ่านเอาเรื่อง ในการสอนเลขเน้นคำตอบมากกว่าวิธีทำ ปรากฏการณ์เช่นนี้ ผลมากต่อสัมฤทธิ์ผลของนักเรียน เพราะนักเรียนย่อมเกิดการเรียนรู้วิชาทักษะมากที่สุดตามการเน้นของครู ไม่มีการกระจายความสำคัญให้กลุ่มวิชาอื่นๆ ไม่มีส่วนที่หลักสูตรกำหนดไว้ ผู้เรียนจบก็ไม่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามความต้องการ นอกจากนั้นการสอนวิชาทักษะก็เกินไปในลักษณะค่อนข้างผิวเผิน ทำให้การเรียนรู้เกิดเพียงชั่วขณะเพราะนักเรียนไม่ได้เข้าใจถึงเหตุผลของสิ่งที่เรียน สิ่งนี้อาจเป็นสาเหตุหนึ่งของการล้มหนังสือของผู้ที่จบประโยคประถมศึกษา

เพื่อพิจารณา เวลาที่ใช้ในการเรียนการสอน ได้พบว่า ครูใช้เวลาเพื่อการสอนไม่เต็มที่ แม้ครูจะอยู่ในห้องเรียนแต่ก็ไม่สอน ครูบางคนทำงานส่วนตัว หรือให้นักเรียนให้ทำงานส่วนตัวของครู นอกจากนั้นครูยังปล่อยให้เรียนเลิกไป ภายใต้วเร็วกว่าเวลา ๑๕.๓๐ นาทีภา ฉะนั้น เวลาที่นักเรียนจะได้เรียนรู้ก็ลดน้อยลงกว่าที่ควรจะเป็น จึงส่งผลถึงความสามารถทางวิชาการของนักเรียน

วิธีวัดผล เป็นกลุ่มตัวแปรใหญ่อีกกลุ่มหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อสัมฤทธิ์ผลทางการเรียน ประกอบด้วยการนำวิธีวัดผลไปใช้ในความเป็นจริง ภาระของครูใน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การวัดผล การตรวจการบ้านและสมุดทำงาน การเลื่อนชั้นโดยอัตโนมัติและการสอบ ข้อค้นพบแสดงว่า ครูไม่อาจวัดผลได้ตามที่คู่มือครูแนะนำไว้เพราะวิธีการบางอย่างทำได้ยากหรือไม่สมจริง อีกทั้งยังมีจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมที่จะต้องวัดจำนวนมาก ครูไม่มีเวลาที่จะวัดผลได้ครบถ้วนเพราะมีภารกิจหลายด้าน ในการตรวจการบ้าน ครูก็ให้นักเรียนตรวจกันเอง อีกทั้งครูก็ไม่ค่อยตรวจสมุดทำงาน ทำให้ครูไม่รู้ว่าความสามารถที่แท้จริงของเด็กหรือรู้ไม่ทั่วถึง เมื่อเป็นเช่นนี้การวัดผลก็ไม่ได้เกิดขึ้นจริงจัง ครูจึงไม่อาจแก้ไขปัญหาที่จะเป็นอุปสรรคในการเรียนรู้ได้ สิ่งก็ตามมา คือ การเลื่อนชั้นโดยอัตโนมัติเป็นการให้นักเรียนได้เรียนชั้นสูงขึ้นไป โดยไม่ได้ตรวจสอบสัมฤทธิ์ผลของนักเรียน นอกจากนี้ แม้จะมีการทดสอบสัมฤทธิ์ผลด้วยการสอบได้ การสอบที่ทำนั้นก็ไม่มีประสิทธิภาพ เพราะครูมักให้คะแนนช่วยให้สอบได้ทุกคน จะเห็นได้ว่า การวัดผลซึ่งเป็นการควบคุมคุณภาพของการเรียนการสอนขาดประสิทธิภาพ ดังนั้น สัมฤทธิ์ผลของนักเรียนจึงได้รับผลกระทบด้วย

๕. *ปัจจัยเกี่ยวกับผู้ปกครองและนักเรียน* ส่งผลต่อสัมฤทธิ์ผลทางวิชาการของนักเรียน ดังรายละเอียดต่อไปนี้ ปัจจัยเกี่ยวกับผู้ปกครองประกอบด้วย ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา ทักษะต่อการศึกษา ลักษณะการประกอบอาชีพ แบบแผนการพักผ่อนหย่อนใจ และความเห็นเกี่ยวกับการลงโทษ และการควบคุมความประพฤติเด็ก ปัจจัยเกี่ยวกับนักเรียนประกอบด้วยพื้นฐานความรู้เดิม ทักษะต่อโรงเรียนและความตั้งใจเรียน การทำการบ้าน และการขาดเรียน

ในด้าน *ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา* ได้พบว่าผู้ปกครองที่มีฐานะเศรษฐกิจดี และมีทักษะที่ดีต่อการศึกษาจะยินดีใช้จ่ายเงินเพื่อการศึกษาของบุตร ทำให้นักเรียนมีอุปกรณ์ครบถ้วน ช่วยให้การเรียนรู้เป็นไปด้วยดี ค่าใช้จ่ายนี้เฉลี่ยแล้ว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีละประมาณ ๒๐๐-๖๐๐ บาท ตามฐานะของแต่ละครอบครัว ลักษณะการประกอบอาชีพ และแบบแผนการพักผ่อนหย่อนใจของครอบครัวก็มีอิทธิพลต่อสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนเช่นกัน ครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรมีความต้องการแรงงาน จะผลักดันให้นักเรียนขาดเรียนและออกกลางคันเมื่อจบชั้นประถมปีที่สี่ ส่วนผู้ประกอบการที่นิยมเล่นการพนันเป็นเครื่องพักผ่อนหย่อนใจก็มักอนุญาตให้บุตรขาดเรียนเพื่อช่วยทำไฟ้ ถูไฟ้ หรือไม่รู้ว่าเมื่อบุตรเล่นไฟ้แล้วไม่ไปโรงเรียน ทั้งสองสาเหตุนี้ทำให้ขาดเรียน จึงไม่ได้เรียนรู้เนื้อหาวิชาตามหลักสูตร ทำให้สัมฤทธิ์ผลทางการเรียนต่ำ ส่วนประเด็นสุดท้ายได้แก่ ความเห็นของผู้ปกครองเกี่ยวกับการลงโทษ และการควบคุมความประพฤตินักเรียน ผู้ปกครองบางคนไม่ยอมให้ครูลงโทษและควบคุมความประพฤตินักเรียนตามความเหมาะสม ทำให้ครูขาดอำนาจในการควบคุมชั้นเรียน ครูหมดกำลังใจเพราะนักเรียนไม่มีความเกรงกลัวเมื่อถูกกล่าวตักเตือน การเรียนการสอนและการวัดผลก็ระส่ำระสาย และส่งผลถึงสัมฤทธิ์ผลของนักเรียนเอง

ในส่วนที่เกี่ยวกับนักเรียน ตัวแปรเกี่ยวกับ พื้นความรู้เดิม ทำให้นักเรียนมีความพร้อมสำหรับการเรียนรู้ จึงมีผลต่อความสามารถทางวิชาการ หากนักเรียนไม่มีความพร้อม หรือมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อโรงเรียน นักเรียนจะไม่ตั้งใจเรียน การเรียนรู้เป็นไปโดยกระต่อนกระแต่น การทำการบ้าน ประกอบด้วยรายละเอียดในแง่เวลา ผู้ให้คำแนะนำและค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น นักเรียนบางคนไม่มีเวลาทำการบ้าน ไม่มีคนคอยสอน และต้องทำให้ผู้ปกครองมีรายจ่ายเพิ่มขึ้น เช่น เสียค่าน้ำมัดตะเกียงที่ใช้จุดเขียนหนังสือ เมื่อไม่ได้ทำการบ้านก็ไม่ได้ทบทวนและฝึกหัดให้ การเรียนรู้บทเรียนแม่นยำ และยังทำให้ครูไม่รู้จักความสามารถ การปรับปรุงแก้ไขเมื่อไม่เข้าใจก็ทำได้ยาก สัมฤทธิ์ผลจึงค่อยไป สำหรับการขาดเรียน นอกจากจากการขาดเรียนเพราะสาเหตุทางครอบครัวดังได้กล่าวมาแล้วยังมีการขาดเรียน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เพราะสาเหตุของนักเรียนเองอีกด้วย ได้แก่ เพราะเรียนไม่ทัน และไม่ชอบโรงเรียน เมื่อไม่ได้มาเรียนก็ไม่รู้อะไร

๖. **ปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน** เป็นปัจจัยที่ไม่ได้ส่งผลโดยตรงต่อสัมฤทธิ์ผลทางวิชาการของนักเรียนแต่ส่งผลต่อปัจจัยกลุ่มอื่น ๆ ปัจจัยนี้ประกอบด้วย ความเจริญแบบเมือง ทำเลที่ตั้งของโรงเรียน บทบาทของผู้นำชุมชน และคณะกรรมการศึกษาโรงเรียน และการให้ความร่วมมือแก่โรงเรียน

ความเจริญแบบเมือง ประกอบด้วยสาธารณูปโภค แหล่งอุตสาหกรรม และการใช้เทคโนโลยีในชุมชน การมีสาธารณูปโภคคือไฟฟ้าและรถประจำทาง ช่วยให้ชีวิตสะดวกสบายขึ้น ครุภัณฑ์ที่จะพักอาศัยอยู่ในโรงเรียนหรือในชุมชน ทั้งยังมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่สอน ในค่านักเรียนสาธารณูปโภค ค้างกล่าว ก็อำนวยความสะดวก ไฟฟ้าช่วยให้ทำการบ้านได้สะดวกตอนกลางคืน รถประจำทางช่วยให้ไม่ต้องมาโรงเรียนสาย การเรียนรู้ก็สมบูรณ์กว่าเดิม จึงมีผลต่อความสามารถทางวิชาการ การมีแหล่งอุตสาหกรรมในบริเวณ ใกล้เคียงกับโรงเรียน หมายถึงการมีตลาดแรงงาน เนื่องจากโรงเรียนอุตสาหกรรมในปัจจุบัน รับคนงานที่เรียนจบประโยคประถมศึกษาบริบูรณ์หรือประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น ผู้ปกครองจึงส่งให้ลูกเรียนจนจบชั้นประโยคแทนการให้ออกกลางคัน การใช้เทคโนโลยีในชุมชนก็ช่วยให้ความต้องการแรงงานของนักเรียนน้อยลง จึงทำให้นักเรียนไม่ต้องขาดเรียน เมื่อได้รับการสนับสนุนในการเรียน โอกาสที่นักเรียน จะพัฒนาสัมฤทธิ์ผลก็มีมากกว่าเดิม

ทำเลที่ตั้งของโรงเรียนในชุมชน ส่งผลต่อหลายฝ่าย สำหรับครูจะมีที่พักที่ปลอดภัย ถ้าโรงเรียนอยู่ในชุมชน หรือถ้าต้องเดินทางก็สะดวก สำหรับนักเรียนการขาดเรียนจะน้อยลงเพราะไม่ต้องเดินทางไกล และสำหรับชาวบ้าน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

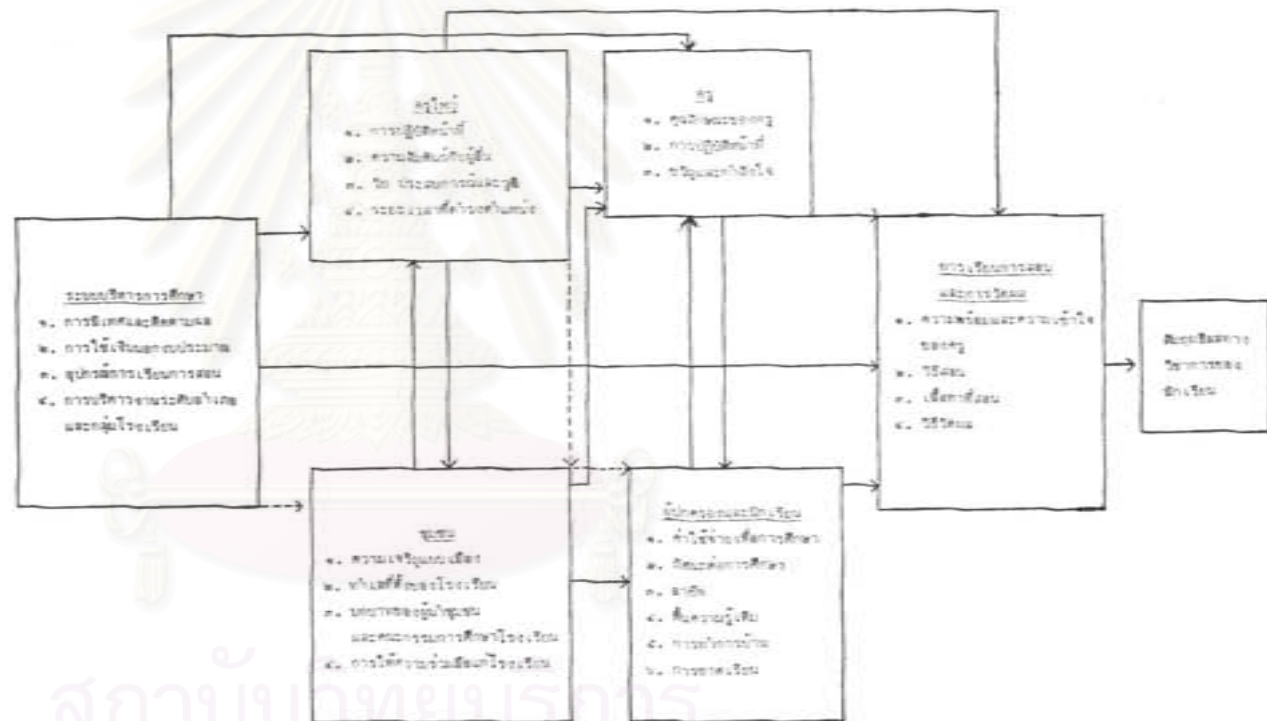
ชาวบ้านจะรู้ความเป็นไปในโรงเรียนดีขึ้น เป็นการเปิดโอกาสให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และเกิดความร่วมมือซึ่งจะกล่าวต่อไป

ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการศึกษาโรงเรียน มีบทบาทในการประสานเชื่อมโยงโรงเรียนกับชุมชน ถ้าบุคคลและกลุ่มดังกล่าวช่วยเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โรงเรียนจะได้ประโยชน์ในแง่ความร่วมมือ การให้ความร่วมมือของชุมชนปรากฏในรูปของเงินบริจาค แรงงานช่วยเหลือ และการเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน เงินและแรงงานช่วยให้กิจกรรมของโรงเรียนลุล่วงไปได้ ซึ่งจะมีผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนอีกต่อหนึ่ง การเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียนทำให้ผู้ประกอบการมีความสัมพันธ์กับครูมากขึ้น รับรู้และเข้าใจบทบาทของโรงเรียนดีขึ้น จึงสามารถปฏิบัติบทบาทเสริมที่จะเอื้อต่อการเรียนรู้ของบุตรหลานเป็นไปอีกด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิ • ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อสัมฤทธิ์ผลทางวิชาการของนักเรียน

ตารางที่ ๑ การเปรียบเทียบความสอดคล้องของคุณภาพของการศึกษาประชาบาล

มิติของคุณภาพ	ความคาดหวังของกระทรวงศึกษาธิการ
๑. หลักสูตรและระบบการศึกษา	๑. ระยะเวลาการศึกษาภาคบังคับ ๖ ปี ๒. เนื้อหาครอบคลุมประสบการณ์ ๔ ด้าน คือ ทักษะ ประสบการณ์ชีวิต, ลักษณะนิสัย และการทำงาน พื้นฐานอาชีพ
๒. กระบวนการเรียนการสอนและการวัดผล	๓. เน้นเนื้อหาที่ด้าน ๑) ทักษะ ๒) ลักษณะนิสัย ๓) ประสบการณ์ชีวิตเท่า ๆ กับ ๔) การงาน พื้นฐานอาชีพ ๔. เน้นคุณธรรมที่ดีด้านการปฏิบัติตามระเบียบราชการ และด้านการสอนของครู ๕. ให้เด็กมีกิจกรรมการเรียนรู้ตามที่กำหนด ๖. เน้นความสำคัญของการผ่านจุดประสงค์เชิง พฤติกรรมและคะแนนสัมฤทธิ์ผลจากการเรียนรู้
๓. คุณลักษณะของผู้สำเร็จการศึกษา	๗. มีลักษณะนิสัยที่เน้นคือ <u>ซื่อสัตย์</u> <u>ประหยัด</u> และ <u>มีระเบียบวินัย</u> ๘. เป็นสมาชิกที่ดีของ <u>ชุมชนและชาติ</u> ๙. มีสัมฤทธิ์ผลครบถ้วนตามที่หลักสูตรระบุไว้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากความเป็นจริงและความคาดหวัง

ความเป็นจริงในโรงเรียน	ความคาดหวังของผู้ปกครอง
๑. มีการเรียนการสอนถึงหลักสูตรรวมเวลาได้ประมาณ ๕ ปี	๑. ระยะเวลาการศึกษาภาคบังคับกับ ๔ ปี แต่ให้เพิ่มขึ้นเด็กเล็ก
๒. เนื้อหาประกอบด้วยประสบการณ์ ๔ ด้าน แต่ไม่ครอบคลุม	๒. เนื้อหาครอบคลุม ประสบการณ์ ๓ ด้าน คือ ทักษะ ลักษณะนิสัย และอาชีพ
๓. เน้นเนื้อหาด้าน ๑) ทักษะ ๒) ประสบการณ์ชีวิต ๓) ลักษณะนิสัยเท่า ๆ กับ ๔) การงานพื้นฐานอาชีพ	๓. เน้นเนื้อหาด้าน ๑) สอนให้อ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น (ทักษะ) ๒) <u>สอนศีลธรรมจริยธรรม (ลักษณะนิสัย)</u> ๓) สอนให้ทำงานได้ (การงานพื้นฐานอาชีพ)
๔. เน้นคุณสมบัติด้านการปฏิบัติตามระเบียบราชการของครู	๔. เน้นคุณสมบัติด้านการสอนมนุษยสัมพันธ์ และจริยธรรมของครู
๕. ให้เด็กมีกิจกรรมน้อย เพื่อลดภาระกิจของครูและภาระทางการเงินของผู้ปกครอง	๕. ให้เด็กมีกิจกรรมน้อยเพื่อจะได้ไม่เป็นภาระทางการเงิน
๖. เน้นความสำคัญของการสอบผ่านมากกว่าสัมฤทธิ์ผล	๖. เน้นความสำคัญของการประยุกต์ใช้จากการเรียนรู้
๗. มีลักษณะนิสัยที่เน้นคือ เชื้อพึง ขยันและตั้งใจเรียน มีความประพฤติเรียบร้อย	๗. มีลักษณะนิสัยที่เน้นคือ เชื้อพึง ขยัน <u>มีความประพฤติเรียบร้อยและเต็มใจศึกษา</u>
๘. เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัวและชุมชน	๘. เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว
๙. ไม่คาดหวังให้เด็กมีสัมฤทธิ์ผลครบถ้วนตามที่หลักสูตรระบุไว้	๙. ระบุสัมฤทธิ์ผลที่ต้องการมีความหลากหลายและคลุมเครือ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่วนที่สอง ความสอดคล้องของคุณภาพของการศึกษาประชาบาล

ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้กำหนดความหมายของคุณภาพของการศึกษาประชาบาลว่า ได้แก่

๑. มีมาตรการ กระบวนการดำเนินงาน และการติดตามผลที่นำไปสู่วัตถุประสงค์ที่วางไว้
๒. ทำให้ผู้สำเร็จการศึกษามีคุณลักษณะตามที่ต้องการครบถ้วน
๓. วัตถุประสงค์และเนื้อหาในหลักสูตรสอดคล้องกับอุดมการณ์ของรัฐ เหมาะกับสภาพสังคมและเป็นประโยชน์แก่การดำรงชีวิต

จากการพิจารณาความสอดคล้องของคุณภาพตามความคาดหวังของกระทรวงศึกษาธิการเปรียบเทียบกับความเป็นจริงในโรงเรียน และความคาดหวังของผู้ปกครองได้พบความแตกต่างกันทั้งในด้านเนื้อหา กระบวนการเรียนการสอน และการวัดผล ตลอดจนคุณลักษณะของผู้สำเร็จการศึกษาก็ปรากฏในตารางที่ ๑

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทวิจารณ์และอภิปราย

ดร. พัทธา สายหู
ดร. ชัยนัต์ วรรณะภักดิ์
และผู้เข้าร่วมสัมมนา

อาจารย์พัทธา :

หากจะถามว่าที่ได้รายละเอียดมากมายอย่างนี้ได้มาอย่างไร ใช้วิธีการวิจัยอย่างไร ถ้าหากเราพิจารณากลับไปก็บอกว่าเขาคือ ใช้วิธีอื่นไม่ได้ข้อมูลแบบนี้ ใช้วิธีแบบนี้ที่ได้ข้อมูลมากทำให้เราเห็นภาพเต็มๆมากขึ้น และถ้าเราพอใจเข้าใจการศึกษาประชาบาลจากข้อมูลที่ได้อาจจากการวิจัยแบบนี้ ที่หลังเราก็อาจสนับสนุนเห็นใจแก่ผู้วิจัยแบบนี้เพิ่มขึ้น แต่ถ้าบอกว่าข้อมูลแบบนี้เอามาทำไมมากมายวิธีที่ใช้เกินความจำเป็นก็ตกไป หากในที่ประชุมนี้มีผู้ฟังหลาย ๆ ประเภท เช่น เป็นผู้บริหารจากกระทรวงศึกษาธิการ จากสำนักงานการศึกษาประชาบาลต่าง ๆ อาจบอกว่าที่สั่งงานไปทำเหลวไหลแบบนี้ต้องรอกันใหม่หมด ฟังข้อมูลแล้วมีปฏิกิริยา ประเภทที่สอง เป็นนักการศึกษาหรือไม่ก็ทำงานบริหารไม่ต้องจัดระบบการศึกษากับงานแค่คอยเสนอแนะและวิพากษ์วิจารณ์ผู้ปฏิบัติงาน ได้ฟังข้อมูลก็อาจบอกว่า นั่นใจฉันว่าแล้วเห็นใหม่เอาหลักสูตรใหม่ไปใช้แล้วก็ไม่เตรียมเรื่องอะไรให้พร้อม ประเภทที่สาม อาจเป็นนักวิจัยและสนใจในเรื่องการศึกษา คือ นักวิจัยทางการศึกษา นักวิจัยทางการศึกษากับนักการศึกษาแยกเป็นคนละ

ประเภท นักการศึกษาบางคนเขาไม่ต้องวิจัยเขาว่าไปตามหลักทฤษฎีได้ พวกวิจัยเป็นอีกประเภทหนึ่ง ทำงานหนักหน่อยและผลตอบแทนอาจสู้คนที่พูดวิจารณ์ตามหลักทฤษฎีไม่ได้ ประเภทที่สามนี้คงมองรายงานการวิจัยนี้แล้วมองย้อนหลังไปถึงวิธีที่เขาไปวิจัย บางท่านก็บอกว่าการวิจัยแบบนี้หรือ ความที่เคยเรียนเรียนอีกวิธีหนึ่ง ใช้ที่ไม่ไหวอยู่ตั้งปีเศษ ออกมาก็ไม่เห็นมีสถิติอะไรต่าง ๆ ไม่ใช่วิธีที่ถูกต้อง กระมัง ส่วนประเภทที่สี่ อาจเป็นพวก สส. บอกว่าเห็นประเด็นแล้ว เคี้ยวจะไปสภาพอีกปรายกันใหม่ เอารัฐมนตรีออกสักคน ประเภทสุดท้าย อาจเป็นนิติทปริญาโท คงจะกำลังมองแล้วบอกว่าฉันกำลังเรียนหนังสือหาวุฒิ ในการเรียนนั้นก็มีการเรียนเรื่องวิจัยออกไปฉันต้องหากินเรื่องวิจัย ลองมาจับความชีวิตว่ารายงานวิจัยแบบนี้ถูกดีหรือเปล่า อีกหน่อยฉันต้องทำหรือเปล่า อาจทำได้ใหม่ เพราะใหม่ ฉะนั้นเราควรสนใจรายงานพวกนี้เป็นตัวอย่าง

ขอรวบรัด สมมติผมเป็นประเภทหนึ่งในหลาย ๆ ประเภท เป็นประเภทซึ่งต้องทำมาหากินกับเรื่องการวิจัย อาจไปหลอกขอเงินวิจัยมา วิจัยไปแล้วขอตำแหน่งทางวิชาการด้วยได้ประโยชน์ดี แล้วก็ต้องเอาเรื่องการวิจัยมาสอน ถ้าตามผมว่ารายงานการวิจัยนี้เป็นประโยชน์ใหม่ หรือพอฟังได้ใหม่ ผมชอบบอกว่าผมเองมีอคติ ภูมิหลังของการทำงานของผม คือ งานมานุษยวิทยา ผมเห็นงานวิจัยนี้เป็นเชิงมานุษยวิทยาก็ต้องชอบ ผู้อื่นจะเห็นด้วยไหมผมไม่ทราบ เพราะรายงานละเอียดยังไม่ออกมา แต่เราพอมองเห็นได้ถ้าหากมีเวลาอ่าน ๑๔-๑๕ หน้าให้เต็มถ้าเรามีเวลาขยายให้เห็นฉบับสุดท้าย อาจเห็นประโยชน์อย่างหนึ่งว่าวิธีการวิจัยให้รายละเอียดมากเกินกว่าวิธีการบางวิธีซึ่งไปสำรวจแรงสถิติประเทียประคั่ว นี้คือความแตกต่างความแตกต่างนี้มีประโยชน์ใหม่ เชื้อดีได้ใหม่ก็เป็นอีกแง่หนึ่ง พอมีประโยชน์ใหม่ขึ้นอยู่กับว่ากำหนดปัญหาที่จะวิจัยกว้าง แคบแคไหน ปัญหาเรื่องคุณภาพ การศึกษาประชาบาลต้องตีความให้ครบทุกแง่ทุกมุม คือ สมมติ

ปัญหาที่กว้างเพราะเรื่องใหญ่ ที่ข้อมูลกว้างก็สอดคล้อง แต่ถ้าเราบอกว่าเก็บข้อมูลมาก กว้าง ๆ เกินไปเกินความจำเป็น อย่างนี้ก็ไม่ประโยชน์ ฉะนั้นข้อมูลได้มาหลายๆ ด้วยวิธีนี้ให้วิชาชีพของผมผมชอบเพราะทำให้เราเข้าใจเรื่องราวต่างๆ ชัดเจนขึ้น แต่ผู้ที่เขาจะใช้ ผู้ที่ให้เงินมาวิจัยเขาออกเงินไม่ต้องการกว้างขนาดนั้น วิธีนี้ก็เกินจำเป็นจริง ไม่กล้าตัดสินใจแล้วแต่ท่าน

มีข้อสังเกตตรงที่อาจารย์สุภางค์ รายงานออกมาเป็น ๒ ส่วน ส่วนหนึ่งคือข้อค้นพบในค่านคุณภาพ คุณภาพของการศึกษาประชาบาลเป็นอย่างไร ฟังดูเราต้องสรุปว่าไม่ค่อยมีคุณภาพอีกส่วนหนึ่งพูดถึงความสอดคล้องว่าการศึกษาประชาบาลมีคุณภาพ อีกส่วนหนึ่งพูดถึงความสอดคล้องว่า การศึกษาประชาบาลที่ใช้ยู่ในคุณภาพจะดีหรือเลวตามความต้องการหรือไม่ก็ไม่รู้ สอดคล้องกับความต้องการของใครหรือเปล่า ไม่ทราบว่ามันหลังนี้ผู้ที่กำหนดไปทำการวิจัยเขาขอด้วยหรือเปล่า ถ้าไม่ได้ขอแสดงว่าให้เขาเกิน แต่ถ้าเป็นนักการศึกษาที่บอกว่าที่ทำงานนั้นดีแล้ว ตกงกก็ไม่รู้จะดีหรือเลวอย่างไร แต่เห็นด้วยว่าการไปอยู่นานๆ นั้นมีโอกาสที่จะรู้เรื่องราวได้หลายเรื่อง ออกจะลองดูไม่ได้ว่า ความต้องการของรัฐว่าอย่างนี้ ชาวบ้านเขาว่าอีกแบบหนึ่ง แล้วครูเองที่สอนในโรงเรียนว่าอีกอย่างหนึ่ง อย่างนี้น่าสนใจ ทำให้เราต้องมานั่งคิดเรื่องการศึกษาประชาบาลให้ชัดเจน ฉะนั้นในแง่กล่าวโดยสรุปประเด็นสุดท้ายว่า วิธีการแบบนี้มีแง่อย่างไร ข้อมูลได้มาแล้วดีหรือไม่ ควรใช้หรือไม่

ประเด็นแรก คนที่ออกไปศึกษาโดยวิธีนี้ กำหนดทิศทางกว้าง หลายมิติ เพราะรู้ล่วงหน้าว่ามีเวลาอยู่ในสนามนาน พอกำหนดขอบเขตของปัญหา กว้างก็ทำให้มีตัวแปรค่านึงถึงมากตัวมากน้อยแค่ไหน ดูเล่น ๆ จากตารางที่ ๑ มี ๖ ปัจจัย แต่ละปัจจัยแบ่งย่อย ๆ ไป ๓-๔ ซ้อย่อยถ้าตีความในนี้เป็นกลุ่มตัวแปรใหญ่ ๆ ที่ต้องไปเก็บข้อมูลมา ถึงเวลาไปทำงานแต่ละซ้อย่อยเขาต้องแยก

ลงไปอีก เรื่องตัวแปรผมต้องค้างเอาไว้เพราะหากเราใช้วิธีการวิจัยแบบอื่นเราไม่กล้าครอบคลุมเพราะไม่มีเวลาเก็บแล้วจะเอาลงไปโนแบบ สอดตามเราไม่กล้าใส่ เพราะใส่ลงไปก็ถามกันไม่รู้เรื่อง เราต้องคิดตัวแปรทั้งไปหลาย ๆ ตัว ก็ทำให้หมกปัญหา ลมมิตติ ลงไปหรือ ถ้าไม่ลดค่าผิวผืนให้ครบ ๖ ปัจจัยเลยก็ได้ แต่เวลารวมต้องถามแคบลงมา มีความแตกต่างกันอย่างหนึ่งวิธีที่ทำไมไม่กำจัดตัวแปรถึงกำจัดบ้างแต่เบ็ดช่องไว้ พอกำหนดตัวแปรหลายประเภทจะไปบังคับว่าการเก็บข้อมูลที่ตรงตรงกับตัวแปรแต่ละตัว วิธีการเก็บต้องใช้วิธีต่าง ๆ กัน จริงอยู่ผู้วิจัยบอกว่าส่วนใหญ่ไปสังเกตในห้องเรียน แต่จริง ๆ เขาใช้สถิติต่าง ๆ เก็บข้อมูลด้วยการวิจัยแบบนี้เก็บข้อมูลได้หลายแบบ แต่ละแบบอาจเหมาะสมสอดคล้องกับตัวแปรแต่ละประเภท วิธีแต่ละวิธีนั้นง่ายอย่างไรก็แล้วแต่บางคนก็ไปนั่งสังเกตเด็กหลังจากปลอมตัวไปเป็นผู้ช่วยสอน ก็สังเกตไม่ยากแต่ถ้าไปสังเกตลักษณะส่วนตัวของเขาเองต้องใช้วิธีใหม่ห่อหุ้มให้คนนั้นนึกทานคนโน้น ก็คงสนุก มันตามกันมาเมื่อเราคิดว่าจะใช้วิธีอย่างไรเก็บข้อมูล ก็จะได้ข้อมูลประเภทต่าง ๆ ตามมาแล้วก็ทำให้ผลสรุปสุดท้ายกว้างไกลออกไป ละเอียดย่อยออกไป บางคนบอกว่าหุ้มหุ้มเกินไป จะชอบอย่างไรก็ตัดสินใจกันแต่กัน ส่วนตัววิธีนี้ผมชอบเพราะทำให้เห็นปัญหาชัดเจนทุกซอกทุกมุม เมื่อเห็นแล้วก็ทำให้ยุ่งยากขึ้นอีก และคนที่เขาต้องปฏิบัติเขาไม่ชอบทำให้ยุ่งยากเกินไป

อาจารย์ยัยนัต :

มีอคติเช่นเดียวกับอาจารย์พัทธา เพราะว่าโดยพื้นฐานและความสนใจแล้วก็สนใจวิธีการแบบนี้ อยากรจะเข้าใจหลังจากอ่านรายงานฉบับยัยนัตนี้ เข้าใจว่าการวิจัยครั้งนี้เป็นเชิงคุณภาพที่พยายามแสดงว่าการวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีส่วนในการสนับสนุนการวิจัยเชิงปริมาณที่นักการศึกษาหรือนักวิจัยการศึกษานิยมใช้ความ

สัมพันธ์ทางสถิติมาเกี่ยวข้องหรืออธิบาย เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นรายละเอียดหรือเนื้อหาหนึ่งมั่งงาให้กับการวิจัยเชิงปริมาณที่ทำไว้แต่กันเพราะอันนี้เป็นทักษะหนึ่งของการใช้วิจัยเชิงคุณภาพในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและมีผลที่มีสิ่งที่น่าจะนำมาใช้ ได้ในการพัฒนาการศึกษาระดับประชากรหรือการพัฒนาชนบท หรือการแก้ปัญหาความค้ำพัฒนาในการศึกษา

จากรายงานที่อาจารย์สุภางค์ เสนอมาทำให้เข้าใจว่างานนี้มี ๒ ส่วน ส่วนที่เกินมาก คือส่วนที่เกี่ยวข้องกับความคาดหวังและความต้องการของสังคมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพราะได้สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่าง ๓ หน่วยงาน คือ ระหว่างความต้องการของรัฐ การนำไปปฏิบัติในโรงเรียน และความคาดหวังของผู้ปกครองในชุมชน นับว่าเป็นภาพสะท้อนซึ่งผู้บริหารการศึกษานำเอาไปใช้เป็นประโยชน์ได้ อีกประเด็นหนึ่งที่รายงานนี้มีข้อเด่นก็คือ ผู้วิจัยได้กำหนดปัญหาการวิจัยขึ้นมาเอง แต่ปล่อยให้ผู้ถูกวิจัยมีส่วนกำหนดว่าเขาตัดสินใจเลือกให้คำจำกัดความหรือความคิดเห็นของสัมฤทธิ์ผลของการศึกษาโดยถือเอาผลสำเร็จในการเรียนเป็นเกณฑ์ อีกประเด็นหนึ่ง งานวิจัยชิ้นนี้ให้รายละเอียดข้อมูลจำนวนมากจนเราเข้าใจเหมือนกับว่าเราเข้าไปเดินในโรงเรียนแห่งนั้น เห็นครูมีความสัมพันธ์กับครู ครูมีความสัมพันธ์กับนักเรียน เห็นความซัดแย้งระหว่างครูใหญ่กับผู้นำชุมชน เห็นกระบวนการเรียนการสอนหรือการศึกษาในโรงเรียนประชากรทั้งระบบ นับเป็นประเด็นที่น่าหยิบยกหรือชี้ให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่ทำให้เราเข้าใจหรือเห็นภาพของการศึกษาในระดับประถมศึกษได้ชัดเจนขึ้นอย่างไรก็ดี ยังมีข้อสงสัยและคำถามไม่ใช่วิจารณ์เพราะผมเป็นคนหนึ่งที่สนับสนุนการวิจัยเชิงคุณภาพ ในการศึกษาทั้งคำถามให้กับตัวเองและกลุ่มผู้ที่เสนอความคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษาว่าอาจมีปัญหบางประการที่เป็น

ข้อจำกัดก็ได้ เริ่มต้นที่คิดว่าเกี่ยวข้องกับการใช้เครื่องมือทางสถิติเป็นเครื่องชี้นำก่อน คือเริ่มคุณสมบัติผลของนักเรียนใน โรงเรียนแล้วมองย้อนไปว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลเกี่ยวกับผลสำเร็จอันนี้ เท่าที่เราเห็นคงพบว่ามีกลุ่มตัวแปร ๖ กลุ่ม ในจำนวนนี้ถ้าแยกเป็นตัวแปรเล็ก ๆ หรือตัวบ่งชี้จะพบว่ามีประมาณ ๒๖-๒๗ ตัวแปร เรียกทางภาษาวิจัยว่าตัวแปรเป็นต้น ปัญหาที่ผู้วิจัยจะนำตัวแปรเหล่านี้มาอธิบาย แต่ละอันว่ามีคุณลักษณะหรือทำหน้าที่อย่างไรในกระบวนการที่ก่อให้เกิดความซัดแย้งในตัวเองที่ว่าเมื่อตัวแปรทั้งหมดประมาณ ๒๖-๒๗ ตัวแปร ตัวแปรทั้งหมด มีความสัมพันธ์หรือตัวแปรตามหมดเลย แต่ผู้วิจัยได้ระบุว่าเรื่องการเรียนการสอนนั้นเป็นตัวแปรสำคัญอาจสูงสุดก็ได้ ข้อสงสัยที่เกิดขึ้นก็คือว่าถ้าเช่นนั้นเราจะมีเกณฑ์หรือมาตรฐานอะไรที่ชี้ให้เห็นถึงว่าจะอะไรมีผลถ้าข้อมูลลงไปลึกกว่านี้ เราใช้วิธีหาความสัมพันธ์แบบนี้ไม่ว่าเราจะหยิบตัวแปรอะไร ขึ้นมากก็มีความสัมพันธ์กับสัมพันธ์ผลทั้งหมด เช่น ทำเลที่ตั้งของชุมชน ระยะทางจากโรงเรียนถึงชุมชน ทักษะของครู หรือแม้กระทั่งชั่วโมงที่ครูใช้ในโรงเรียน ทุกอย่างเกี่ยวข้องกันหมด ความพยายามจะอธิบายสัมพันธ์ด้วยทุกตัวแปรแบบนี้ มันไม่ได้อธิบายอะไรมาก ทุกอย่างมีผลเท่ากันเป็นการไม่ได้อธิบายอะไร ถ้าจะถามว่าอะไรอธิบายได้บ้างเพราะทุกอย่างมีอิทธิพลไปหมดไม่ว่าการทำงานของภาวโรงหรือแม้แต่ลักษณะบางอย่างในตัวครูตัวนักเรียน ตัวผู้ปกครองมีอิทธิพลหมด ถ้าถามของนักวิจัยและนักสังคมศาสตร์พบว่าเราอาจต้องมีการมองปัญหาหรือไม่ก็เลือกตัวแปรอื่นขึ้นมาเสียก่อน ผมอ่านคู่มือฉบับใหญ่ไม่พบว่าผู้วิจัยได้ใช้กรอบตัวแปรอะไรซึ่งสำหรับคนที่มีความรู้ที่อาจเสนอสิ่งที่เรียกว่า Available Hypothesis ขึ้นมาได้ว่าอาจศึกษาปัจจัยอื่นได้ด้วยหรือไม่ เป็นต้นว่าระบับรายได้ของผู้ปกครองตามองตัวแปรทุกตัวที่อยู่ใน

ระบบโรงเรียน เราก็มองไม่เห็นตัวแปรที่อยู่นอกโรงเรียนแม้จะเอาตัวแปรในชุมชนมาเกี่ยวข้องก็ตาม ตัวแปรที่อยู่นอกชุมชนอาจมีมากกว่านั้นอีก โดยเฉพาะถ้าเราเปรียบเทียบสัมฤทธิ์ผลของโรงเรียนที่อยู่ภาคกลางกับภาคอีสานจะเห็นว่าสัมฤทธิ์ผลของโรงเรียนในภาคอีสานต่ำกว่า จะเป็นไปได้ไหมถ้าเราจะตั้ง Available Hypothesis ว่าปัจจัยเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจของชุมชนนั้นหรือของผู้ปกครองมีอิทธิพลต่อสัมฤทธิ์ผล

ถ้าศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับสัมฤทธิ์ผลในวงการอื่น ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจของชุมชนหรือของผู้ปกครองมีอิทธิพลอย่างมากต่อสัมฤทธิ์ผลของการเรียน เพราะว่าอธิบายว่าเด็กเหล่านี้มีทุนทางวัฒนธรรมต่างกันก่อนจะมาเข้าโรงเรียน ความแตกต่างในกระบวนการเรียนการสอน อาจไม่ก่อให้เกิดความแตกต่างอย่างมากก็ได้ นี่เป็นคำถามที่ถามว่าถ้าเรามองสัมฤทธิ์ผลออกไปนอกกรอบของการศึกษานี้จะเป็นไปได้หรือไม่

อีกประเด็นหนึ่งถ้าเราเลือกอธิบาย โดยการมองลงไปในระดับห้องเรียน มองดูความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน เช่น ในเรื่องการใช้อำนาจซึ่งเป็นการสร้างบรรยากาศในห้องเรียนหรือความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน เช่น ครูในภาคอีสานอาจต้องพูดภาษาภาคกลางกับนักเรียน ป. ๑-ป. ๔ ซึ่งพูดภาษาภาคกลางไม่ชัดเจน อันเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น บรรยายทัศนคติความสัมพันธ์ของครูกับนักเรียนมีผลต่อสัมฤทธิ์ผลหรือไม่ ไม่มีรายงานการวิจัยที่สนับสนุนข้อเสนอนี้ แต่ผมต้องตั้งข้อเสนอดังกล่าวว่ามีกรอบอย่างหนึ่งเราจะอธิบายต่างจากนี้หรือไม่

ประเด็นที่สอง เป็นคำถามพื้นฐาน คือ ว่าความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตัวแปร ๖ ตัวซึ่งมีตัวบ่งชี้ทั้งหมด ๒๖-๒๗ ตัว มีฐานะความสัมพันธ์กันอย่างไร กับตัวแปรที่เรียกว่าสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนเป็นลักษณะของสหสัมพันธ์หรือความ

สัมพันธ์เชิงเหตุ (causal relation) คือ มองเห็นว่ามีความสัมพันธ์กันเราก็สามารถบอกได้ว่าอันนี้มีเหตุต่อสัมฤทธิ์ผลทางการเรียน โดยเฉพาะเวลาผู้วิจัยเสนอ หรืออธิบายลักษณะการทำงานของปัจจัยที่เป็นอิทธิพลเหล่านี้ สงสัยว่าผู้วิจัยมีการอธิบายจากการสังเกตเห็นว่าตัวแปรมีงานทำหน้าที่ส่งผลกระทบต่อจริง ๆ หรือว่าเป็นการอธิบายเสริมความสัมพันธ์ทางสถิติที่มีมาแล้วให้เชื่อมโยงกัน อีกประเด็นหนึ่งที่ผมไม่ค่อยแน่ใจก็คือ ความจริงที่ได้เสนอมาในงานวิจัยอันนี้ เป็นความจริงที่มันดำรงอยู่ อันนี้เป็นคำถามที่ออกจะเรียกร้องเกินความจริงสักหน่อย แต่ผู้ที่ได้รับการฝึกฝนมาจากมหาวิทยาลัยมักจะแยกอยู่เสมอว่าความจริงเป็นของผู้ถูกวิจัย และเราเป็นผู้วิจัยจะไม่เอาทัศนคติของเราไปปรุงแต่ง จะแยกให้เห็นว่าเรามีทัศนคติอย่างไร

เข้าใจว่างานที่ได้เสนอมานี้ยังไม่เป็นรายงานฉบับสมบูรณ์ ฉะนั้นจึงยังไม่ได้ชี้ชัดว่าอะไรเป็นของผู้วิจัย อะไรเป็นของผู้ถูกวิจัยก็เลยเป็นคำถามไว้เพื่อจะให้ชี้ชัดอีกที สิ่งหนึ่งที่ผมคิดว่างานวิจัยนี้ยังไม่สมบูรณ์ก็เลยไม่ได้บอกมา คือเงื่อนไขสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมที่เป็นบริบทของโรงเรียนแต่ละโรงเรียน เราไม่ได้เห็นว่าชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่มีลักษณะอย่างไร ไม่ได้บอกถึงการดำเนินชีวิต สภาพวัฒนธรรม หรือโครงสร้างสังคม ถ้าเป็นนักมานุษยวิทยาต้องอธิบายให้เห็นก่อน

ปัญหาสุดท้ายก็คือ การวิจัยเชิงคุณภาพมีข้อจำกัด บางทีเราอาจเรียกร้องจากการวิจัยเชิงคุณภาพมากเกินไปให้ใช้เครื่องมือในการประเมินหรืออธิบายความละเอียดแม่นยำ เช่น กรณีของสัมฤทธิ์ผลบางทีเราอาจใช้เป็นเงื่อนไขที่ไม่เหมาะสมก็ได้ การวิจัยทางการศึกษาบางอย่าง เช่น การจัดสัมฤทธิ์ผล การวิจัยเชิงคุณภาพอธิบายได้ไม่ชัดเจน หวังว่าการวิจารณ์นี้ไม่ใช่เรื่องของการทำให้ถอดใจหรือไม่สบายใจ แต่เป็นคำถามมากกว่า ที่อยากให้ผู้อื่นแสดงความคิดเห็น

อาจารย์สุริย์ : (สรุปแล้วเปิดโอกาสให้ซักถาม)

อาจารย์พิชญ์ สมพงษ์ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย
รามคำแหง

ผมใคร่เสนอบางจุดให้ผู้วิจัยได้พิจารณา ที่ท่านยกตัวอย่างตัวแปรที่ส่ง
ผลต่อการศึกษาของนักเรียนในฉบับย่อไม่แน่ใจว่าเกี่ยวกับครูที่พูดถึงเรื่องส่วน
กลาง ขวัญ กำลังใจ ไม่แน่ใจว่าไปสังเกตจะสัมพันธ์กับเรื่องชุมชนว่าทำเลที่ตั้ง
ระหว่างโรงเรียนที่อยู่ห่างไกลกับที่อำเภอ สมัทธิผลต่างกันหรือไม่ ระบบ
ความดีความชอบที่สัมพันธ์กับระบบการบริหารงานที่ว่ามีการย้าย ไปอยู่ในท้องถิ่น
ที่กั้นการโดยการกลั่นแกล้ง เขารู้สึกว่าคุณลงโทษจะกระทบต่อสมัทธิผลการเรียนรู้
ของนักเรียนหรือไม่ระบบความดีความชอบส่วนใหญ่จะอยู่ในเมืองจะส่งผลหรือไม่
ในเรื่องความแตกต่างระหว่างโรงเรียนที่เจริญกับค้อยความเจริญ โรงเรียนใน
เมืองที่เจริญมักคูกูครูที่มีความสามารถสูงมา เช่น คนเก่งคนศรี ฉะนั้นสมัทธิผล
โรงเรียนในเมืองจะแตกต่างกันออกไป โรงเรียนชนบทเล็ก ๆ ก็ค้อยไปอีก

ส่วนที่สองเรื่องความสอดคล้องในคุณภาพสิ่งที่เสนอให้มอง คือ รูปธรรม
ที่เขามองระหว่างครูกับผู้ปกครอง มองว่ามีความสมัทธิผลหรือไม่รู้ว่าเด็กจบไป
เรียนต่อมากน้อยแค่ไหน ครูก็มักตามผู้ปกครอง หากลูกจบแล้วต่อชั้นสูงไม่ได้
แสดงว่าค้อยคุณภาพ ครูเลยสอนแต่วิชาการคำนิยมของผู้ปกครองมักสวนทางกับ
รัฐ รัฐมุ่งสอนพื้นฐานอาชีพ เช่น สอนเรื่องการทำนาเกลือแบบพ่อแม่ แต่พ่อ
แม่บอกว่าจะไปเรียนหนังสือเพื่อเป็นเจ้าคนนายคน ไม่ใช่ให้ทำนาเกลือ
อย่างข้า มันสวนทางกัน ไม่ทราบว่าคุณวิจัยมองจุดนี้บ้างหรือไม่

คุณประยุทธ นักศึกษาปริญญาโท คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
ประเด็นที่จะพูดก็คือ หน้า ๘ ครูบางคนกำหนดหลักสูตรใหม่ว่าเนื้อหาไม่
เหมาะสมจริงแล้วครูสามารถพูดได้เพราะหลาย ๆ เรื่องไม่เหมาะสมจริง ที่จะพูด

คือ ทำคามหลักสูตรโดยไม่ได้เปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับชุมชน เช่น ให้เด็กถือธงเดินตามกันเป็นแถว บ้านนอกก็ทำ จำเป็นไหมต้องเดินเข้าแถวกลับไปหมด รดจะชนเค็ก็ไม่มี ครูไม่ได้ดัดแปลงเลย ประเด็นที่ครูมุ่งสอนแต่ทักษะให้เด็กให้ไปวิจัยอีก ๑๑ ปีข้างหน้าก็เจอแบบนี้อีกเพราะระบบการคัดเลือกเด็กเรียนต่อวัดที่ปัญญาที่คณิตศาสตร์ ไม่ใช่พื้นฐานอาชีพ ครูจำเป็นต้องสอนเน้นตั้งแต่ ป. ๑ ไปเลย บางโรงเรียนแบ่งห้อง ก. ข. ค. เด็กห้อง ก. ฉลาดกว่า ห้อง ข. ฉลาดกว่าห้อง ค. ผมต่อสู้มากตลอดแต่เด็กเขาก็งัยจัดกันแบบนี้อีก เมื่อระบบการคัดเลือกไม่แก้ไขจะให้ครูทำอย่างไร

คุณดารุห์สดี สำราญวงศ์ นิสิตปริญญาโท ภาควิชาสังคมฯ จุฬาฯ

ในฐานะที่เข้าไปทำวิจัยในหมู่บ้านกระเหรี่ยงก็เข้าไปสอนเลย รู้สึกว่า บัณฑิตที่ทำให้การศึกษาประชาบาลมีคุณภาพหรือไม่ขึ้นอยู่กับผู้บริหาร เพราะผู้บริหารมีความสนใจเลือกใช้หนังสือเรียน ให้เด็กเรียนด้วยตนเอง เน้นคำนวณวิจัยศึกษาเด็กใช้สื่อการเรียนแล้วทำแบบฝึกหัดไปเลย ครูมีหน้าที่คิดว่าทำถูกไหม เข้าใจไหม เข้าใจอย่างไร เขาคงกู่หลักสูตรจากโรงเรียนชนบทหลวงบุรีเป็นตัวอย่างผู้บริหารสำคัญมากและหน่วยเหนือที่เข้ามาคลุกคลีกับโรงเรียนนั้น ๆ ด้วย

อาจารย์สุภาวดี : (ตอบชี้แจง)

ขอชี้แจงเหตุผลก่อนทำงานวิจัยชั้นนี้ว่าทำไมจึงคัดสนใจทำที่นี่ อันแรกคือ สัมฤทธิ์ผลของนักเรียน มีข้อค้นพบที่เกี่ยวกับนักเรียนไทยเมื่อประมาณ ๗-๘ ปีมาแล้วว่าการที่เด็กจะเรียนหนังสือหรือ ไม่ดีนั้นตัวแปรที่สำคัญที่สุด คือ ภูมิหลังทางเศรษฐกิจ สังคมของครอบครัว พุง่าย ๆ คือ พ่อแม่ฐานะอย่างไร ตัวแปรอื่น ๆ ตามมาที่น่าสนใจก็คือ เป็นนักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนประชาบาล ขนาดเล็กในภาค อีสานจึงนำมาเป็นเกณฑ์กำหนดว่าจะ ไปทำวิจัย ในที่ที่เด็กมี สัมฤทธิ์ผลต่ำมีปัญหา ฉะนั้นก็คือแถบอีสาน โรงเรียนขนาดเล็กมีมากไปทำ

ที่นั่น ส่วนภาคกลางแม้ว่างานวิจัย กศช. จะบอกว่าฝ่ายประชาชนฐานะเศรษฐกิจพอใช้ได้แต่ในทางเป็นจริงเราพบว่าจังหวัดเล็ก ๆ ในภาคกลางมีโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กในชุมชนซึ่งชาวบ้านเป็นผู้เช่าที่นา รายได้ที่ได้มาไม่ค่อยเป็นรายได้ก้อนใหญ่ ๆ ทำให้อยู่ในสถานภาพเศรษฐกิจสังคมซึ่งส่งผลต่อการเรียน

ย้อนหลังมาถึงเรื่องภูมิหลังเกี่ยวกับเศรษฐกิจทางสังคมเป็นโจทย์ ซึ่งนักการศึกษาที่ไม่แตก เพราะนักการศึกษาทำอะไรไม่ได้ที่จะไปทำให้ฐานะของเด็ก ร่ำรวยขึ้น สิ่งที่นักการศึกษาอยากทำก็คือว่าแล้วอะไรให้องค์ประกอบทางด้านเศรษฐกิจสังคมที่มากกระทบกับการศึกษา ที่นักการศึกษาจะไปเยียวยาได้ งานวิจัยหลังจากนั้นต่อมาพบว่าตัวหนึ่งที่ใช้เป็นตัวบ่งชี้ คือ เด็กได้รับสตางค์จากพ่อแม่มากเกินเกณฑ์โรงเรียนหรือเปล่า ถ้าคนไหนมีก็มักเรียนหนังสือได้ดี ถ้าไม่มีก็เรียนหนังสือไม่ค่อยดี อันนี้ใช้ได้สำหรับสังคมไทยแต่ใช้ไม่ได้สำหรับสังคมอื่น เคยคุยกับนักวิจัยประเทศอื่น เช่น อเมริกา หากเด็กคนไหนได้รับสตางค์จากพ่อแม่มาโรงเรียนแสดงว่าเด็กคนนั้นมาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ พ่อแม่ไม่มีเวลาที่จะเตรียมอาหารให้ลูก ลูกต้องมาซื้อกินเอง หากฐานะดีพอควรเขาต้องเตรียมอาหารมาให้ลูก งานวิจัยนี้ตั้งใจจะให้คลงไปอีกว่า ในสิ่งที่เรียกกันว่าฐานะทางเศรษฐกิจสังคม สิ่งไหนบ้างที่จะเข้ามาเกี่ยวกับการเรียนรู้ของเด็ก ส่วนใหญ่หนึ่งจะได้ไปตอบปัญหาที่อาจารย์ชยันต์ถามว่า เราสนใจตัวแปรภูมิหลังทางด้านเศรษฐกิจของพ่อแม่แค่ไหน ก็สนใจมากและเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลมากกว่าตัวอื่น เรียกได้ว่าการจัดช่วงชั้นทางสังคมได้มีผลต่อความสนใจในการเรียนรู้ของเด็กตั้งแต่ต้นมือเลยทีเดียว โอกาสที่นักการศึกษาจะเข้าไปแก้ปัญหานั้นก็ยาก นอกจากนั้นยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำการบ้านของเด็ก เวลาทำงานบ้าน ฐานะดีหน่อยก็ไม่ค่อยใช้เด็กทำงานบ้านมากนัก และมีคนช่วยสอนการบ้าน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ย้อนกลับไปดูข้อที่อาจารย์ได้ตั้งข้อสังเกตกันมา เนื้อหาบางส่วนก็มีอยู่ในผลข้อค้นพบแล้ว ไม่มีอะไรขัดแย้งกันเพียงแต่ว่าไม่ได้ลงไปในเรื่องละเอียดมาก และตัวอย่างที่อาจารย์ให้มาเป็นตัวอย่างที่เสริมการวิจัยที่ค้นพบแล้ว ประเด็นที่พูดถึงทักษะที่ครูครูประจำบด นักศึกษาปริญญาโทพูดถึง ส่วนนี้เห็นด้วยเพราะเราก็พบว่าตรงกัน ๓ ฝ่าย เป็นสิ่งที่สอดคล้องกันอย่างมากไม่ว่าจะเป็นความต้องการของชาวบ้าน สิ่งทีครูเป็นนั่นคือ เหตุผลที่ทำให้เรายอมรับว่าทำไมเราจึงต้องคุ้มครองสิทธิผลทางการเรียนทั้ง ๓ ฝ่ายนี้ระบุว่าต้องได้ทักษะ เลขคณิตภาษา ไทย อีกร้อยบ่ข้างหน้าถ้าเชื่อมั่นเป็นอย่างนี้ก็ต้องไปคุยทักษะ แล้วก็มีผลกระทบจากระบบข้างบน แต่อาจเห็นด้วยไม่เต็มทีในแง่ที่ว่าเด็กจบประจำบดทุกคนจะได้ไปเรียนต่อ ฉะนั้น เกณฑ์ที่ว่าโรงเรียนระดับเหนือขึ้นไปจะใช้ทักษะในการที่จะจับคู่คุ้มเด็กเข้าไป จริง ๆ แล้วไม่ถึง ๕๐% ด้วยซ้ำที่เรียนต่อ ที่จบไปแล้วไม่ได้เรียนก็มีมากแต่ก็เน้นทักษะอยู่ดีเพราะเป็นสิ่งที่คาดหวังว่าจะได้ จะให้กันและกันเป็นสิ่งที่ลูกค้ำกับคนให้เขาเห็นตรงกัน

ย้อนมาถึงคำถามของอาจารย์ชยันต์ข้อสังเกต ๓-๔ ข้อเนื่องจากรายงานฉบับอื่น รายงานสรุปดีกว่าหน้าที่เห็นมันก็สั้น รายงานเล่มที่ผู้วิจัยทั้งสองท่านอ่านก็สั้นความจริงต้องมีรายงานละเอียดเป็นของกรณีศึกษาอีก ส่วนนั้นยังไม่ได้จัดพิมพ์ยังแก้ไขไม่เสร็จ รายงานแต่ละเล่มเหล่านั้นจะให้เห็นสภาพบริบททางสังคมของแต่ละชุมชน แล้วจึงจะพูดของแต่ละโรงเรียน และความสัมพันธ์ระหว่าง ๒ ส่วนนี้ เล่มที่อยู่ในมือของผู้วิจัยเป็นเล่มที่อยู่ในรูปของ ๔ โรงเรียนเลยไม่มีส่วนนั้น ในแง่ที่จะพูดถึงเรื่องคุณภาพ คึกใจส่วนที่อาจารย์ชยันต์ถามว่า ตัวแปรที่ประมวลมาได้ ๒๖-๒๗ ตัวนี้จะบอกได้ว่าสัมฤทธิ์ผลขนาดไหน ส่วนนี้ผู้วิจัยจะบอกว่าเกี่ยวข้องกับลักษณะที่เป็นสาเหตุ ไม่ใช่ความสัมพันธ์แค่เป็นสาเหตุทั้งโดยตรงโดยอ้อม ไม่ได้ส่งเป็นสาเหตุโดยตรงแต่ส่งผลเป็นลูกโซ่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กันและกัน จากรายงานสรุปที่ผู้ร่วมสัมมนาได้รับนั้นคือการที่จะแสดงลูกโซ่ว่าการที่ครูไม่เข้าใจหลักสูตรทำให้ครูสอนอย่างไร เมื่อครูสอนอย่างนั้นทำให้เด็กได้อะไร การที่ผู้บริหารส่งวัสดุล่าช้าจะเป็นอย่างไร เป็นลูกโซ่ไปเรื่อย ๆ ข้อจำกัดของวิธีวิจัยเชิงคุณภาพก็คือว่า เราไม่สามารถบอกได้ว่าค่าตัวไหนมากตัวไหนน้อย เพียงแต่พยายามขยายมิติของตัวแปรออกไปเพื่อจะพ่วงเชิงพิจารณาออกไปว่า ส่วนที่ผู้วิจัยไม่ได้คิดถึงก็อาจเกี่ยวข้องไม่ใช่ตัวแปรที่มีผลโดยตรงเท่านั้นที่นำมาพิจารณาอย่างเรื่องผู้บริหารหรือครูใหญ่เห็นด้วยว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมากที่สุดที่เดียว โรงเรียนจะมีคุณภาพดีหรือไม่ครูใหญ่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างมาก แต่ครูใหญ่มีผลทางอ้อมโดยครูใหญ่มีผลต่อครูน้อย กับการบริหารโรงเรียน ถ้าครูใหญ่จัดครูน้อยก็สอนดี ครูใหญ่ปล่อยครูน้อยก็ปล่อย ครูใหญ่กวาดขันระบบบริหารต่าง ๆ รับผิดชอบมาให้ทันเวลา ทำนุบำรุงขวัญครูน้อยก็สอนดี ครูใหญ่จึงเป็นกุญแจสำคัญที่จะทำให้โรงเรียนเป็นอย่างไร บางคนบอกว่าถ้าเห็นครูใหญ่แล้วจะบอกได้เลยว่าโรงเรียนเป็นอย่างไร ในการวิจัยนี้ไม่อาจกำหนดว่าตัวแปรที่ได้มาตัวนั้นเป็นที่ ๑ ตัวนี้เป็นที่ ๒ แต่ก็พอจะบอกได้ในระดับหนึ่งว่ากลุ่มที่คิดว่าคุณค่าสำคัญมาก ๆ คืออะไรบ้าง

ในส่วนที่อาจารย์พัทธาได้ทักเป็นเรื่องที่ว่า ทำไมไม่มีเรื่องเกี่ยวกับความสอดคล้องไหลออกมาเป็นส่วนที่ ๒ ขอเรียนว่าเรื่องของความสอดคล้องเป็นมิติหนึ่งของคุณภาพการศึกษา คือ ส่วนแรกถือเสียว่า เป็นการตอบคุณภาพตามข้อเท็จจริง ที่ผู้ถูกวิจัยเขามอง คือ เขามองว่าสัมฤทธิ์ผลสำคัญ ส่วนที่สองเป็นการมองคุณภาพที่ผู้วิจัยและรัฐอยากจะมองด้วย ไม่ใช่มองเฉพาะฝ่ายลูกค้าเท่านั้น เขาจะคิดว่าทางฝ่ายลูกค้ากับรัฐต้องการนั้นเหมือนกันหรือตรงกันอย่างไร และเราถือว่าการที่ไม่ตรงกัน แสดงว่าการศึกษามีคุณภาพตามที่ต้องการ เพราะทำไปก็ไม่ถึงเป้าหมายอย่างที่ผู้ตั้งเป้าหมายต้องการให้ ไปถึง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาจารย์ยั้ง :

วิธีการวิจัยทางการศึกษาตกอยู่ในกรอบความคิดที่เรียกกันว่าเป็น Educational Production Function เราจะพยายามอธิบายตัวแปรแบบ Input Output Process แล้วคิดว่าอิทธิพลอะไรบ้างที่กระทบต่อตัวแปรตาม คือ สัมฤทธิ์ผล ผมไม่แน่ใจว่าจะเห็นด้วยกับตรรก่อนั้น คิดว่าถ้าอธิบายปรากฏการณ์เฉพาะทางการศึกษาที่คณะทางมานุษยวิทยาน่าจะเป็นการคลั่งปฏิกิริยาที่ปะทะประสานกันระหว่างตัวที่เป็นปัจจัยป้อน เช่น ผู้บริหาร กับตัวนักเรียน ซึ่งเป็นผลของกรอบครวัที่แตกต่างกัน เท่าที่ผ่านมาเรามักมองเห็นว่ามีตัวป้อนเข้ามาแล้วออกไป ตกลงไม่ได้ว่าอะไรคือตัวแปรที่สำคัญ บางคนบอกว่าขนาดของโรงเรียน บางคนบอกว่าผู้บริหาร บางคนบอกคุณภาพการเรียนการสอน เป็นการมองเหมือนกับตัวนักเรียนไม่มีบทบาทในการกำหนดสัมฤทธิ์ผลในการเรียน เป็นการมองกันเดียว เป็นการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างปัจจัยทางด้านการศึกษาและสังคม ที่จริงแล้วผู้ที่มีส่วนสำคัญ คือ นักเรียนด้วย ถ้าหากเรายังคิดในกรอบ Function Production Function เราก็คงได้คำตอบแบบนี้ ไม่ได้มองเห็นภาพอีกภาพหนึ่ง หลายคนบอกว่าการวิจัยทางการศึกษาคงมีข้อเสนอแนะที่มองเห็นได้ ต้องแยกกันระหว่างการค้นพบอันหนึ่ง กับการนำไปปฏิบัติจะกลายเป็นว่าอะไรที่เราแก้ไม่ได้ก็ยังไม่วิจัยไม่ก่อให้เกิดความรู้

อาจารย์พิทยา :

ขอตั้งข้อสังเกตว่าการวิจัยทางการศึกษาสำคัญมาก อย่างดูแลการศึกษาประชาบาลให้ดูการศึกษามหาวิทยาลัยแล้วลองทำวิจัยบ้าง ผลออกมาคงน่าดู

อาจารย์สุริย์ :

สรุป...เชิญพักกลางวัน

ศูนย์บริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผลกระทบจากปัญหาตลาดข้าวต่อชุมชน ในจังหวัดฉะเชิงเทรา และแนวทางแก้ไข*

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุรัชย์ หวันแก้ว
ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความนำ

ฉะเชิงเทราอยู่ในเขตพื้นที่เกษตรก้าวหน้า ซึ่งมีการผลิตข้าวในปริมาณที่สูงมากจังหวัดหนึ่งของประเทศ อย่างไรก็ตาม ปัญหาการตลาดและระดับราคาข้าวก็เป็นปัญหาหนักอกของชาวนาในจังหวัดนี้เรื่อยมา แม้ว่าทางรัฐบาลได้มีนโยบายในการยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของเกษตรกร โดยมีนโยบายและมาตรการหลายประการ เช่น นโยบายกำหนดราคาและรักษาระดับราคาข้าวในฤดูกาลผลิตแต่ละปี การแทรกแซงตลาดข้าวเปลือกโดยรัฐบาลประมูลซื้อข้าวจากโรงสีหรือมอบให้องค์การการตลาดเพื่อเกษตรกร (อตก.) ซื้อข้าวเปลือกโดยตรงจากชาวนาในบางจังหวัด แต่สถานการณ์ของปัญหาตลาดข้าวก็มีได้ก็ขึ้นเลยราคาข้าวที่ชาวนาขายได้จริงมักจะไม่ได้อ่างกับราคากำหนด ยิ่งในปีการผลิต ๒๕๒๔/๒๕ ความต้องการของข้าวในตลาดโลกมีแนวโน้มลดลง ทั้งราคาก็ลดลงด้วย ทำให้สถานการณ์ของการขายข้าวของชาวนาลำบากยิ่งขึ้นไปอีก ข้าวเปลือกเป็นจำนวน

* จาก สุรัชย์ หวันแก้ว และวิจิต มั่นตากรณ์ ผลกระทบของปัญหาตลาดข้าวในจังหวัดฉะเชิงเทรา และแนวทางแก้ไข เอกสารวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (อยู่ในระหว่างจัดพิมพ์)

มากมายของชาวนาขายไม่ออก ขณะเดียวกัน จากสภาพฝนแล้งของปีนี้ทำให้ ชาวนาหลายจังหวัดในภาคอีสานและภาคเหนือปลูกข้าวนาปีไม่ได้ จึงเป็นที่คาดคะเนได้ว่า ชาวนาในหลายพื้นที่จะต้องเผชิญกับปัญหาข้าวขาดแคลนอย่างแน่นอน ขณะที่ชาวนาในพื้นที่อื่นรวมทั้งในจะเชิงเทรากำลังประสบปัญหาข้าวราคาต่ำมาก และข้าวสันต์ลาคกำลังล้า

จากการสัมมนาเรื่อง “แนวทางในการพัฒนาจังหวัดจะเชิงเทรา” เมื่อวันที่ ๑๐-๑๑ กรกฎาคม ๒๕๒๕ ได้มีผู้นำเกษตรกรและผู้นำท้องถิ่นหลายคนของ จังหวัดชัยภูมิยกปัญหาการตลาดและระดับราคาข้าวเปลือกขึ้นมาเสนอ และได้เสนอให้จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยช่วยทำการศึกษาและร่วมหาแนวทางแก้ไขปัญหาล้างกล้าวโดยเร่งด่วน พร้อมทั้งได้มีการนำเสนอวิธีแก้ปัญหามาจากระดับกลุ่มเกษตรกรเองด้วย (เช่น หาทางตั้งโรงสีของเกษตรกรเอง) คณะกรรมการปฏิบัติการกิจการวิจัยเพื่อพัฒนาชนบท จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงได้พยายามพิจารณาข้อเสนอข้างต้น โดยตั้งเป็นโครงการวิจัยเฉพาะกิจเร่งด่วนเรื่อง “ปัญหาตลาดข้าวในจังหวัดจะเชิงเทรา : ผลกระทบและแนวทางแก้ไข” ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและวิธีในการแก้ไขปัญหเกี่ยวกับตลาดข้าว และผลกระทบรวมทั้งทางออกของปัญหาในทัศนะของฝ่ายต่าง ๆ เช่น ฝ่ายพ่อค้าและโรงสีระดับท้องถิ่น คณะกรรมการเฉพาะกิจระดับจังหวัด ฝ่ายเกษตรกรในหมู่บ้าน สถาบันเกษตรกร เจ้าหน้าที่ของรัฐผู้รับผิดชอบในจังหวัดระดับสูง ทั้งนี้เพื่อเสนอแนะแนวทางและมาตรการในการแก้ไขปัญหในระดับต่าง ๆ ที่เป็นไปได้ทั้งระยะสั้นระยะยาว เช่น หมู่บ้าน สถาบันเกษตรกรระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด และระดับภาค เป็นต้น ส่วนวิธีการศึกษานั้นได้อาศัยวิธีการศึกษาจากเอกสาร และการออกสัมภาษณ์ภาคสนาม

๑. ศึกษาและรวบรวมจากเอกสารต่าง ๆ ถึงสภาพปัญหาและวิธีการที่ฝ่ายต่าง ๆ ได้พยายามแก้ไขเท่าที่ผ่านมา

๒. ศึกษาภาคสนามซึ่งได้แก่ การสัมภาษณ์บุคคลกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะ ผู้นำท้องถิ่น เกษตรกร สถาบันเกษตรกร หน่วยงานของรัฐบาลที่รับผิดชอบ ข้าราชการผู้รับผิดชอบในอำเภอ จังหวัด และระดับสูง สมาชิกสภาจังหวัด พ่อค้าและโรงสีท้องถิ่น โดยการสัมภาษณ์นี้ใช้คู่มือสัมภาษณ์ที่เตรียมไว้และได้เน้นวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะให้ความสำคัญแก่ความคิด และการริเริ่มของกลุ่มบุคคลที่กระทบกระเทือนโดยตรงจากปัญหา นอกจากนี้ได้พยายามใช้การสังเกตการณ์การซื้อบั้งในท้องถิ่นมาประกอบการศึกษาค้นคว้า

สภาพการทำนาของจังหวัดฉะเชิงเทรา

๑. การปลูกข้าว

จังหวัดฉะเชิงเทราเป็นจังหวัดที่มีการใช้เทคนิคก้าวหน้าทางการเกษตร มีการใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคนและสัตว์ นอกจากนี้ยังได้นำเอาพันธุ์ข้าวชนิดใหม่ และวิธีการทำนาแบบใหม่ ๆ มาใช้กว่า ๑๐ ปีมาแล้ว จัดเป็นเขตเกษตรกรรมก้าวหน้าของประเทศได้ในปัจจุบัน

๑.๑ ข้าวนาปี

ในเขตพื้นที่ปลูกข้าวนาปีสามารถทำได้ทุกอำเภอ เพราะไม่ต้องอาศัยการชลประทาน แต่โดยมากแล้วหากในเขตท้องที่ใดสามารถทำนาครั้งที่ ๒ ได้ เขาก็จะทำนา ๒ ครั้ง อำเภอที่ปลูกข้าวนาปีได้แก่ อำเภอบางคล้า อำเภอพนมสารคาม กิ่งอำเภอราชสาสน์ กิ่งอำเภอแปลงยาว และทางฝั่งตะวันออกของอำเภอบ้านโพธิ์ สำหรับอำเภอสนามชัยเขตปลูกพืชไร่ มีการปลูกข้าวบั้งเหมือนกันแต่น้อยมาก พันธุ์ข้าวที่ปลูกเป็นพันธุ์พื้นเมือง

๑.๒ ข้าวนาปรัง

ในเขตพื้นที่ปลูกข้าวครั้งที่ ๒ สามารถทำได้เฉพาะในเขตชลประทานที่มีน้ำเข้าถึงซึ่งสามารถบึงกั้นน้ำเค็มไม่ให้เข้ามาในไร่นาได้ ซึ่งในเขตปลูกข้าว ๒

ครั้งนี้จะใช้วิธีทำนาแบบหว่านน้ำตมทั้งหมด ใต้แก่ พื้นที่เขตอำเภอเมือง อำเภอ
บางน้ำเปรี้ยว อำเภอบางปะกงบางส่วน และฝั่งตะวันตกของอำเภอบ้านโพธิ์

ข้าวที่ปลูกใช้ข้าวเบอร์ ใช้ระยะเวลาปลูก ๑๒๐ วัน เป็นข้าวซึ่งให้ผล
ผลิตสูง แต่การลงทุนสิ้นเปลืองทั้งปุ๋ยและยาฆ่าแมลง หลังจากฤดูการเพาะปลูก
เดือนพฤษภาคม - เดือนกันยายน ซึ่งเป็นข้าวนาปี ผ่านไปแล้วข้าวนาปรังจะเริ่ม
ปลูกในเดือนพฤศจิกายน

๑.๓ การทำนาครั้งที่ ๓

ในเขตพื้นที่ปลูกข้าวครั้งที่ ๓ ในปัจจุบันมีเพียงอำเภอเดียว คือ อำเภอบาง
น้ำเปรี้ยว โดยที่ในเขตนี้มีการชลประทานที่ดี วิธีการทำนาใช้วิธีนาหว่านน้ำตม
เช่นเกี่ยวกับการทำนาครั้งที่สอง พันธุ์ข้าวที่ใช้เป็นพันธุ์ข้าว กข. ๒๕ ซึ่งมีระยะ
การปลูกสั้นเพียง ๑๐๐ วันก็ให้ผลผลิต

๒. การถือครองที่ดิน

การถือครองที่ดิน ชาวนาส่วนใหญ่ไม่มีที่นาเป็นของตนเอง ต้องเช่านา
ทำเกือบทั้งสิ้น ตัวอย่างตำบลบางพระ หมู่ ๑ อำเภอเมือง มีชาวนาที่เป็นเจ้า
ของที่นาเพียง ๕ รายเท่านั้น นอกนั้นเช่านาเขาทำหมดในพื้นที่พันกว่าไร่ โดย
ส่วนใหญ่เช่าจากเจ้าของที่นารายย่อย ส่วนเจ้าของที่นาขนาดใหญ่มาก ๆ มีเพียง
ไม่กี่รายเท่านั้น และในบางท้องที่ เช่น ในเขตอำเภอบางน้ำเปรี้ยวจะมีชาวนาที่
เป็นเจ้าของที่และเช่าที่เขาค้าด้วย

ขนาดของที่นาทำกินประมาณ ๔๐-๕๐ ไร่ และมีชาวนาที่ยากจนมาก ๆ
มีที่นาทำกินประมาณ ๑๐-๒๐ ไร่เท่านั้น ส่วนมากจะเป็นชาวนารับจ้างค้ำย

ค่าเช่าที่นา คิคค่าตอบแทนเป็นข้าวเปลือก ซึ่งมีอัตราที่แตกต่างกันดังนี้

อำเภอเมือง บ้านโพธิ์	อัตราค่าเช่าประมาณ	๑๐-๑๒	ถึงคือไร่
อำเภอบางคล้า แดงยาว	„	๗-๑๐	„
อำเภอบางน้ำเปรี้ยว	„	๔-๖	„

ค่าเช่าที่กล่าวมานี้เป็นค่าเช่าที่ทางชาวนาผู้เช่ากับเจ้าของที่นาจะตกลงกันเอง ซึ่งอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงได้ จากการสอบถามโดยมากแล้วจะมีการตกลงกันได้ โดยในปีใดที่ฝนแล้งหรือมีโรคแมลงรบกวน ชาวนาทำนาไม่ได้ผล เขาก็จะได้รับการผ่อนชำระหนี้เป็นปีต่อไปในเขตที่ทำนาครั้งที่สอง หากข้าวในปีซึ่งเก็บเกี่ยวเดือนตุลาคมเป็นข้าวเปียก ขายไม่ได้ ราคาอาจจะชำระหนี้เป็นข้าวนาปรัง ซึ่งเก็บเกี่ยวในเดือนกุมภาพันธ์ มีนาคมก็ได้ ซึ่งทางเจ้าของนาจะได้รับประโยชน์จากข้าวนาปรังที่แห้งและราคาดีกว่าข้าวในปี

ปัญหาจากสภาพการผลิต

๑. การลงทุน ต้นทุนในการผลิต

– การเปลี่ยนแปลงในวิธีการผลิตมาเป็นเครื่องจักรทันสมัยของชาวนาในจังหวัดฉะเชิงเทรา ในปัจจุบันถือว่ามีทั้งผลดีและผลเสีย ผลดีก็คือสามารถเพิ่มผลผลิตต่อไร่ได้มากขึ้น แต่ก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการลงทุนมากยิ่งขึ้นกว่าเดิมการลงทุนเหล่านี้ได้แก่

ก. การใช้เครื่องจักรในการผลิต

– ต้องจ่ายเงินซื้อเครื่องมือเหล่านี้ในราคาแพง ค่าเชื้อเพลิง (น้ำมัน) และค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมสูง

ข. การบำรุงดินและการป้องกันรักษาโรคพืช

– การเสียค่าใช้จ่ายในการลงทุนซื้อปุ๋ย ฆ่ายา

ค. การว่าจ้างในการทำนา

– เนื่องจากความจำเป็นเพราะการเก็บเกี่ยว หรือในการเตรียมดิน เพราะปลูกเป็นเวลาเดียวกันหมดพร้อมกันทั้งพื้นที่ ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการจ้างงานมาช่วยทำ

- เนื่องจากการขาดแคลนแรงงาน การที่หนุ่มสาวจะทิ้งอาชีพเกษตรกรเข้าสู่เมืองเพื่อหารายได้ให้กับครอบครัว รวมทั้งปัจจุบันการนิยมส่งบุตรหลานเรียนหนังสือในเมืองของชาวนาส่วนหนึ่ง ทำให้แรงงานที่จะช่วยครอบครัวน้อยลง

การลงทุนในร้านค้าต่าง ๆ เหล่านี้นับว่าเป็นค่าใช้จ่ายที่สูงมาก ทุนที่ได้ก็ได้อาจมาจากแหล่งเงินกู้ ซึ่งก็ยังไม่เหมาะสมเท่าที่ควร เช่น การกู้ยืมเงินจากธนาคารดอกเบี้ย ๕-๑๐% ต่อเดือน บางครั้งก็ยอมกู้แบบมีการตกเขียว เนื่องจากภาวะบีบรัดตัวจากค่าใช้จ่ายในหลาย ๆ ด้าน

นอกเหนือปัญหาจากการลงทุนโดยทั่วไปแล้ว

ปัญหาอื่นที่ชาวนาประสบในการผลิตก็คือ

๑. ปัญหาเรื่องดิน

- ขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์ของแต่ละท้องถิ่น เช่น ปัญหาดินเปรี้ยว ดินเค็ม และดินปนทราย หรือดินค่อน ซึ่งจำเป็นต้องใช้ทุนจำนวนหนึ่งในการแก้ไข ที่ผ่านมากการช่วยเหลือมีทั้งการแนะนำจากทางราชการที่เกี่ยวข้อง และการที่ชาวนาแก้ไขด้วยตัวเองมีทั้งวิธีการทางธรรมชาติ และวิธีการทางวิทยาศาสตร์

๒. ปัญหาเรื่องน้ำ

ปัญหาการขาดแคลนน้ำในหน้าแล้งในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นโดยทั่วไปในพื้นที่จังหวัดเนื่องจากปริมาณน้ำฝนน้อย ทำให้น้ำทะเลเข้ามาแทนที่น้ำจืดในแม่น้ำบางปะกงในช่วงเดือนพฤศจิกายน-เมษายน ของปีต่อมา และปริมาณน้ำจืดจากโครงการชลประทานลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนบนมีน้อย เป็นผลกระทบที่กระทบต่อการประกอบอาชีพและความเป็นอยู่ของประชาชน

การแก้ไขปัญห โดยการเจาะบ่อน้ำบาดาล ในพื้นที่จังหวัดมักจะไม่ไ้ผล เพราะน้ำที่เจาะขึ้นมาได้จะเป็นน้ำกร่อย น้ำเค็ม บ่อแห้ง หรือมีละนั้ก็มีปริมาณ น้อยไม่เพียงพอที่จะใช้อุปโภคบริโภค น้ำบาดาลที่เจาะได้ในบริเวณ อำเภอบางน้ำ-เปรี้ยว อำเภอบ้านโพธิ์ และอำเภอบางปะกง ส่วนใหญ่ได้น้ำเค็มที่ไม่เหมาะจะ ทำน้ำบาดาลขึ้นมาใช้อุปโภคบริโภค แต่อาจนำไปใช้ประโยชน์

๓. ปัญหาเรื่องโรคระบาดและยาฆ่าแมลง

ปัญหาเกี่ยวกับต้นทุนในการใช้ยาสูง นอกจากนั้นยังมีปัญหาอื่น ๆ เกี่ยวกับการใช้ยาอีก เช่น เกษตรกรไม่ได้รับการแนะนำ วิธีการใช้ยาที่ถูกต้องทำให้เกิด การค้อยาในแมลง หรือปัญหาคุณภาพและการปลอมปนยา ตลอดจนพันธุ์ข้าว ที่ไม่ต้านทานแมลง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในเรื่องโรคข้าวและการที่แมลงรบกวน นั้นมีเฉพาะในบางท้องที่

๔. ปัญหาในด้านค่าตอบแทนที่ได้รับจากการขายผลผลิตต่ำ

ต้นทุนที่ชาวนาจ่ายกับราคาข้าวที่ชาวนาขายได้ไม่คุ้มกัน ราคาข้าวขายได้ ต้องนำมาช้อบัจจยในการผลิต รวมทั้งชำระหนี้ การขายข้าวไม่ได้ราคามีผลกระทบโดยตรงต่อการผลิต อาจถึงกับต้องลดต้นทุนในปีต่อไป

๕. ปัญหาการบุกรุกทำลายป่า

มีผลให้ดินคุณภาพเสื่อม และทำลายต้นน้ำลำธาร มีเฉพาะเขตอำเภอสนามชัยเขต

๖. ปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน

ชาวนาในเขตอำเภอเมือง อำเภอบางน้ำเปรี้ยว อำเภอบางคล้ากิ่งอำเภอราชสาส์น อำเภอบ้านโพธิ์ และอำเภอบางปะกง เป็นผู้เช่าที่ดินทำนา คิดเป็นเนื้อที่ร้อยละ ๔๔.๔ ของเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตร

๑. ปัญหาการคมนาคมระดับหมู่บ้าน

การไม่มีพาหนะในการขนข้าวทำให้ต้องขายข้าวให้กับพ่อค้าคนกลางที่มา
รับซื้อถึงที่ ในหลายกรณีการคมนาคมไม่สะดวกในการที่จะบุกไปถึงท้องที่ทำนา
ของเกษตรกรแต่ละครอบครัว ในบางท้องที่การคมนาคมสามารถทำได้โดยทาง
น้ำเพียงทางเดียว

๘. ปัญหาข้าวเปลือกขาวชน

ความแห้งหรือความชื้นของข้าว มีผลต่อการประเมินราคา ข้าวที่มีความ
ชื้นในเขตการทำนา ๒ ครั้ง จะประสบปัญหานี้ ข้าวนาปีจะชื้นเนื่องจากตรงกับ
ฤดูฝนพอที่ชาวนาเอง ไม่มีเครื่องอบข้าวให้แห้ง การขายข้าวจึงถูกพ่อค้ากดราคา

สถานการณ์ตลาดและระดับราคาข้าว

ตลาดมีอิทธิพลโดยตรงต่อชาวนา เพราะในฤดูกาลเก็บเกี่ยวแต่ละครั้ง
นั้น ผลผลิตจะได้รับการตีราคาเป็นจำนวนเงิน อันเป็นค่าตอบแทนจากการทำ
งานในตลอดฤดูกาลผลิตซึ่งหมายถึง การมองเห็นผลพวงจากการลงทุน การได้มา
ซึ่งค่าอุปโภคบริโภค ค่าชำระหนี้และค่าดอกเบี้ย ฯลฯ ในระบบเศรษฐกิจนั้น
เกษตรกรอยู่ในฐานะผู้ผลิต มีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาตลาด เพื่อเป็นแหล่ง
ขายผลผลิต การมองลักษณะของตลาดในแง่ที่เป็นผู้รับผลผลิตนี้ จำเป็นต้อง
พิจารณาถึงค่าตอบแทนที่ชาวนาได้รับ เพราะมันเป็นตัวบ่งชี้ ความสามารถในการ
ปลดเปลื้องภาระหนี้สินกำลังในการอุปโภคบริโภค สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของ
ชาวนาจากข้อเท็จจริงพบว่า ในการขายผลผลิตนั้น ตลาดเป็นผู้กำหนดราคา
ชาวนาไม่ได้มีส่วนในเรื่องนี้ ชาวนาเองเป็นผู้ประสบการขาดทุนอยู่ตลอดเวลา
เงินที่ได้รับไม่คุ้มกับการลงทุนที่ได้ทำลงไป สภาพของการตลาดมีปัจจัยหลาย ๆ
ด้าน ที่ทำให้ชาวนาได้รับผลตอบแทนต่ำ สภาพเงื่อนไขเหล่านี้ทำให้เราต้อง
พิจารณาลึกลงไปในรายละเอียด

สภาพการขายข้าวในจังหวัดละโว้ในระยะเวลาที่ผ่านมา (ปี ๒๕๒๔)

จังหวัดละโว้เดิมมีพื้นที่ปลูกข้าวลดลงจากเดิมและมีแนวโน้มว่าชาวนาจะลดต้นทุนการผลิตลงทั้งนี้เนื่องจาก ๒-๓ ปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่รัฐบาลมีนโยบายพยุงราคาข้าวและแทรกแซงราคาข้าว ชาวนาประสบปัญหาการขายข้าวในราคาต่ำทางโรงสีพ่อค้าสามารถกำหนดราคาเองได้ เพราะข้าวไม่ได้มาตรฐานตามที่ทางการกำหนด

ข้าวที่ดีไม่ได้มาตรฐาน เป็นข้าวที่มีความชื้นสูง นอกจากจะถูกกดราคาจากผู้รับซื้อโดยตรงแล้ว ข้าวคุณภาพต่ำยังไม่อยู่ในความต้องการของตลาดมากเท่าที่ควรทั้งตลาดในกรุงเทพฯ และตลาดโลก การระบายข้าวสารไม่คล่องตัวสาเหตุนี้ทำให้ราคาข้าวเปลือกทั่วไป ๆ ไปที่เกษตรกรขายได้ในจังหวัดจึงลดราคาลงอย่างมาก แม้รัฐบาลมีมาตรการช่วยเหลือ แต่ข้าวที่มีความชื้นก็ไม่ได้ราคาเท่าที่ควรประกอบกับภาวะการซื้อข้าวในตลาดโลกค่อนข้างซบเซา เพราะมีคู่แข่งจากประเทศอื่นผลิตข้าวได้มาก ความต้องการข้าวจากไทยลดลง เป็นผลกระทบจากปัจจัยภายนอกประเทศด้วย

โดยปกติชาวนาจะขายข้าวให้กับ

๑. พ่อค้าคนกลาง
๒. พ่อค้าจร
๓. โรงสี โดยมากขนาดกลาง ๔๐-๖๐ เกวียน ภายในหมู่บ้าน
๔. ชาวนานำไปขายให้กับโรงสีเอง

ปัญหาด้านการตลาดและราคา

๑. เกษตรกรขาดอำนาจต่อรองทางด้านราคา ต้องรับขายผลผลิตให้แก่พ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อถึงแหล่งผลิตซึ่งเป็นผู้กำหนดราคาเอง เนื่องจากเกษตรกร

มีปัญหาในเรื่องข้าวมีความชื้นและหนที่เกินขึ้นในระหว่างการเพาะปลูก ทำให้ต้องรีบขายข้าวไปชำระหนี้ ประกอบกับไม่มีสถานที่เก็บรักษานาคใหญ่ที่เหมาะสมเพียงพอที่จะเก็บผลผลิตไว้รอขายในตอนที่ข้าวมีราคาสูง

๒. การขนส่งจากแหล่งผลิตออกสู่ตลาดยังไม่สะดวก ต้องเสียต้นทุนในการขนส่งมาก และโรงสีมักจะหักค่าขนส่งกรณีที่ไม่ปรับซื้อถึงที่

๓. ปัญหาการผูกขาดในการซื้อขาย เกษตรกรบางรายต้องประสบกับการที่ต้องขายผลผลิตในราคาต่ำแก่เอกชนผู้ให้กู้แต่เพียงรายเดียวเท่านั้น รวมทั้งการผูกขาดของโรงสีขนาดใหญ่ที่ได้รับโควตาจากทางรัฐบาล

๔. นโยบายแทรกแซงตลาดข้าว ของรัฐใช้ไม่ได้ผลในทางปฏิบัติ เพราะโรงสีมีกลวิธีที่จะทำให้ราคาข้าวส่งสู่ระดับต่ำ เช่น อาศัยมาตรการของรัฐเบี่ยงเบนหาผลประโยชน์แก่โรงสีเอง นโยบายแทนที่จะเป็นประโยชน์แก่ชาวนากลับเป็นประโยชน์ต่อฝ่ายโรงสีเสียเอง

๕. วิธีการตลาดของผลผลิตทางการเกษตรมีความซับซ้อน ต้องผ่านมือหรือพ่อค้าคนกลางจำนวนมากโดยเฉพาะพ่อค้าในท้องถิ่นที่มีอำนาจในการต่อรองหรือครวาคา และสามารถแก่งกำไรได้นั้น ทำให้ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่เป็นต้นทุนสูงขึ้น ราคาข้าวเปลือกถูก แต่ราคาข้าวสารแพง

๖. ปัญหาราคาที่ขึ้นอยู่กับอุปสงค์และอุปทาน ซึ่งเป็นไปตามกลไกราคาของสินค้าเกษตร เพราะสินค้าเกษตรเน่าเสียง่าย และเก็บไว้ไม่ได้นาน คือในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยวมีผลผลิตออกสู่ตลาดมากทำให้ราคาตกต่ำ

๗. ชาวนาขาดข้อมูลข่าวสารเรื่องราคาและตลาดที่ทันเวลาและมีประสิทธิภาพ

บทบาทของรัฐ และผลกระทบจากนโยบาย

๑. นโยบายของรัฐและผลของนโยบายที่ผ่านมา

นโยบายของรัฐบาลเท่าที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นนโยบายพุงราคาข้าว ปี ๒๑/๒๒, ๒๒/๒๓ หรือนโยบายประกันราคาข้าวปี ๒๓/๒๔, ๒๔/๒๕ ผลในทางปฏิบัติปรากฏว่าชาวนาขายข้าวได้ในราคาที่ต่ำกว่าที่ทางการกำหนดมาก

จากการสัมภาษณ์ชาวนาส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดขายข้าวให้กับพ่อค้าที่มารับซื้อถึงหน้าลาน ทั้งนี้เพราะสืบเนื่องมาจากสภาพการตกเขียว ภาวะหนี้สินผูกพัน และขายตามความสมัครใจ เนื่องจากเมื่อความยุ่งยากของทางการ คั้งนั้นนโยบายต่างๆ ที่ทางรัฐบาลเข้าแทรกแซงโดยผ่านทางโรงสีจึงไม่ถึงชาวนา เพราะชาวนาไม่ได้ขายข้าวให้โรงสี

เกี่ยวกับการซื้อขายหน้าลานนั้น พ่อค้าจะเป็นผู้กำหนดราคาแต่เพียงผู้เดียวซึ่งนโยบายแทรกแซงได้บิ่คั่นการค้าอย่างเสรีของบรรดาพ่อค้า โดยที่พ่อค้าก็ต้องไปขายข้าวให้กับโรงสีอีกทีหนึ่ง เป็นเหตุให้ราคาข้าวสารที่พ่อค้าซื้อจากชาวนาเป็นราคาที่ทางโรงสีกำหนดโดยที่พ่อค้าได้หักเอากำไรส่วนของตนไว้แล้วเมื่อเป็นเช่นนั้น การเพิ่มกำไรให้กับตนเองก็มีเพียงวิธีเดียว คือ กดราคาข้าวของชาวนาให้ต่ำที่สุด

การที่ ออกก. ออกมารับซื้อข้าว โดยผ่านทางโรงสีอีกทอดหนึ่งนั้น ทำให้เกิดการผูกขาดมีโรงสีขนาดใหญ่ๆ ที่มีความสามารถประมวลได้เพียง ๒-๓ โรงเท่านั้น เป็นผู้รับประโยชน์ การค้าไม่มีความคล่องตัวเท่าที่ควร และชาวนาเองถ้าเอาข้าวไปขายเองก็โดนหักค่างๆ เช่น ความชื้น คุณภาพข้าว ฯลฯ คั้งนั้นข้าวที่รัฐบาลซื้อจึงเป็นข้าวของโรงสี อาจพูดได้ว่า นโยบายการแทรกแซงตลาดได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิธีการตลาดของจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยเป็นเงื่อนไขให้โรงสีได้ซื้อข้าวในราคาถูกลงจากชาวนา

นโยบายต่างๆ ของรัฐบาลไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ส่วนใหญ่ชาวนายังขายข้าวได้ในราคาต่ำ การเข้าแทรกแซงตลาดของ อตก. มีส่วนช่วยได้บ้างเล็กน้อยเท่านั้นผลดีจะไปตกอยู่กับโรงสีเสียเป็นส่วนใหญ่

๒. สาเหตุที่นโยบายไม่ประสบผลสำเร็จ

๒.๑ นโยบายและการดำเนินการมีความล่าช้า

นโยบายของรัฐเพื่อการแก้ปัญหาข้าวราคาต่ำนี้ การจะทำให้ได้ดังที่คาดหมายจำเป็นจะต้องเตรียมการณไว้ให้พร้อมทุกอย่าง เช่น การกำหนดนโยบายมีระเบียบการแน่นอน และตรงต่อผู้เกี่ยวข้องในแต่ละท้องที่ หรือจัดจำนวนโรงสีที่รับซื้อข้าวให้มากขึ้น รวมทั้งการใช้เจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีอยู่แล้วออกมารับซื้อข้าวจากชาวนาโดยตรง

๒.๒ รัฐบาลมีเงินทุนจำกัด

เพราะจำนวนข้าวมีมากเกินไปกำลังซื้อของรัฐบาล อตก. ก็มีงบประมาณน้อยช่วยเหลือไม่ทั่วถึง

รัฐบาลควรเปิดการค้าเสรี และพยายามหาตลาดระบายข้าวออกให้มากมีการติดต่อการค้าระหว่างประเทศเพื่อจัดหาตลาด ความเห็นของเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ต้องการให้รัฐบาลเข้ามามีการแทรกแซงโดยตรง แต่ต้องการให้เป็นไปตามกลไกของราคาตลาดโลกเมื่อข้าวในประเทศมีราคาต่ำ เพราะผลดีมาก รัฐบาลไม่มีกำลังซื้อได้เพียงพอ การช่วยเหลือก็ควรระงับหาตลาดโลกในการระบายสินค้า

๒.๓ โรงสีไม่ยอมซื้อข้าวในราคาประกัน

ถ้าโรงสีจะซื้อต้องยอมให้เขาเป็นผู้กำหนดราคา โดยดูจากเปอร์เซ็นต์ความชื้น สิ่งเจือปน ราคา ก็จะลดลงตามการหักคุณภาพข้าวอย่างนี้ เมื่อหักมากๆ ราคาก็ตก ชาวนาขายอยู่กับบ้านดีกว่า แต่ราคาก็ยังต่ำเพราะขายให้พ่อค้าคนกลาง

นโยบายของรัฐควรจะมีผลในการบังคับใช้ทางปฏิบัติที่แน่นอน การกำหนดราคาของรัฐบาลควร จะกำหนดราคาที่สอดคล้องกับต้นทุนการผลิตโดยกำหนดราคากลางโดยมิให้ชาวนาชาตทุน แต่สามารถเลี้ยงตัวได้พอสมควร เพราะที่เป็นอยู่ปัจจุบันราคาที่ตั้งต่ำกว่าต้นทุนมาก

๒.๔ นโยบายของรัฐบาลไม่มีผลบังคับใช้ในทางปฏิบัติ

เจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ของรัฐไม่มีส่วนในการกำหนดราคา

สำหรับข้อเสนอแนะในระยะยาวก็คือ ควรจะมีการตั้งราคากลางเพื่อให้มีผลบังคับใช้ในทางปฏิบัติ ไม่ให้เหมือนกับนโยบายประกันราคาที่ผ่านมา พอทางโรงสีเขาไม่ซื้อเสียอย่าง ทางเราก็ไม่มีทางทำอะไรได้ จะไปรับซื้อเสียเองทางรัฐบาลก็ไม่มีเงิน ดังนั้น ควรจะกำหนดเป็นพระราชบัญญัติออกเป็นกฎหมายประกันราคาข้าวเสียเลยจะดีกว่าที่ผ่านมาทางเรากำหนดราคา แต่ไม่มีมาตรการอะไรมาบังคับ

นอกจากนี้ควรจะต้องจัดเจ้าหน้าที่ที่มีความชำนาญในการตีราคาข้าว การดูเปอร์เซ็นต์ข้าว เพราะเท่าที่ผ่านมาชาวนาไม่มีความรู้ในเรื่องเหล่านี้ การกำหนดราคาคุณภาพข้าวเป็นเรื่องของทางโรงสีหมด ชาวนาเองมักไม่ค่อยรู้เรื่อง ได้แต่ทำทามที่โรงสีบอกทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมมากยิ่งขึ้นในการกำหนดราคา และหากว่ามีการละเมิดโกงกัน เจ้าหน้าที่ที่จับได้จะต้องมีอำนาจในการบังคับและลงโทษได้ด้วย

๒.๕ ขั้นตอนในการทำงานของรัฐบาลยุ่งยากซับซ้อน ผิดกับพ่อค้าซึ่งสะดวกรวดเร็ว

การดำเนินงานของรัฐบาลควรจะให้สะดวกและคล่องตัวกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๒.๖ นโยบายของรัฐบาลเป็นผลร้ายสำหรับโรงเรียนเล็กและชานา

แนวโน้มของนโยบายควรจะเจาะลึกลงถึงระดับชานาและโรงเรียนขนาดเล็ก นโยบายที่ผ่านมีผลเสียเกิดกับโรงเรียนเล็กเพราะอำนาจให้เกิดผูกขาดการค้าไว้กับกลุ่มพ่อค้ารายใหญ่ ลู่ทางที่จะเกิดประโยชน์แก่โรงเรียนขนาดเล็กก็คือ เปิดตลาดภายนอกให้กว้างและลดภาษีขาออก เพื่อจะได้มีการส่งออกได้แม้ระดับเล็ก ๆ

ข้อพิจารณาและข้อเสนอแนะลู่ทางสำหรับนโยบายในอนาคต

บทบาทของสถาบันเกษตรกร

สถาบันเกษตรกรในจังหวัดฉะเชิงเทรามี ๓ กลุ่ม คือ สถาบันกลุ่มเกษตรกรและสหกรณ์การเกษตร รวมทั้งกลุ่มใหม่ที่ถือเกิดขึ้นมา คือ กลุ่มเกษตรกรกู้เงิน ธกส. โดยไม่สังกัด ๒ กลุ่มแรก

๑. กลุ่มสหกรณ์การเกษตร

ในเรื่องเกี่ยวกับบทบาทของกลุ่มสหกรณ์การเกษตรในการแก้ไขปัญหาในเรื่องข้าวนี้ พบว่ายังมีความเข้าใจสับสนระหว่างกลุ่มเกษตรกรกับกลุ่มสหกรณ์อย่างมาก กลุ่มสหกรณ์เองก็ไม่ได้มีส่วนช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาราคาข้าวตกต่ำแต่อย่างใด ทำให้ปัญหาในการรวมตัวกันและศักยภาพของกลุ่ม สมาชิกของทั้ง ๒ ประเภท ไม่ลงรอยกัน และมักจะมีปัญหาการขัดแย้งกันเสมอ ในการรับซื้อข้าวทางสหกรณ์จะเลือกซื้อเฉพาะชนิดข้าว คือ ข้าวพันธุ์พื้นเมือง ซึ่งเป็นข้าวคุณภาพดีสหกรณ์เองมีปัญหในเรื่องความล่าช้าและกฎระเบียบ แบบฟอร์มต่างๆ สมาชิกสหกรณ์พากันไปขายข้าวให้กับกลุ่มเกษตรกร ซึ่งทางกลุ่มเองก็ไม่สามารถทำได้เพราะผิดระเบียบ

ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้ส่วนหนึ่งมาจากปัญหาการไม่ประสานงานกันที่ดีในระดับสูง

๒. กลุ่มเกษตรกร

กลุ่มเกษตรกร โดยทั่วไปทำงาน โดยมีหน้าที่เป็นตัวแทนประสานให้กับทางเกษตรอำเภอ เกษตรตำบล ในอันที่จะรับเรื่องราวร้องทุกข์ เวลาที่ชาวนาเดือดร้อนสำหรับในเรื่องที่จะมีอำนาจต่อรอง หรือมีส่วนกำหนดคราข้าวเปลือกกับพ่อค้านั้นยังไม่มี

การดำเนินงานของกลุ่มเก่าที่ผ่านมา

๑. รวบรวมเกษตรกรให้เป็นกลุ่ม เพื่อสะดวกในการเผยแพร่ความรู้
๒. ชื้อบู้เงินเชื่อจาก ธกส. แล้วนำมาขายให้กับสมาชิกในราคาถูกกว่า

ตลาด

๓. จัดสวัสดิการภายในกลุ่ม เช่น กู้เงินจาก ธกส. เรียกว่า “กลุ่มกู้หนี้”

ปัญหาที่สำคัญในการดำเนินการของสถาบันกลุ่มเกษตรกรก็คือ

๑. การรวมตัวของสมาชิกทำได้ยากเพราะต่างคนต่างก็มีหนี้สิน ความจำเป็นในอาชีพที่รับผิดชอบ เป็นข้อจำกัดที่ทำให้ชาวนาไม่พร้อมที่จะอุทิศเวลาเพื่อกลุ่มได้เต็มที่

๒. ขาดแคลนเงินทุนและผู้ชำนาญในการบริหารงาน
๓. กลุ่มมีการรวมตัวกันไม่เหนียวแน่นจึงขาดอำนาจต่อรอง
๔. คำนิยมบางประการ และนิสัยบางอย่างของสมาชิก
๕. ทางกลุ่มเกิดความเบื่อหน่าย และผู้นำกลุ่มเกษตรกรทอดอรรถ

กำลังใจ

ความช่วยเหลือจากฝ่ายต่าง ๆ ในการประสานงานกลุ่ม

ความช่วยเหลือทางจังหวัด ทำอยู่ในขณะนี้ คือ ให้เกษตรตำบลเข้าไปแนะนำให้ความช่วยเหลือ แต่ทางจังหวัดเองไม่สามารถช่วยเหลือในค่านราคาได้

จตุพร สิงการณเมธี วิทยาลัย

เพราะโดยหน้าที่แล้วเป็นเพียงการแนะนำเกษตรกรให้เพิ่มผลผลิตการกำหนดราคาเป็นเรื่องของเบืองบน

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกสภาจังหวัด ก็เข้ามามีบทบาทช่วยเหลือกลุ่มเกษตรกรบ้างแต่ก็ไม่เกิดผลอะไร ส่วนใหญ่การช่วยเหลือจะเป็นไปในลักษณะประสานงานให้ความสะดวกในการติดต่อกับหน่วยราชการ ส่วนที่จะมาช่วยเหลือในการกำหนดราคาข้าวนั้นยังไม่มี

ความพยายามของกลุ่มในการช่วยเหลือตนเอง

มีการจัดตั้งโครงการต่าง ๆ ขึ้นมากมาย เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในจังหวัด เป็นความพยายามที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของเกษตรกรเองทั้งหมด ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มที่น่าสนใจมีอยู่ ๔ โครงการคือ

๑. โครงการชวานาขายข้าวสารเอง

มีจุดประสงค์เพื่อให้ชวานาติดต่อกับผู้บริโภคโดยตรง เพื่อให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น และแก้ปัญหาในเรื่องคนกลาง

๒. โครงการสร้างเครื่องอบความชื้นข้าวเปลือก

ข้าวเปียกหรือมีความชื้นเป็นข้าวที่มีราคาต่ำ ปัจจุบันสามารถสร้างเครื่องอบความชื้นข้าวเปลือกขนาด ๑๘ เกวียนได้แล้วในตำบลเทพราช โดยสามารถใช้ไต้ น้ำมันดีเซล น้ำมันก๊าด ค่าใช้จ่ายในการลดความชื้นประมาณ ๑๑๐ บาทต่อเกวียน สำหรับข้าวที่มีความชื้น ๒๐%

๓. การจัดตั้งธนาคารข้าวเปลือก

ธนาคารข้าวเปลือกที่จัดตั้งขึ้นมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างราษฎรในท้องที่

๔. การจัดตั้งโรงสีของกลุ่มเกษตรกร

เพื่อให้ชวานาขายข้าวสารได้เองโดยไม่ต้องมีพ่อค้าหลายทอดและไม่ต้องให้โรงสีอื่นสี ชวานาจะเป็นทั้งผู้ผลิต ผู้แปรรูป และผู้ขายเอง แต่ก็ประสบกับ

ปัญหา เช่น การขาดแคลนทุนในการดำเนินงาน การขาดแคลนผู้บริหารอย่างมีประสิทธิภาพ ปัญหาการแข่งขันในการตลาดกับกลุ่มพ่อค้าอื่น และกลุ่มเองก็มีขนาดเล็ก รวมทั้งปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครอง และคุณภาพของข้าว

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. รัฐมีบทบาทได้ในทางอ้อม รัฐก็ควรจะมีส่วนช่วยในด้านอื่นๆ ให้มากขึ้นได้ โดยส่งเสริมการช่วยเหลือตัวเองของชาวนา เช่น การตั้งยุ้งฉาง ทาวิธีลดความชื้นของข้าว ดังที่เคยมีมาแล้ว

๒. เกี่ยวกับการประสานงานกับฝ่ายต่างๆ และการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าเกษตรในระหว่างกลุ่ม และระหว่างภูมิภาค

ควรมีการประสานงานกันในหลายฝ่าย นับตั้งแต่ระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับชาติในการถ่ายทอดข้อมูล และประสานงานแก้ไขปัญหาร่วมกัน ตัวอย่าง เช่น การแลกเปลี่ยนข่าวกับผลผลิตทางการเกษตรในจังหวัดอื่น ๆ หรือการแลกเปลี่ยนกันระหว่างกลุ่มเกษตร หรือการมีสัญญาซื้อขายกับค้าอาหาร หรือเรือ่นจำ ฯลฯ

๓. เกี่ยวกับการศึกษาวิจัยอย่างต่อเนื่องเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาคือไปในอนาคต

เพราะเท่าที่เสนอมานี้เป็นเรื่องที่ผ่านมา และจะเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมให้มีความต่อเนื่อง และวิธีการในการศึกษาจำต้องอาศัยความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะจากฝ่ายเกษตรกรซึ่งมักอยู่นอกวงคณะกรรมการร่วมรัฐบาลและภาครัฐกิจเอกชน

บทวิจารณ์และอภิปราย

สมภพ มานะรังสรรค์
ชั้น ฮวดสวัสดิ์
และผู้เข้าร่วมสัมมนา

อาจารย์สมภพ :

จากการอ่านต้นฉบับเต็มของอาจารย์สุวิชัย ได้และเห็นความหลากหลายของรายละเอียดต่าง ๆ เกิดความรู้สึกต่องานวิจัยอย่างน้อย ๒ ประการด้วยกัน คือ

ประการแรก รูปแบบการนำเสนองานวิจัย มีชีวิตชีวา อ่านแล้วเพลิดเพลินทำให้รู้สึกว่าช่องว่างระหว่างงานวรรณกรรมกับงานวิชาการที่น่าเบื่อได้ลดลงแล้ว

ประการที่สอง งานวิจัยนี้ มีการให้ข่าวสารรายละเอียดมากทั้งการสัมภาษณ์ และรายละเอียดอื่น ๆ ก่อนข้างหลากหลาย

อย่างไรก็ตาม นอกจากความรู้สึกว่าดีต่องานวิจัยชิ้นนี้แล้ว สิ่งที่น่าวิตกก็คือการสัมภาษณ์ หรือที่เรียกว่าการมีส่วนร่วมของผู้ถูกวิจัยคือประชาชนที่เราเข้าไปวิจัย ซึ่งเป็นวิธีใหม่ที่เรากำลังใช้กันอยู่นี้ ปัญหาที่เกิดจากการนำเอาถ้อยคำสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ ก็คือเราไม่สามารถแก้ไขเรื่องอัตวิสัย หรือความกึกเห็นของแต่ละคนซึ่งอาจจะมีจุดอ่อน

จุดอ่อนที่พบอย่างน้อย ๒-๓ ประการด้วยกัน

๑. เรื่องความซัดแย้งของอัครวิสัย เช่น ปัญหาเรื่องแรงงาน ขณะสัมภาษณ์ชาวบ้านคนหนึ่ง เขาบอกว่าขณะนี้มีปัญหาขาดแคลนแรงงานมากเพราะลูกชาวบ้านหนีไปเรียนหนังสือทำให้ต้องใช้แรงงานรับจ้างมากขึ้น แต่เราไปสัมภาษณ์ชาวบ้านอีกคนหนึ่ง เราอาจจะบอกว่าปัจจุบันนี้เขายากจนเหลือเกินเมื่อยากจนก็เลยไม่อาจส่งลูกหลานตัวเองเรียนสูง ๆ ได้ ต้องออกมาช่วยทำงานต่าง ๆ ทั้งแต่เล็ก ๆ อย่างมากก็จับแก๊ซขึ้นบั้งคับ เป็นต้น

๒. ความลำเอียงทางอัครวิสัย เช่น ชาวบ้านบางคนเขาบอกว่าปัจจุบันนี้เขามีปัญหาเรื่องหนี้สินมาก ทางหนึ่งในการได้รับหนี้สินมากก็คือ กู้ ธกส. เวลาไปกู้ ธกส. กิตติดอกเบี้ย ๑๔% สูงเหลือเกิน อยากให้ลดมากกว่านี้ อีก ถ้าเราสืบให้รู้เข้าไปถึงข้อเท็จจริงก็จะพบว่าดอกเบี้ย ๑๔% ที่ ธกส. ให้นั้นเป็นอัตราที่ได้รับการอุดหนุนจากรัฐบาลมาแล้ว เป็นดอกเบี้ยที่หาไม่ได้เลยดีกว่าได้ ดอกเบี้ยอัตราที่พบว่าเกษตรกรส่วนน้อยเท่านั้น โดยเฉพาะเกษตรกรที่มีอายุน้อยเกษตรกรระดับกลางหรือรายน้อยจึงจะมีโอกาสเข้าถึงสินเชื่อพวกนี้ได้ เกษตรกรรายเล็กรายหนึ่งทั่วไปที่ไว้หลักประกันบางที่คงแบกรับถึง ๕-๖ เปอร์เซ็นต์ต่อเดือน ที่ผมว่าอัตราดอกเบี้ยเป็นอัตราที่อุดหนุนมาแล้วก็คือปัจจุบันนี้แหล่งที่มาส่วนใหญ่ของเงินของ ธกส. นั้น มีแหล่งที่มาของเงินซึ่งก็มาจากดอกเบี้ยต่ำและอีกส่วนหนึ่งเป็นเงินกู้ของธนาคารพาณิชย์ซึ่งถูกบีบให้ปล่อยสินเชื่อในอัตรา ๑๓% ต่อปี ซึ่งไม่สามารถปล่อยเองได้ก็เลยไปฝาก ธกส. เอาไว้ เลยทำให้ ธกส. ปล่อยกู้ในอัตราต่ำได้ แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีผู้ให้สัมภาษณ์บางคนรู้สึกว่ามันสูงเกินไป

๓. ความผิดพลาดทางอัครวิสัย เช่น คำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านคนหนึ่ง เขาบอกว่านโยบายรัฐบาลน่าจะใช้นโยบายพยุงราคาข้าวมากกว่าประกันราคาข้าว

แล้วก็ให้คำอธิบายว่า การพยุงราคาข้าวก็คือ การที่รัฐบาลจ่ายเงินรับซื้อข้าวจากชาวนา แต่การประกันราคาข้าว คือ การที่โรงสีเป็นคนจ่ายเงินรับซื้อข้าวจากชาวนา ความจริงตามหลักทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ผมว่าค่านิยมหรือคำจำกัดความของการพยุงราคา ประกันราคามันไม่ใช่อย่างนั้น การประกันราคาหมายถึง การที่รัฐบาลมีเงินไม่อื่นที่จะรับซื้อข้าวตามราคาประกันนั้นทุกเกวียนที่ชาวนามาขาย มีงบประมาณเต็มที่ ถ้าการพยุงราคาข้าวก็คือการที่รัฐบาลตั้งราคาข้าวไว้ เช่น ๓,๐๐๐ ล้านบาท หมดงบฯ ก็หมดเรื่องกันไป เลิกนโยบายนี้ไป ส่วนใหญ่ที่ผ่านมาเรามักสับสนในคำนี้อยู่เรื่อย รัฐบาลเท่าที่ดำเนินนโยบายมา ผมอาจจะเรียกได้เสียว่าเป็นนโยบายพยุงราคาทั้งนั้น แต่ไม่เคยประกันราคาข้าวมาก่อนเลย เพราะรัฐบาลเจอปัญหาความจำกัดกำนงงบประมาณทำให้ไม่สามารถมีงบฯ พอมารับซื้อข้าวตามนโยบายประกันราคาได้ซึ่งต้องรับซื้อทั้งหมด อย่างไรก็ตามข้อดีของการวิเคราะห์เชิงคุณภาพนี้มีมากมาย ทำให้เรารู้ถึงอารมณ์ความรู้สึกอะไรต่างๆ และสภาพต่างๆ ในท้องถิ่นได้มากขึ้น สิ่งเหล่านี้มีความจำเป็นที่จะนำมาใช้ในงานวิจัยด้วย งานวิจัยไม่ใช่จะมีแค่กลไกตัวเลขอย่างเกี่ยวตลอดเวลาเหมือนวิชาเศรษฐศาสตร์ทั่ว ๆ ไป

วิธีการที่จะแก้ไขปัญหานี้ก่อนของอัครวิสัยอัน นั้นคงอยู่ที่การวิเคราะห์ตรวจสอบว่าอัครวิสัยนั้นสอดคล้องกับความเป็นจริงทางภาวะวิสัยได้มากน้อยแค่ไหน ความเชื่อของรายงานชั้นนี้ก็คือ ผลกระทบจากปัญหาตลาดข้าวต่อชุมชนในจังหวัดฉะเชิงเทรา และแนวทางแก้ไขตามสายตาของผมซึ่งเคยชินอยู่ทางด้านเศรษฐศาสตร์ภาวะวิสัยที่ควรมีการวิเคราะห์ตรวจสอบก็คือว่า โครงการตลาดข้าวในตลาดมีสภาพอย่างไร แล้วตั้งคำถามนี้ขึ้นมา ลองดูว่าเครื่องมือทางวิชาการใดบ้างที่จะเข้าไปวิเคราะห์ โครงสร้างตลาดว่าโน้มไปทางผูกขาดหรือโน้มไปทางแข่งขัน เราต้องพิสูจน์มาให้ได้ก่อนเพื่อให้รู้คำว่า “อะไร” ปัญหาเป็นอะไรจึง

สามารถตอบได้ หรือคำถามว่า “ทำไม” เป็นอย่างนั้นได้ วิธีการวิเคราะห์ตรวจสอบโครงร่างการตลาดนั้น นอกจากใช้วิธีวิจัยทางคุณภาพแล้วเรายังสามารถเสริมด้วยวิธีการทางปริมาณแบบง่าย ๆ จนไม่ต้องใช้วิธีทางคอมพิวเตอร์มาช่วยเหมือนที่บางคนทำกัน เทคโนโลยีอันนี้ ผมรู้สึกว่าจะแปลกแยกถึงแม้ว่าจะอยู่ในแวดวงวิชาการทางเศรษฐศาสตร์บ้างก็ตาม เพื่อเพิ่มความเป็นรูปธรรมเครื่องมือเครื่องใช้ที่พอจะนำมาวิจารณ์โครงสร้างตลาดคงมี ๒ ประเด็นด้วยกัน

ประการแรก ศึกษาถึงสภาพการตลาด วิธีการตลาด ว่าเป็นอย่างไบบ้าง คู่แข่งในท้องถิ่นเป็นอย่างไร เช่น พ่อค้าท้องถิ่น พ่อค้าจร เวลาไปรับซื้อจากชาวนาเป็นอย่างไร พ่อค้าจรที่เข้าไปรับซื้อมีมากน้อยแค่ไหน เหล่านี้ตรวจสอบได้ ถ้ามีมากรายโอกาสแข่งขันก็มีมาก ถ้ามีน้อยรายโอกาสเป็นฝ่ายกระทำต่อชาวนามีมากขึ้นตามไปด้วยเพราะจะเป็นผู้ตั้งราคาได้ แล้วก็คิดว่าคู่ค้าแต่ละคู่ นอกจากพ่อค้าท้องถิ่นกับชาวนาแล้ว พ่อค้าท้องถิ่นเอามาขายให้โรงสีต่ออย่างไร สภาพเป็นอย่างไร ฝ่ายหนึ่งจะเป็นผู้ให้ราคารับซื้อตามใจชอบหรือเปล่า ถ้าตั้งได้เป็นเพราะอะไร ถ้าตั้งไม่ได้เพราะอะไร สิ่งเหล่านี้พอหาคำตอบได้โดยการดูถึงวิถีตลาด

วิธีการต่อมาซึ่งค่อนข้างเป็นวิธีการตลาดอยู่นิดหนึ่งก็คือ เราจะศึกษาโดยดูจากส่วนเหลือของการตลาดว่าเป็นอย่างไร ส่วนเหลือการตลาดนี้หาได้โดยเอาต้นทุนประกอบการ เช่น กรณีพ่อค้าเมื่อต้องการว่าพ่อค้ารายนี้หรือพ่อค้าทั่วไปไม่มีสภาพการผูกขาด มีอำนาจการซื้อน้อยกว่าชาวนาแค่ไหน ตัวหนึ่งที่จะดูได้ คือ กำไรของเขาในการประกอบการดูว่าเขาซื้อข้าวจากชาวนาเกี่ยวและเท่าไร ต้นทุนทางการตลาดที่เขาต้องใช้ในการประกอบการมีเท่าไร เช่น ค่าขนส่ง ค่าแรงงานขนส่ง ค่าเก็บรักษา จากนั้นเอาต้นทุนการตลาดมาบวกกับราคาข้าวแล้วเอาไปลบจากราคาข้าวที่ขายให้โรงสี หรือขายในระดับสูงขึ้นไป เรา

จะได้ออกมาเป็นส่วนเหลือมอันหนึ่ง เราเรียกว่าเป็นส่วนเหลือมกำไร ที่ว่าสูง แคลไหนแล้วเอาไปเทียบกับต้นทุนประกอบการของเขาๆ ส่วนใหญ่พ่อค้ามักกู้หนี้ มาจากธนาคาร แล้วเสียดอกเบี้ย เขาเสียดอกเบี้ยเดือนละเท่าไร ถ้ากำไรเดือนละ ๑๐-๒๐% ขณะที่ไปกู้หนี้ธนาคารแล้วเสียดอกเบี้ยเดือนละ ๑๕% เรียกว่ามีกำไร ส่วนเกินสูงมากเหลือเกิน นี่เป็นคำตอบได้ว่า พ่อค้ามีอำนาจผูกขาด พอพิสูจน์ ได้ก็หาสาเหตุต่อไป ตอนนี้นำเสนอวิธีการทางคุณภาพ วิธีการมีส่วนร่วมของ ประชาชนเข้ามาเสริมได้มากมาย หากคำตอบต่อไปว่าการที่พ่อค้าต่าง ๆ มีอำนาจ ผูกขาดได้มากกว่าเป็นเพราะอะไรก็เสริมเข้ามา ถ้าจะแยกแยะออกมาแล้วกำไร ของพ่อค้าจะมากหรือน้อย มีตัวแปรอยู่อย่างน้อย ๒ ประการด้วยกันมากำหนด

๑. ระดับมหภาค คือ นโยบายที่เกี่ยวข้องกับรัฐบาล นโยบายเก็บค่า พริเมียมข้าวก็ดี กำหนดโควตาการส่งออกก็ดีหรือการกำหนดสต็อกข้าวก็ดี เหล่านี้ สะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างตลาดข้าวในระดับมหภาคนี้ด้วยโดยจะไม่กล่าว รายละเอียดมากไปกว่านี้ เรื่องนี้ก็มีคนศึกษามากพอสมควรแล้ว

๒. ระดับจุลภาค ผมคิดว่าสอดคล้องกับการศึกษาพอสมควร การศึกษา ของเรานี้จำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะจะเชิงเทรา ซึ่งเป็นการศึกษาแบบกรณีศึกษา หลังจากเรา ได้รายละเอียดการตอบแทนในคำถามประกอบการของพ่อค้าแล้ว พ่อค้าจะมีอำนาจผูกขาดแค่ไหน มีวิธีได้ ๒ ขั้นตอน

ขั้นตอนแรก ในขั้นตอนการผลิตของชาวนา คุ้มมีสภาพเป็นหนี้สิน มากน้อยแค่ไหน ชาวนาส่วนไหนเป็นหนี้ ตัวแปรด้านหนี้สินมักมีการแสวงหา แฝงอยู่ด้วย คือ บางคนสรุปว่าการที่เกษตรกรไทยมีหนี้สินมาก เกษตรกรไทย ยากจนมาก ข้อสรุปอันนี้บางที่ยังมีจุดอ่อนเพราะจากการที่บางที่ผมไปศึกษากลับ ปรากฏว่าชาวไร่ชาวนาที่ยากจนมาก ๆ กลับไม่มีโอกาสได้เป็นหนี้สิน เพราะ ไม่ค่อยมีโอกาสกู้ ขณะเดียวกันพวกที่เห็นอกเห็นใจกับพ่อค้าง่าย เข้านอกออกใน

ธนาคารได้ง่ายและมีหลักประกันค้ำที่คืนกลับเป็นฝ่ายได้รับหนี้สินมากกว่าตัวเลข
การเป็นหนี้ค่อยเพิ่มมากขึ้น ฉะนั้นบางครั้งนโยบายรัฐบาลบางช่วงที่ประกาศออก
มาว่าตัวเลขหนี้สินของราษฎรมากเกินไปเกินต้องแก้ไขเยียวยา ความยากจนของ
ประชาชน ผมว่าสิ่งเหล่านี้ต้องระวังด้วยบางที่เป็นชวานารวยซึ่งปกติก็กินอยู่แล้ว
แล้วจะไปเสริมลักษณะความเหลื่อมล้ำในชนบทให้เพิ่มมากขึ้น ทำให้สังคมแบบ
ทวิลักษณ์ นี่คงเป็นแนวความคิดเห็นที่ผมอยากเพิ่มเติมเข้าไป เมื่อเรารู้โครงสร้าง
สร้างการเป็นหนี้สินก็ควรรู้ว่าเราจะแก้ไขที่ตรงจุดไหน การเป็นหนี้สินนั้นสภาพ
ของทุกเขี้ยวเป็นอย่างไร ชวานามีการผูกมัดโดยพ่อค้ามานาน้อยแค่ไหน โดยมี
พันธะว่าจะต้องส่งผลผลิตมอบให้ หลังจากนั้นคุณภาพข้าว เรื่องกินเปรี้ยว
กินเค็ม อาจารย์สุริยชัยกล่าวไว้อย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้วคงไม่ต้องพูดเพิ่มเติมมากนัก

อีกชั้นตอนหนึ่งซึ่งสอดคล้องกับหัวข้อการวิจัยมากมาย คือ ในชั้นตอน
ของการตลาดซึ่งเมื่อพูดถึงการวิจัยเราสามารถเจาะรายละเอียดกันต่าง ๆ ได้
หลายด้านซึ่งจะเป็นตัวแปรชี้ให้เห็นว่า ตลาดมีประสิทธิภาพมากน้อยแค่ไหน
ตัวแปรแรกที่ชี้ให้เห็นระดับขั้นของการตลาดก็คือ ชาวสารการตลาดนับเป็น
สิ่งสำคัญ ปัจจุบันไม่ว่าพ่อค้าระดับส่งออก โรงสี หรือท้องถิ่นความได้เปรียบ
ประการหนึ่งจากการทำมาค้าขายของเขาก็คือความสามารถในการรับรู้ข่าวสารได้
รวดเร็ว ถ้าเป็นผู้ส่งออกก็รู้ได้โดยทางโทรเลข ไม่ก็หน้าที่รู้ถึงราคาทางซีกาโก
รู้ตลาดโลกแล้ว พ่อค้าท้องถิ่นหรือโรงสีรู้ได้จากโทรศัพท์ทางไกลจากกรุงเทพฯ
แค่เกษตรกรเองช้ามากกว่าผู้ค้าคนอื่นมากมายเหลือเกิน ส่วนใหญ่ ๘๐-๙๐%
รู้จากพ่อค้าซึ่งเข้ามาซื้อข้าวในลานข้าวเพราะ ๘๐-๙๐% ของชวานาชายข้าวใน
ลานข้าว แทบไม่มีโอกาสไปส่งที่โรงสีด้วยตัวเองด้วย ฉะนั้นเรื่องการปรับปรุง
ชาวสารการตลาดเพื่อให้เขารู้ เรารู้ ผมคิดว่าจำเป็นอย่างน้อยเพื่อให้เขาแยกแยะ
รู้จักที่จะเลือก เพิ่มทางเลือกต่าง ๆ ขึ้นได้

ตัวแปรตัวที่สองที่สะท้อนให้เห็นประสิทธิภาพของการตลาดก็คือ ตัวแปรด้านการเก็บรักษา ตัวแปรตัวนี้ต้องระวังมากที่เกี่ยวกับการที่เราไปแนะนำให้ทางราชการก็ดี เรื่องการสร้างยุ้งฉางโครงการจำนำข้าวของ ธกส. เป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่ต้องมีการศึกษาวิจัยให้มากกว่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้นทุนมันคัมกันหรือไม้ ๕ บีย้อนหลังตัวเลขที่ได้มากรณีราคาข้าว ในช่วงที่ข้าวออกประมาณเดือนตุลาคม พฤศจิกายน ธันวาคม คุวราคาข้าวที่เคลื่อนไหวรับซื้อในตลาดแล้ว ปรากฏว่าเปลี่ยนแปลงไม่ก็ร้อยละบาท แต่ทาง ธกส. ที่ไปรับจำนำข้าวจากชาวนา ปรากฏว่าต้นทุนของชาวนาที่จะนำข้าวมาจำนำที่ ธกส. ตกประมาณ ๔๐๐-๕๐๐, ๕๐๐-๖๐๐ บาท/เกวียน เอาไปเก็บรักษาข้าวมันคัมกันหรือไม้ อันนี้ต้องดูให้ดีกว่าก่อนที่จะให้ชาวนาเก็บรักษาหากไม่คัมมันจะกลายเป็นคาบ ๒ คมขึ้นมา ทำให้มีปัญหาค่าง ๆ มากมายที่หลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในละแวกการทำนาทำหลายครั้งในแต่ละปี ข้าวก็ออกมาสม่าเสมอการผลิตข้าวเมื่อสม่าเสมอการเก็บราคาข้าว ก็ลดลงไป ชาวนาเองความสามารถด้านธุรกิจก็ยิ่งกว่าพ่อค้ามาก ความชำนาญเฉพาะของชาวนาก็คือการปลูกข้าว ยากที่จะไปสู่พ่อค้าได้นอกเสียจากมีกลุ่มเกษตรกรหรือองค์กรที่เข้มแข็งซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ ฉะนั้นการเก็บรักษาข้าวต้องระวังว่านโยบายอันนั้นสมควรหรือเปล่า เก็บกักจะเก็บกักแค่ไหน

อีกเรื่องหนึ่ง คือ เรื่องการขนส่งข้าว ตามที่กล่าวมาแล้วว่าปกติพ่อค้าเป็นผู้ดำเนินการเพราะเวลาชาวนาขายข้าวที่ยังฉางไม่ได้มาขายที่โรงสี เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องน่าแปลก เทคโนโลยีที่เหมาะสม เช่น การสีข้าว อบข้าว ทำให้ชาวนาต้องเสียเปรียบสิ่งเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นนักวิชาการหรือผู้เกี่ยวข้องทั้งหลายเป็นสิ่งที่น่ารับฟัง น่าคิดค้นและหาวิธีต่อไป

กล่าวโดยสรุปก็คือวิธีการวิจัยแบบนี้สร้างความตื่นตัว ตื่นตา ตื่นใจในทางวิชาการแก่ผมมิใช่น้อยแล้วผมคิดว่าผมสามารถตั้งสิ่งเหล่านี้ ไปเสริมกับวิธีทาง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เศรษฐศาสตร์ซึ่งผมเคยชินอยู่แล้ว โดยการนำเอาตัวเลขที่เป็นรูปธรรมเสริมเข้าไป งานจะสมบูรณ์มากจะนั้นแล้วงานวิจัยในอนาคตกการวิจัยแบบสังคมศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ หรือการผสมผสานแบบสหวิชาน่าจะเป็นทางออกทางหนึ่งในการที่จะทำให้เราไปสู่ความลุ่มลึกและหลากหลายทางวิชาการ

อาจารย์อมรา :

สรุปแล้วเชิญคุณชั้น สวดสวัสดิ์ ประธานกลุ่มเกษตรกรกิ่งอำเภอแปลงยาว จังหวัดฉะเชิงเทรา แสดงความคิดเห็นเสริมเพิ่มเติม

คุณชั้น :

ผมอยากขอบอยู่เหมือนกันเรื่องสงเคราะห์เรื่องบู้ ขอสงเสริมถ้าทำได้ต่อไปก็ควรจะทำ ถ้าเลิกทำเมื่อไรบู้จะขึ้นหกพันทันทีต่อตัน เป็นมาแล้วเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๐ พอทางรัฐบาลเลิกขึ้น เห็นทันที พอ ออก. ทำก็ตกลงมาเหลือเท่า ออก. เลิกเมื่อไหร่ก็เมื่อนั้นแหละครับ ผมจะขอวิจารณ์อีกอย่างหนึ่งก็เขาใช้นโยบายตัวแทนที่ใช้พ่อค้าในตลาดพ่อค้าตามโรงสีหรือเก่าแก่โรงสีเป็นตัวแทนของ ออก. เป็นทั้งผลดีและผลเสียให้กับพ่อค้า พ่อค้าก็ขึ้นราคาเลย ฝ่ายเกษตรกรออกหันไปซื้อพ่อค้า เพราะขึ้นราคาอย่างนั้นเกษตรกรไปหาซื้อที่ ออก. ไม่มี หันไปซื้อที่ตัวแทนไม่มีเพราะกักเอาไว้ก่อน ทุกวันนี้ถ้าถึงวันขายเพราะราคาของขึ้นบางคนเขาเข้ามาเท็จจริงอย่างไรผมไม่ได้ไปคุยด้วยตา บอกผมเมื่อสัปดาห์ก่อนนี้ว่าแต่ก่อนไปซื้อราคาของ ออก. ราคา ๔,๒๐๐ บาท รุ่งขึ้นเงินลดค่า ธกส. ขึ้นไป ๔,๕๐๐ บาท เป็นอย่างนี้ ธกส. ๔,๕๐๐ ออก. ขาย ๔,๒๐๐ บาท แต่ไม่มีบู้ ตัวแทนของ ออก. ก็ขาย ๔,๒๐๐ บาท แต่ไม่มีบู้เหมือนกัน เกษตรกรออก ก็คิดว่าควรทำเรื่องบู้ต่อไป อย่างน้อยก็ทำให้ถึงไค้บู้ก็ยังดีกว่าไม่ได้เลย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ส่วนที่เห็นชัดแย้งกับผู้พูดก็คือ ที่เรื่องหนี้สินของเกษตรกรทำไมจึงมีหนี้สินพอกพูนทั้งที่ทำนาปีละ ๒ หน ยิ่งทำยิ่งเป็นหนี้มาก ซึ่งน่าแปลกใจเหมือนกันเท่าที่ทราบก็เรื่องปุ๋ยนี้แหละเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดแล้วก็เรื่องการทำเองชาวนาที่จะทำเองไม่ค่อยอยากทำหมคกำลังใจหันไปอย่างอื่นดีกว่าได้มากกว่า พ่อแม่อยู่บ้านก็มักหมักหมมตาทำไปทุกวันเหน็ดเป็นอย่างนั้น

มาถึงเรื่องหนี้สินที่ รกส. อย่างที่อาจารย์ว่า พ่อค้าต้องไปกู้เงินจากธนาคารมาทุนข้าวและต้องไปซื้อข้าวเปลือกราคาถูกเพราะเสียคอกเบย อันนี้เป็นเรื่องจริง แต่มันมากเกินไป ผมทำผมก็อยากได้เงิน อย่างผมเสียคอกเบยร้อยละ ๑๗ ผมขายข้าวต้องเอากำไรร้อยละ ๕ พ่อค้าจึงจะอยู่ได้เขาไม่ทำอย่างนั้นเขาก็ไม่ได้เหมือนกัน ไหนจะส่งลูกเรียน ไหนจะต้องซื้อรถมาให้ลูก ต้องบวกไปร้อยละ ๕ จะทำเหมือนชาวนาไม่ได้เพราะชาวนาบางคนไม่ได้ส่งลูกเรียน รถยนต์ก็ไม่ต้องซื้อ คำนำนันก็ไม่ต้องเสียบางวันไม่ต้องเสียเงินเลยก็มี หากินหาปลาในท้องทุ่งกินอยู่ได้ ถ้าเราหักมาสัก ๕% มาทางนี้บ้างก็คงดี คงทำได้แต่ต้องลดลงทุกฝ่ายทั้งเรา ทั้งท่านไม่ใช่แต่พ่อค้า ผมคิดว่าคงเป็นไปได้

อาจารย์ประเสริฐ : (ถาม)

ในการขายข้าวที่มีพ่อค้ามารับซื้อจากชาวนาหลายรายหรือไม่ ชั้นตอนจากชาวนากว่าจะไปถึงพ่อค้าส่งออกมีหลายชั้นตอนหรือไม่ และชาวนามีเสรีภาพในการขายข้าวแก่ไหน หมายความว่า ถ้าชาวนาเป็นหนี้เขาก็ต้องขายให้แก่เจ้าหนี้หรือขายข้าวเขียวอะไรพวกนี้ เป็นต้น

คุณชั้น : (ตอบ)

ชั้นตอนในการขายข้าวนี้มีหลายชั้นตอนมากก่อนที่จะมาถึงพ่อค้าส่งออก ชั้นตอนนี้ ๑ ต้องผ่านนายหน้าซื้อข้าว ซึ่งนายหน้าซื้อข้าวจะได้ค่านายหน้าเกี่ยวณะ ๒๐ บาท (คนกินซื้อ) แล้วมาถึงกำบรรทุก มาถึงโรงสี พอถึง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โรงสีไปทางยี่บัว คือ สีชั้นตอน ดึงห้าชั้นตอนต้องไปถึงพ่อค้าส่งออก จริง ๆ แล้ว
ต้องดึงห้าถึงหกชั้นตอน พอโรงสีแล้วก็ส่งไปเก็บเข้าโกดัง นี่ก็ต้องมีกำไร ต้อง
มีค่ายกตัวอีก กว่าส่งถึงพ่อค้าออกแล้วกันวันหนึ่งก็ไม่จบ

อาจารย์ประเสริฐ :

นายหน้ามีหลายรายไหม ตัวแทนเขาแข่งกันไหม

คุณป้า :

นายหน้าซื้อข้าวเกี่ยวและ ๒๐ นิททางโรงสีรายเดียวแต่กระจายออกไปแบบ
หลาย ๆ จุด ไปแปดงยาว ๒ คน ก็ไปจ้างคนในหมู่บ้านหาซื้อให้คือนายหน้า ได้
ข้าวแล้วก็ตามรถโรงสีไปบรรทุก

อาจารย์ประเสริฐ :

โรงสีมีหลายโรงไหม ไครมีบทบาทบ้าง

คุณป้า :

จังหวัดฉะเชิงเทรา มีหลายโรง ส่วนมากไม่ค่อยแข่งกัน แต่ทั้งเป็นสมา-
คมผูกคูกันรู้เรื่อง สามารถนัดแนะราคากันก่อนได้ โดยติดต่อกันทางวิทยุ ชาว
นาไม่รู้ข่าวเรื่องราคาเลยว่าจะขายเท่าไร เพราะไม่สะดวกเหมือนโรงสี

ส่วนมากตอนนั้นมี ธกส. เข้าไปมีบทบาทมากที่สุด ช่วยเกษตรกรไม่ให้
ตกอยู่ในอำนาจของนายทุน แทนที่จะต้องไปกู้ร้อยละ ๑๐, ๕ หรือ ๓ ถึง ธกส. มี
บทบาทมากทำให้เอาเงินไปชำระหนี้กับนายทุนได้บรรเทาความทุกข์ร้อนได้มาก
ปัจจุบันข้าวไม่ได้ขายให้โรงสีโดยผูกขาด ลักษณะเสรีมากกว่าก่อน แต่ร้อยละ ๓
ถึง ๕ ถึง ยังมีอยู่เป็นบางราย

อาจารย์ประเสริฐ :

ค่าเช่านาไร่ละเท่าไร

๑๐๘

คุณชั้น :

ขึ้นอยู่กับพื้นที่ ทางบ้านผมทางแปลงยาวสูงสุดไร่ละ ๑๐ ดั่ง

อาจารย์ประเสริฐ :

ทำนาครั้งเดียวหรือ

คุณชั้น :

ครับ

อาจารย์ประเสริฐ :

ครั้งที่สองมีหรือเปล่า

คุณชั้น :

เปล่าครับครั้งเดียว ๑๐ ดั่ง ปรากฏว่าแถวแปลงยาวเล็กนาร้างไปก็ราว ๖
ตร.กม. ไม่มีใครทำนาเลย

อาจารย์ประเสริฐ :

ครั้งที่สองเสียอีก ๑๐ ดั่งหรือ

คุณชั้น :

ไม่เสียถ้าทำครั้งที่สองประมาณ ๖ ตร.กม. ไม่ได้ทำนาทำแต่เฉพาะชาย
คลองชลประทานเท่านั้น ออกมาประมาณเกือโตะเมตรเดียว นอกนั้นร้างหมด

อาจารย์ประเสริฐ :

เทียบกับสมัยก่อนค่าเช่าลดลงไหม

คุณชั้น :

ถ้าเปรียบเทียบกันกับสมัยก่อน ถ้าคิดเป็นค่าเงินเดี๋ยวนี้ถูกกว่า

อาจารย์ประเสริฐ :

โดยทั่วไปชาวนามีความรู้สึกใหม่ว่าถูกพ่อค้าคนกลางเอาเปรียบ ชูศรีศ
โกง มีความรู้สึกแค้นบ้างไหม

ศูนย์วิจัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คุณน้า :

มีแต่เขาไม่รู้จะทำอย่างไร มาปรารภบ่อย ๆ ว่าเราจะรวมกลุ่มอย่างไรจึงจะพ้น เลยตอบว่าเราต้องรวมตัวกันให้จริงจัง ทำให้จริงจังทั้งที่เป็นหนี้เขาอยู่ อย่างนี้ ชาวชนชายแล้วจึงจะใช้ ทุกคนปรารภกันอยู่อย่างนี้แต่ทำไม่ได้เพราะเจ้าหน้าที่มาสะกิดอยู่เรื่อย

อาจารย์ประเสริฐ :

มีพวกปลุกระดมเข้าไปบ้างไหม

คุณน้า :

ไม่มี มีแต่ผมคนเดียวที่ปลุกระดม (เสียงที่ประชุมหัวเราะ)

อาจารย์สุรินทร์ : (เพิ่มเติม)

ที่อาจารย์สมภพวิจารณ์ว่ามีข้อดี ชอบคุณที่บอกว่าผมเขียนเหมือนวรรณกรรม ผมตกใจเหมือนกันเพราะผิดความมุ่งหมาย เรื่องแรกผมเห็นค้ายว่าต้องมีการตรวจสอบข้อขัดแย้งใน “อัครวิสัย” ของข้อมูลให้มากขึ้น ส่วนตัวอย่างและข้อคิดของอาจารย์นั้น เราคงต้องระวังเช่นกันว่าเป็นการเสนออัครวิสัยของนักเศรษฐศาสตร์เข้ามาแทนของชาวนาบ้างหรือเปล่าค้าย ประการที่สอง เนื่องจากอาจารย์พิจารณาค้านเศรษฐศาสตร์มากจึงได้ข้อเสริมที่น่าสนใจ ทีมวิจัยนี้ไม่มีอาจารย์ทางเศรษฐศาสตร์เอาด้วยสักคน น่าเสียดายมากเหมือนกัน มีนักกฎหมายคืออาจารย์วิฑิต มั่นทามรณ์ มาช่วย แต่เราก็สนใจปัญหาตลาด ไม่ได้สนใจในแง่ “ส่วนเหลื่อมทางตลาด” ไม่ได้ตั้งปัญหาในแง่สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ เราก็สนใจอยู่บ้างแต่ในแง่ปัญหาว่าชาวนาเขารับรู้แค่ไหน เขาเข้าใจสภาพการณ์แค่ไหน เขาหาทางออกอย่างไร ทางออกนั้นเป็นแนวทางบังคับศักยภาพทางออกในอนาคตบ้างหรือเปล่า หนีไม่พ้นทางสังคมวิทยามานุษยวิทยาแ่งนั้นนับว่าเป็นการเสริมการที่ทำให้เรามองกว้างออกไป ปัญหาโครงสร้างตลาดและประสิทธิภาพการตลาดไม่อยู่

ในสายตาของคณะผู้วิจัยชุดนี้ ข้าพเจ้าไม่สนใจโดยตรงแต่อย่างใด รู้แต่ว่าโครงสร้างตลาดผูกขาดค่อนข้างมีลักษณะทั้งแต่โรงสีระดับล่าง เรื่องนี้อาจารย์อมรวิทย์ได้สรุปในแง่หนึ่งว่าจริง ๆ เราต้องพิจารณากันหลายสาขา แต่ผมขอเสนออีกเรื่องหนึ่งว่า ปัญหาเกษตรกรปัจจุบันเน้นจากบางสาขามากเกินไปจนแคบและทำให้หาทางออกไม่ได้ ปัญหาข้าวมีก็ถือว่าต้องมองจากเศรษฐศาสตร์แต่กลับไม่เห็นทางออก บอกว่าขึ้นอยู่กับตลาดโลกก็จบ หรือว่ารัฐบาลต้องแก้มาตรการ พุดไปพุดมาก็วนไปมา ด้รัฐบาลไม่ทำก็จบ แท้ที่จริงปัญหานี้เป็นเศรษฐกิจการเมือง ซึ่งเกี่ยวข้องกับพลังสังคมต่าง ๆ ผมคิดว่า การได้มาถกเถียงกันอย่างวันนี้ทำให้เห็นความจำเป็นที่จะต้องมาช่วยกันมองปัญหาในเชิงสหวิทยามากขึ้น ผมเห็นประโยชน์ และหวังว่าจะได้มีโอกาสพิจารณาร่วมกันมากขึ้นในโอกาสต่อไป ขอขอบคุณ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรของหมู่บ้าน (เชียงใหม่) ข้อพิจารณาด้านระเบียบวิธีวิจัย

ดร. วีรสิทธิ์ สิริไตรย์
สถาบันประชากรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑. ทำไมศึกษา “การเปลี่ยนแปลง” (Transformation) แทนที่จะเป็น “การพัฒนา” (Development) ?

เพราะ การพัฒนา มีความหมายเฉพาะในทางที่ดี แสดงถึง การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น อาจจะเป็นขั้นตอนจากน้อยไปหามาก และเป็นแนวทางเดียว หรือเป็นความก้าวหน้าจากไม่ดีหรือคืบน้อยไปสู่ดีมากขึ้น เช่นเน้นที่การกินดีอยู่ดี ความสะดวกสบาย และคุณภาพที่เพิ่มขึ้นของประชากรตลอดจนการเท่าเทียมกันมากขึ้นทางด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมือง

จุดอ่อนของการใช้คำ “พัฒนา” นี้หรือการศึกษาเฉพาะการพัฒนานั้น คือ ทำให้ขอบข่ายการศึกษาแคบ ขณะที่ในทางความเป็นจริง เช่น ในชนบท การเปลี่ยนแปลงมีหลายด้าน หลายแนวทางไม่ใช่มีเฉพาะการพัฒนา และถ้าจะอ้างว่าจะศึกษาเฉพาะการพัฒนาอย่างเดียวยังคงต้องดูการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ควบคู่ไปด้วยดี เพื่อจะได้มองเห็นและเข้าใจขั้นตอน อุปสรรค จุดเด่น และแนวทางของการพัฒนา เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเสนอแนะให้ศึกษาการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะทำให้

ได้ประโยชน์หลายประการ คือ ประการแรกเป็นการศึกษาที่สามารถครอบคลุมถึงการเปลี่ยนแปลงในค่านิยมต่าง ๆ วัฒนธรรม อาทิเช่น การพัฒนา (Development) การทำให้ทันสมัย (Modernization) การขยายตัวของธุรกิจการค้า (Commercialization) การเปลี่ยนแปลงทางประชากร (Population dynamics) การขยายตัวของ การปกครองโดยรัฐบาลกลางเข้าไปครอบงำภูมิภาคท้องถิ่นต่าง ๆ (Government encroachment) และการเปลี่ยนแปลงให้มีลักษณะความเป็นเมือง หรือการขยายตัวของชุมชนเมือง (Urbanization) เป็นต้น ประการที่สอง เป็นการศึกษาเน้น ถึงการปฏิสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงค่านิยมต่าง ๆ ดังกล่าว โดยไม่ได้ศึกษา แยกแต่ละค่านิยมเหมือนกับว่าเกิดขึ้นโดด ๆ ไม่เกี่ยวข้องกัน อันจะทำให้เข้าใจการ เปลี่ยนแปลงในแง่สาเหตุต่าง ๆ ได้ง่ายและชัดเจน และ ไม่มองข้ามปัจจัยหรือ ปรากฏการณ์ที่สำคัญบางอย่าง ที่มีความสำคัญในการอธิบายเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น การที่ค่าครองชีพสูงขึ้นและชาวบ้านมีส่วนร่วมในธุรกิจการค้ามากขึ้น ประกอบ กับการมีวิธีกู้ยืมที่สะดวก ทำให้ชาวบ้านมีลูกน้อย เมื่อมีลูกน้อยและมีรายได้ เป็นเงินตราจากเกษตรกรรม การค้าขายและรับจ้าง ประกอบกับการปรับปรุงถนน หนทางโดยรัฐบาล และการขยายตัวของลักษณะความเป็นเมืองก็ส่งผลให้ชาวบ้าน บางกลุ่มมีการกินอยู่ดีขึ้น สามารถซื้อหาของใช้อำนวยความสะดวกได้บ้าง แต่ ชีวิตและการทำมาหากินก็ขึ้นกับสิ่งหรือปรากฏการณ์ภายนอกหมู่บ้านที่ชาวบ้าน ควบคุมไม่ได้มากขึ้น เช่น ราคาสินค้า อัตราค่าจ้างและอัตราราคาของไฟฟ้าที่ใช้ เป็นต้น

ประการที่สาม การศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงเปิดโอกาสให้การจำกัดใน เนื้อหาหรือข้อเขียนน้อยลง เพราะเน้นถึงลักษณะไม่ตายตัว (Dynamic) ของ ปรากฏการณ์ที่ศึกษาและแนวทางของการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ ผู้ศึกษาวิจัยได้ เตรียมใจในความเป็นไปได้ ของการเปลี่ยนแปลงในแนวทาง รูปแบบ ขั้นตอน

ต่าง ๆ นานาในแต่ละช่วงเวลาหรือยุคสมัย เช่น ในบางช่วงอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เป็นไปแนวทางก้าวหน้าทางเดียว แต่บางแห่งบางช่วง อาจจะเป็นในทางที่ถดถอยและไม่ค่อยควบคู่กันไป สลับกันไปหรือกลับไปกลับบมาระหว่างถดถอยกับไม่ถดถอยและสมัยใหม่กับล้าสมัย หรือเป็นแนวทางต่างกันไปเลย หรือเปลี่ยนแปลงลักษณะภายนอกแต่เนื้อแท้ภายในยังเหมือนเดิมก็ได้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้สะท้อนความคิดความเห็น และแง่มุมการมองปัญหาของคนแต่ละกลุ่มได้ดีกว่าการศึกษาเฉพาะการพัฒนา เพราะการศึกษาค้นคว้าพัฒนามักจะมีข้อสรุปออกมาแต่เพียงว่า พัฒนาได้ผลหรือไม่เท่านั้น แต่การศึกษาการเปลี่ยนแปลงผู้ศึกษาวิจัยก็จะรู้ได้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นการพัฒนาหรือไม่อย่างไร และการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ เป็นการมองจากสายตาของคนกลุ่มไหน เช่น เหตุการณ์หนึ่ง ชาวนาจน ๆ เห็นว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงไปอย่างนั้นและผลเสียคือเช่นนั้น แต่ชาวนารวยและข้าราชการกลับเห็นเป็นการเปลี่ยนแปลงอีกอย่างหนึ่ง และมีแต่ผลดี เป็นต้น

ประการที่สี่ เมื่อศึกษาการพัฒนามักมีทางเลือกที่จะศึกษาชุมชนใดชุมชนหนึ่ง หรือกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งได้อย่างโดด ๆ โดยอาจไม่โยงกับชุมชนอื่น หรือกลุ่มคนอื่นก็ได้ ซึ่งก็มีผู้ศึกษาวิจัยจำนวนมากทำเช่นนั้น แต่ถ้าเปลี่ยนหัวข้อเป็นการเปลี่ยนแปลง ผู้ศึกษาวิจัยจำเป็นต้องศึกษาเน้น หรืออย่างน้อยก็ให้ความสำคัญแก่การที่หน่วยที่ศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นส่วนหนึ่งแบบช่วยเหลือเกื้อกูล หรือแบบซัดแย้งกัน เช่น จะศึกษาการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชาวนารับจ้างโดด ๆ หรือของหมู่บ้านโดด ๆ ไม่ได้ เพราะการเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากปัจจัยหรือปรากฏการณ์ทั้งภายในและภายนอก กล่าวคือต้องพิจารณาภายในจิตใจความคิดของแต่ละคนควบคู่กันไปกับค่านิยมของคนทั้งกลุ่มหรือหมู่บ้านในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอ จังหวัด ประเทศ และแม้กระทั่งโลก เนื่องจากในปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่าไม่มีชุมชน หรือกลุ่มคนใดในประเทศที่อยู่และ

เปลี่ยนแปลงเองอย่างโคก ๆ โดย ไม่มีปรากฏการณ์หรืออิทธิพลจากภายนอกมากระทบ ทั้งทางตรงและทางอ้อม

ประการสุดท้าย การพัฒนามีนัยว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น และเท่าที่เป็นนามก็มีการวัดด้วยปรากฏการณ์และตัวเลขต่าง ๆ เช่น ขนาดของรายได้ต่อบุคคล หรือจำนวนแพทย์ต่อจำนวนประชากร ซึ่งอาจให้ภาพรวม ๆ ได้ แต่ไม่ได้บอกอะไรเลยในแง่ว่าประชาชนกินได้อยู่ดีมีความสุขขึ้นทุกคนหรือเปล่า หรือคนกลุ่มไหนที่ได้รับความประโยชน์มากขึ้น นอกจากนี้เมื่อพูดถึงการพัฒนา ก็มักจะต้องมีแม่แบบ เท่าที่เป็นมา แม่แบบนี้คือลักษณะของประเทศตะวันตก เช่น สหรัฐอเมริกาทำให้การพัฒนาของเรบบางบ้านมีลักษณะคล้ายกัน เพราะพยายามลอกเลียนรูปแบบบางอย่างมาในขณะที่ไม่ได้มุ่งเปลี่ยนที่เนื้อหาและลักษณะรูปแบบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผลก็คือ เรามิแบบที่ลอกเลียนมาจริงแท้กลับไม่ก่อประโยชน์จริงจังก้ให้กับประชาชนและประเทศชาติอย่างที่เราเห็นตัวอย่างในประเทศแม่แบบ

ต่อมาในช่วงหลัง ๆ มีการเริ่มใช้คำว่าพัฒนาแบบไทย ๆ โดยอ้างว่าการพัฒนาของเราไม่เป็นไปตามแม่แบบของประเทศตะวันตกแต่เป็นแบบของไทยเราเอง ซึ่งไม่เหมือนใคร หรือโดยเห็นว่าไม่จำเป็นต้องไปยึดถือแนวทางของชาวตะวันตกมาวัด ในขณะเดียวกันก็โหมเอาการเปลี่ยนแปลงทุกอย่างว่าเป็นการพัฒนาแบบไทย ๆ ไปหมด เลยทำให้ไม่รู้แน่ว่าอะไรคือการพัฒนา ในเมื่อเรียกทุกอย่างเป็นการพัฒนาที่เต็มคำว่าเป็นไทย ๆ ลงไปข้างท้าย เช่น การที่การเมืองไทยในระดับชาติมีปฏิวัตรัฐประหารกันบ่อย ๆ เมื่อก่อนก็เรียกว่าค่อยพัฒนา เพราะไปถือตามแม่แบบของชาวตะวันตกแต่ต่อมาก็มีคนว่าเป็นการพัฒนาการเมืองแบบไทย ๆ ต่างหาก เพราะเป็นแบบของเราเองและประเทศเราก็เอาตัวรอดจากมหาอำนาจต่างชาติมาได้จนทุกวันนี้ ต่อมาพอการเมืองและรัฐบาลเรามีเสถียรภาพมากขึ้น มีการรัฐประหารน้อยลง ก็ว่าเรามีการพัฒนาการเมืองอีก เป็นต้น ถ้าหัน

ไปอธิบายเป็นการเปลี่ยนแปลง เช่น การเมืองเราเคยเป็นเช่นนั้น แล้วเปลี่ยนมาเป็นอย่างนี้ ผลก็คือเช่นนั้น เปรียบเทียบกับแบบตะวันตกแล้วเราเป็นอย่างนี้เป็นต้น ก็จะทำให้สับสนน้อยลงและไม่มีการทราลงไปว่า เป็นการพัฒนา คือทำให้ดีขึ้น

มีข้อสังเกตที่โยงกันอีกประการหนึ่ง คือ คำว่าพัฒนาน้อยครั้งที่ใช้เพื่อประโยชน์ทางการเมือง กล่าวคือ อ้างว่า พัฒนาก็เพื่ออำนาจอิทธิพล หรือผลประโยชน์บางอย่าง ตัวอย่างเช่นต่างชาติเข้าแทรกแซงในประเทศเรามากขึ้น โดยหวังผลประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ แต่ก็อ้างว่า เข้ามาช่วยเหลือพัฒนาประเทศเรา เพื่อให้ทัดเทียมชาติที่พัฒนาแล้ว หรือเช่นรัฐบาลเข้าแทรกแซงควบคุมกิจการในหมู่บ้าน โดยอ้างว่าเพื่อพัฒนาหมู่บ้านและชาวบ้านให้เจริญขึ้น แต่ที่จริงบ่อยครั้งที่เป็ประโยชน์กับทางรัฐบาลมากกว่า อย่างน้อยก็ช่วยให้รัฐบาลควบคุมท้องถิ่นได้มากและใกล้ชิดขึ้น เป็นต้น ดังนั้นถ้าหันมาใช้การเปลี่ยนแปลง ก็จะทำให้มองเห็นได้ชัดขึ้นว่าจะทำอะไรเกิดผลอะไรขึ้น โดยไม่ถูกบดบังหรือทำให้เข้าใจผิดด้วยคำว่า “พัฒนา”

๒. การเปลี่ยนแปลงด้านไหนที่ควรจะศึกษา?

ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายว่า ต้องการอะไรและจะใช้ผลการศึกษาวិจัยไปทำไม่ ถ้าเป็นนักธุรกิจ ก็คงจะต้องการรู้ว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดบรรยากาศทางธุรกิจอย่างไรมีผลต่อการลงทุนการค้าของตนหรือไม่อย่างไร และอาจรวมไปถึงการหาข้อมูลเพื่อการลงทุนการค้าหรือเปลี่ยนค่านิยมในการบริโภคของตนเพื่อขยายกิจการของตนและเพิ่มพูนผลกำไร

ส่วนนักวิชาการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ควรที่จะสนใจการเปลี่ยนแปลงทุกด้านที่ส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่และความรู้สึกของประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มคนที่มิสภาพักังกล่าวคือยากกว่าหรือเสียเปรียบคนอื่น ๆ และไม่มีโอกาสหรือมีโอกาส

น้อยที่จะปรับปรุงให้ดีขึ้น การที่จะดูว่าในท้องที่หนึ่งกลุ่มชนหนึ่ง ยุคสมัยหนึ่ง มีการเปลี่ยนแปลงด้านใดบ้างที่สำคัญต่อชีวิตของประชากร อาจทำได้โดยอาศัย ความคิดเห็นของประชากรกลุ่มนั้นๆ เอง หรืออาศัยทฤษฎีและแนวความคิดต่างๆ ในทางวิชาการมาช่วยพิจารณาเลือกดู ข้อควรระวัง คือ ความซบเซาและหลง มนงายในตัวทฤษฎีหรือวิธีการศึกษา กล่าวคือผู้ศึกษาวิจัยไม่ควรยึดติดในวิธีการ หรือทฤษฎีใด ๆ เพียงเหตุว่า เป็นวิธีการหรือทฤษฎีที่มีชื่อเสียง คนยอมรับ ใช้กันมานาน เป็นต้น จนกระทั่งถือไปว่าจุดมุ่งหมายในการศึกษาวิจัยการ เปลี่ยนแปลงในสังคม ไม่ใช่การพิสูจน์ทฤษฎี หรือการนำทฤษฎีมาใช้ หรือ แสดงให้คนอื่นรู้ว่าเราก็ใช้ทฤษฎีที่มีชื่อเสียงเป็น แต่จุดมุ่งหมายควรตั้งอยู่ที่การ ค้นพบความจริงเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเพื่อจะได้ค้นหาหรือแนะแนวทางปรับ- ปรุงชีวิตเพื่อนมนุษย์

ประการสุดท้าย หัวข้อในการศึกษาควรเป็นเรื่องของโครงสร้างทาง เศรษฐกิจ สังคมซึ่งรวมถึงการเมืองและวัฒนธรรม และทางด้านประชากรที่เน้น การพิจารณาหาและวิเคราะห์โครงสร้างก็เพราะจะทำให้มองเห็นเนื้อหาสำคัญของ ภาพรวมในค่านั้นๆ ทำให้เราหลงไม่อยู่ในรายละเอียดมากเกินไปจนจับจุดไม่ถูก และยังทำให้เข้าใจที่มาของปรากฏการณ์ต่างๆ ในสังคมนั้น นอกจากนี้การรู้อถึง โครงสร้างทำให้สะดวกในการเปรียบเทียบและคาดประมาณแนวทางการเปลี่ยน- แปลงในอนาคตได้ ตัวอย่างของโครงสร้าง เช่น ในทางเศรษฐกิจ ก็อาจมอง โครงสร้างในแง่การเปลี่ยนแปลงจากระบบเศรษฐกิจแบบการแลกเปลี่ยนผลิต โดยตรง (barter) มาเป็นการซื้อขายโดยใช้เงินตราเป็นสื่อกลาง (monetizing) หรือโครงสร้างในลักษณะการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก (self- provisioning) มาเป็นการผลิตเพื่อค้าขายแล้วนำผลกำไรมาซื้อหาเพื่อบริโภค (commercializing) เป็นต้น แต่ทั้งนี้การศึกษาเน้นถึงโครงสร้างไม่ได้หมายความว่า

ว่า ให้ละเอียดเหตุการณ์ย่อยและรายละเอียดก่อนพฤติกรรม เพราะที่จริงแล้วข้อมูลที่นำมาประกอบกันเป็นตัวแบบโครงสร้างก็ได้มาจากการสังเกตปรากฏการณ์ เหตุการณ์ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มคนทั้งภายในและภายนอกชุมชน และจากความคิดตลอดจนโลกทัศน์และค่านิยมของบุคคลในชุมชนนั้น ๆ

๓. ควรใช้ระเบียบวิธีไหนในการศึกษาวิจัย ?

๓.๑ มีข้อพิจารณาหลายประการในการตัดสินใจเลือกระเบียบวิธีที่ใช้ในการศึกษาวิจัยซึ่งบางอย่างก็มีความสำคัญรองลงไป เช่น สภาพท้องถิ่น ความสะดวกในการติดต่อเดินทางภาษาและประเพณีวัฒนธรรม เป็นต้น แต่ที่สำคัญมากคือ

๑. ที่มาของความรู้ความจริง และความถูกต้องแน่นอนของข้อมูล และรายละเอียดที่ได้มาเพื่อจะประกอบเป็นความรู้ความจริง ตัวอย่างของความรู้ความจริง ก็เช่น “การเปลี่ยนแปลงค่านิยม” “การกตัญญู” “การลดของอัคราเกิด” “ความก้าวหน้าในการเกษตร” “การขัดแย้งในหมู่บ้าน” หรือแม้แต่ในระดับที่ย่อยลงไป เช่น “เจ็บใจ” “ทารุณ” “ราคาแพง” และ “อคอยาก” เป็นต้น ที่ว่าที่มาของความรู้ความจริง คือ เราดูจากไหนอย่างไรจึงจะเห็นและอ้างว่ามีสิ่งเหล่านี้จริงๆ การไปฟังกับหู ไปเห็นกับตาเท่านั้นพอหรือไม่

๒. หัวข้อเรื่องเช่น รายได้ รสนิยม ความรู้สึก

๓. ประเภทของข้อมูลที่ต้องการมาวิเคราะห์ เช่น เป็นตัวเลข เป็นคำพูด เป็นคำอธิบาย เป็นคำบรรยายรายละเอียดของเหตุการณ์

๔. เวลาและทรัพยากรของผู้ศึกษาวิจัย

๓.๒ การศึกษาการเปลี่ยนแปลงควรใช้ระเบียบวิธี ๒ อย่างควบคู่กัน เมื่อต้องการความถูกต้องแน่นอนของข้อมูล หัวเรื่องครอบคลุมหลายด้านและ

ประเภทของข้อมูลหลายประเภท ในขณะที่มีเวลายาวนานพอสมควร (เช่น อย่างน้อย ๖ เดือน) และมีเงินพอสมควรในการใช้ชีวิตในหมู่บ้านและจ้างผู้ช่วยวิจัย ระเบียบวิธีแนะนำให้ใช้ คือ

๑. ระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์ (Scientific method) ซึ่งกำเนิดมาจากแนวความคิดประสบการณ์นิยม (Empiricism) หรือปฏิฐานนิยม (Positivism) ระเบียบวิธีนี้มีสมมติฐานหลักว่า ความจริงได้มาโดยประสบการณ์ที่สัมผัสรับรู้ หรือประเมินได้โดยตรง วิธีการหนึ่งที่ยอมรับใช้ในการศึกษาทางสังคมศาสตร์ โดยอ้างอิงหลักตามระเบียบวิธีนี้ คือ การสำรวจ (Survey research) ซึ่งใช้การสุ่มตัวอย่างมีระบบตามหลักสถิติ โดยอ้างว่าให้ได้ตัวอย่างที่เป็นตัวแทน (representative) เพื่อไม่ให้มีอคติลำเอียง (Objectivity) ใช้แบบสอบถาม หรือการบันทึกแบบอื่น ซึ่งทำระหว่างการสัมภาษณ์และมีคำถามเขียนไว้ก่อนอย่างชัดเจน

๒. ระเบียบวิธีทางการตีความ (Interpretative method) ระเบียบวิธีนี้มีสมมติฐานหลักว่า ความจริงไม่ได้อยู่ทั่วไปโคตร ๆ ซึ่งจะสัมผัสรับรู้และประเมินได้โดยตรง แต่ความจริงได้มาจากการตีความหมาย การกระทำ ปรากฏการณ์ คำพูด ความคิดความอ่าน และการตีความหมายมีอยู่ในทั้ง ๒ ระดับ คือ ผู้กระทำหรือผู้พูด หรือผู้ถูกศึกษา และผู้ศึกษาวิจัย ระเบียบวิธีทางการตีความนี้ ยึดหลักการไปพบเห็นและสัมผัสกับหลักฐานและแหล่งข้อมูล มิใช่เป็นการหาข้อมูลโดยการนั่งเพื่อฝัน เพียงแค่เพิ่มเติมมาว่าไปเห็นและสังเกตมายังไม่พอ ต้องมีการตีความด้วย และวิธีการของระเบียบวิธีนี้ยังต่างไปจากการสำรวจ คือ จะไม่มีคติกับ concept ของ objectivity (การไม่มีอคติลำเอียง) และไม่มีคติกับ concept ของ representative and typical (การที่กรณีที่ศึกษาเป็นตัวแทนของกรณีอื่น ๆ ได้) การเลือกตัวอย่างที่ใช้ศึกษาก็มักจำกัดเพียงว่าเป็นตัวอย่างที่ดีในกรณีหรือสถานการณ์นั้น ๆ และอธิบายเหตุผลว่าทำไมถึงเลือกตัวอย่างนั้น ๆ

ด้วย ระเบียบวิธีนี้ มีวิธีการที่ใช้ในการศึกษาวิจัย คือ การเข้ามีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิดในกิจกรรมและเหตุการณ์ โดยการอยู่อาศัยในหมู่บ้านเป็นเวลานานพอสมควร (Participant observation) การพูดคุยและตีความคำสนทนา (Discourse) การขอให้ชาวบ้านเล่าชีวประวัติและเรื่องราวในอดีต (Oral history) และการค้นข้อมูลที่บันทึกข้อเขียนของเรื่องราวต่าง ๆ ในแต่ละยุคสมัยในกรณีที่เป็น การพูดคุย หรือมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ ผู้ศึกษาวิจัยจะพยายามไม่จับบทเทีกับต่อหน้าชาวบ้าน

เหตุผลที่ใช้การสำรวจ

ระเบียบวิธีสำรวจจะใช้น้อยกว่าอีกระเบียบวิธีหนึ่งในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสังคมหมู่บ้าน และพบว่าข้อมูลจากการสำรวจมักจะคลาดเคลื่อนอยู่พอสมควร ผู้วิจัยสามารถเสริมจุดบกพร่องเรื่องความคลาดเคลื่อนไม่แน่นอนของข้อมูลจากการสำรวจได้ เช่น โดยการตั้งคำถามหลายคำถามในแบบสอบถามที่ตามเรื่องเดียวกันแต่ใช้คำพูดต่างกัน หรือสำรวจหลายครั้งในเรื่องเดียวกันโดยทิ้งช่วงเวลาห่างกันพอสมควร (เช่น ๕-๖ เดือน) และการที่ผู้วิจัยอาศัยอยู่ในหมู่บ้านมาแล้วเป็นระยะเวลาพอสมควร ก็ทำให้ชาวบ้านรู้สึกใกล้ชิดคุ้นเคย และพยายามให้คำตอบที่ถูกต้องมากขึ้นได้

การสำรวจมีคุณประโยชน์ที่สำคัญ ๕ ประการ คือ

๑. ในกรณีที่เป็นเรื่องซึ่งไม่เกี่ยวกับความคิดหรือความเห็น ความรู้สึกมากนัก คือ เป็นข้อมูลพื้นฐานหรือความรู้ที่ไม่ใช่ หรือใช้การตีความน้อย เช่น เรื่องเพศ อายุ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนการใช้การสำรวจจะทำให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมหัวข้อเรื่องมากมายจากผู้ตอบ หรือครัวเรือนตัวอย่างจำนวนมากในระยะเวลาอันสั้น และการบันทึกก็ง่าย สะดวก เพราะสามารถจดบันทึกได้ทันที

และถ้าสำรวจอย่างรอบคอบมั่นใจว่าข้อมูลมีความผิดพลาดน้อย ข้อมูลจากจำนวนตัวอย่างที่มาก เช่น ร้อยละ ๗๐-๑๐๐ ของประชากรทั้งหมด ก็เป็นที่น่าเชื่อถือได้ ในแง่เป็นความรู้มากกว่ากรณีที่ข้อมูลระดับเดียวกันแต่ตัวอย่างศึกษาน้อย

๒. การศึกษาวิจัยสะดวกไม่ยุ่งยากมาก โดยเฉพาะในส่วนของผู้วิจัยและผู้สัมภาษณ์เพราะมีแบบสอบถามเป็นคู่มือ และคำถามสั้น ๆ และคำตอบที่ต้องบันทึกเป็นแบบสั้น ๆ หรือมีหัวข้อให้เลือกกาเครื่องหมาย อีกทั้งผู้วิจัยไม่ต้องทุ่มเทจิตใจ ความพยายามหรือยุ่งยากกับการกินอยู่และอยู่อาศัยในหมู่บ้านเป็นเวลานาน และไม่ต้องพยายามทำตัวให้เข้ากับชาวบ้าน และช่วยชาวบ้านทำงานหรือร่วมกิจกรรมต่าง ๆ

๓. ได้ข้อมูลซึ่งมาแปลงรูปเป็นตัวเลข และย่อให้เป็นตัวเลข เพื่อนำไปศึกษาคำนวณทางสถิติ เพื่อหาผลออกมา เช่น เป็นอัตราส่วน ความสัมพันธ์ เป็นต้น และนำไปประกอบคำบรรยายและอธิบายการเปลี่ยนแปลง

๔. ข้อมูลที่แปลงเป็นตัวเลขจะเก็บรักษาง่ายและสะดวก ง่ายต่อการนำมาใช้และค้น โดยเฉพาะเมื่อใส่ในสมองกล

๕. ในเมื่อการสำรวจครอบคลุมผู้ถูกสัมภาษณ์ หรือครัวเรือนได้มาก รายในหัวข้อเรื่องเดียวกันทั้งหมด และเป็นข้อมูลที่ทำให้เป็นรูปแบบเดียวกัน โครงสร้างของคำตอบถูกจำกัดในแบบสอบถามให้เป็นเช่นเดียวกันหมด ในทุกราย ก็ทำให้สามารถนำมาประกอบกันและอ้างเป็นข้อสรุปกว้าง ๆ (generalization)

เหตุผลที่ให้การเข้ามีส่วนร่วม

ความเข้าใจและคำอธิบายส่วนใหญ่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบท ยากที่จะได้มาจากการสำรวจ เพราะการกระทำ คำพูด ปรากฏการณ์ ไม่ได้มีความหมายเดียว และชัดเจนเอามาอ้างอิงได้ตรงกันหมดไม่ว่าจะเป็นการ

สังเกตของใคร การกระทำ คำพูด ปรากฏการณ์มีความหมาย ซึ่งบางครั้งแอบแฝงอยู่ บางครั้งก็เห็นได้ชัด แต่ว่ามีหลายความหมาย ผู้วิจัยไม่ควรคิดผิด ๆ ว่าความจริงอยู่ที่นั่นที่นี้ อย่างชัดเจน เพียงแต่ไปเห็นไปฟังมาก็นำความจริงมาประกอบเป็นความรู้ได้และไม่ควรคิดว่าการแสวงหาความรู้โดยแยกค่านิยมของตัวเองออกมา เพื่อไม่ให้มีความลำเอียง (Objectivity) นั้นทำได้ เพราะผู้วิจัยเองก็ศึกษาความหมายตลอดเวลาที่ศึกษา พื้นฐาน ความคิดเรื่องส่วนตัว ความเชื่อ ค่านิยม การศึกษา แนวคิดทฤษฎีเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยทางสังคมศาสตร์ตั้งใจและไม่ตั้งใจให้มีอิทธิพลต่องานศึกษาวิจัยของตนในทุกชั้นตอน เมื่อเป็นเช่นนี้ระเบียบวิธีการศึกษาที่เห็นว่า ถ้าจะให้มีความลำเอียงน้อยลง ทำได้โดยไม่ใช่พยายามแยกค่านิยมของตนออกแล้วอ้างว่าไม่ลำเอียงเลย แต่ต้องเลือกการศึกษา ทำวิจัยตามเหตุผล ทฤษฎีที่ตนเห็นว่าดีที่สุดแล้วประกาศหรือบอกกล่าวออกมาอย่างชัดเจนเลยว่า ค่านิยมความคิดพื้นฐาน ความลำเอียง (เช่น เห็นใจคนจน) ของตนมีอย่างไรในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ และระบุให้ชัดเจนว่า อะไรเป็นสิ่งที่ชาวบ้านพูดหรือคิดและตอนไหนเป็นสิ่งที่ตนตีความหรือคิด เพราะบ่อยครั้งที่พบว่าชาวบ้านรู้ในเรื่องหนึ่งเท่านั้นและพวกเขาถือว่าเป็นจริง แต่นักวิจัยลอกมาเลยและว่าเป็นข้อเท็จจริงตามความคิดของชาวบ้านก็ได้ แต่ความรู้จะสมบูรณ์กว่านั้น ถ้านักวิจัยไปได้ข้อมูลที่ชาวบ้านไม่รู้ และเขียนเพิ่มเติมไปว่าเรื่องนี้สาเหตุมาจากสิ่งต่าง ๆ อื่น ๆ อีก ตัวอย่างเช่น บิหนึ่งขานว่ากระเทียมราคาแพงขึ้น เพราะบู้ยราคาขึ้นเล็กน้อยและพ่อค้ากรุงเทพซื้อไปกักตุน เมื่อกระเทียมในท้องตลาดมีน้อย ราคาที่สูงขึ้น แต่ผู้วิจัยไปทราบข้อมูลอื่นมาจึงเขียนเพิ่มไปว่า นักวิจัยพบว่าสาเหตุสำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ บินั้นมีการส่งกระเทียมจากต่างประเทศเข้ามาขายในเมืองไทยน้อยลงกว่าทุกปี ทำให้ปริมาณกระเทียมมีน้อยลงและราคาสูงขึ้น เป็นต้น เมื่อเขียนค่านิยมและภูมิหลังของผู้วิจัยลงไปด้วย อีกทั้งระบุให้ชัดเจนว่าอะไรเป็น

เหตุการณ์ อะไรเป็นการตีความ และเป็นการตีความของใคร เช่นนี้ ก็ทำให้คนฟังหรือคนอ่านผลงานวิจัยไม่ถูกหลอกด้วยคำว่า “การไม่ลำเอียงของการวิจัย” และทัศนใจเลือกเชื่อได้ในแต่ละส่วน และทราบว่าส่วนไหนของการศึกษาวิเคราะห์มีความคติบทบาทของผู้วิจัยมาก ส่วนไหนเป็นของชาวบ้านมาก

ส่วนต่อไปนี้จะอธิบายและยกตัวอย่าง แนวทางวิจัยที่ระเบียบวิธีการตีความใช้ค้นหาความรู้ความจริง ซึ่งจุดเด่นของระเบียบวิธีนี้อยู่ที่การเข้าถึงสำเนียงสำเนียงของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ประชากรของชุมชนในแต่ละยุคสมัย

๑. การกระทำ ถ้าสังเกตการกระทำเฉย ๆ ผู้วิจัยอาจไม่มีความหมายของการกระทำได้ และการกระทำที่มีทั้งที่ผู้กระทำตั้งใจและไม่ตั้งใจ ก็ทำให้การอธิบายหรือตีความยากขึ้นไปอีก ถ้าจะไปตามผู้กระทำหรือชาวบ้านคนอื่น ถึงความหมายของการกระทำนั้น ๆ ก็อาจจะยังได้ความหมายที่ผิด ๆ อีกก็ได้ เพราะผู้กระทำเองอาจไม่ยอมบอกจริง ๆ และชาวบ้านคนอื่นก็ไม่จำเป็นจะต้องบอกความจริงเพราะ เช่น กลัวอิทธิพล กลัวหักหน้าเพื่อนบ้าน หรือไม่ชาวบ้านคนอื่น ๆ ก็เหมือนผู้วิจัย คือ ไม่รู้จริงในความหมายของการกระทำ แต่อาจบอกด้วยความมั่นใจว่า คำอธิบายเป็นเช่นนั้นเพื่อเอาใจผู้วิจัย หรือไม่อยากให้ผู้วิจัยถามเข้าซ้ำต่อไป ในแง่ผู้วิจัยเอง ถ้าจะรายงานการสังเกตการณ์ตรง ๆ โดยไม่มีการตีความ ก็จะไม่มียุทธศาสตร์อะไรในการอธิบายหรือให้ความรู้ เช่น การยกมือฟาดหัวเพื่อนบ้าน ถ้าบรรยายก็ว่า นาย ก. ยกมือแล้วลงมือลงบนหัว นาย ข. อย่างแรง แต่ถ้าจะอธิบายก็ออกมาได้หลายความหมาย จนดูเหมือนว่าเป็นหลายการกระทำเลยก็ได้ เช่น เป็นการเล่นหัวกัน เป็นการฟาดหัวกันเล่น เป็นการวิวาททุบตีกัน ผู้วิจัยหรือชาวบ้านที่เล่าใช้คำพูดผิดไปนึกเดาก็จะทำให้เข้าใจผิดไปมากมายได้ เช่นนี้ ปัญหาคือ ผู้วิจัยจะอธิบายการกระทำ หรือตีความอย่างไรให้ได้ความ

จริงมากที่สุด คำตอบที่แนะนำก็คือ ให้อุณหภูมิและเข้าใจถึงสภาพชีวิต ความสัมพันธ์ โครงสร้าง ในหมู่บ้านนั้น ๆ แล้วแปลความหมายของการกระทำโดยอาศัยการสังเกตการณ์ของตนเอง การตีความหมายของชาวบ้าน และความเข้าใจในลักษณะโครงสร้างดังกล่าวของชุมชนประกอบกัน

๒. คำพูด ผู้วิจัยจะพบว่า คำพูดคำถามของผู้วิจัย อาจทำให้ชาวบ้านเข้าใจผิดได้ง่าย และคำพูดของชาวบ้านก็ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจผิดได้ เช่น ถามว่าชอบกินข้าวกับอะไร ก็ตอบว่ากับมือ ถามว่าไม่ชอบข้าราชการคนไหน ก็ตอบว่าไม่มี ไม่ชอบใครเลย (ทั้ง ๆ ที่ชาวบ้านคิดในใจว่า ไม่รู้จักข้าราชการเลยสักคน รู้จักแต่เจ้านาย และไม่ชอบเจ้านายคนที่เรียกกันว่า นายอำเภอ) หรือตัวอย่างที่ผู้สำรวจควยแบบสอบถาม ถามว่ามีลูกกี่คน ปรากฏว่า สำรวจแล้ว ๒ ครั้งได้คำตอบไม่ตรงกัน เพราะผู้สอบถามไม่ได้ใช้เวลาอธิบาย ทำความเข้าใจ และตีความคำตอบ เช่น ชาวบ้านตอบครั้งแรกว่า ๓ คน เพราะไม่นับลูกที่เกิดมาแล้วตาย ครั้งที่ ๒ ตอบ ๕ คน เพราะนับลูกที่เกิดมาแล้วตายหลังคลอด และรวมถึงลูกเลี้ยงอีก ๑ คน ซึ่งไม่ยอมเปิดเผยว่าไม่ใช้ลูกแท้ ๆ ของตน เป็นต้น นอกจากนี้ ในการสำรวจ เช่น ควยแบบสอบถาม คำถามของผู้วิจัยมักจำกัดเพียงตามความรู้ที่ผู้วิจัยมี ซึ่งก็จำกัดหัวข้อคำตอบที่ให้ชาวบ้านเลือกตอบ ในขณะเดียวกัน ถ้าเป็นคำถามแบบเปิดกว้าง (ไม่ใช่เลือกหัวข้อคำตอบ) ก็ไม่แน่ว่าจะได้คำตอบที่ตรง เพราะชาวบ้านอาจนึกไม่ถึงในคำตอบ ไม่มีเวลาคิด และไม่มีคำแนะนำพอที่จะกล้าหรือยอมตอบความจริงตรง ๆ ซัก ๆ ข้อเสนอแนะ คือ ผู้วิจัยสามารถได้ข้อมูลที่แท้จริงได้ ถ้าทราบถึงวัฒนธรรม และค่านิยมที่ครอบงำหรืออยู่เบื้องหลังคำพูดของชาวบ้าน การจะรู้สภาพชีวิต ความสัมพันธ์ สังคมเท่านั้นไม่พอเพราะภาษาที่เป็นคำพูดและการแสดงออกที่เป็นสื่อความหมายเช่น ยกนิ้ว ย่นจมูก ยังมีกฎเกณฑ์ในการแสดงออกและการตีความอีก เช่น ในหมู่บ้าน

บางแห่งการให้ข่าวคลุมเครือหรือผิดๆ (ตั้งใจหรือไม่ก็ตาม) เป็นที่ยอมรับและกระทำกัน เพราะเป็นการรักษาหน้าของผู้พูด (เคียวจะว่าไม่รู้จริง) หรือของผู้ที่ถูกเอ่ยถึง เป็นการแสดงความเกรงใจไม่อยากปฏิเสธ (เช่นถามว่าจะไปไหม ก็บอกว่าไป แต่จริงๆ ก็ไม่ไป) เป็นต้น

๓. เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ พบว่าเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่ดูเหมือนเป็นความจริงอันเกี่ยวเนื่องกัน สามารถเป็นความจริงหลายอันได้ขึ้นกับว่าดูจากสายตาของใครและใครที่ความ เช่น รัฐบาลสร้างเขื่อนเพื่อพัฒนาไฟฟ้า แต่ชาวบ้านว่ารัฐบาลสร้างเขื่อนนั้นเพื่อขยายอำนาจการปกครองและไฟฟ้าที่คนมีเงินต่อสายถึงจะได้ใช้นั้นเป็นสิ่งที่สูญเปล่าในแง่ช่วยเหลือคนจน ดังนั้น อาจจะได้กล่าวได้ว่า การอธิบายหรือให้ความหมายของปรากฏการณ์อยู่ที่สำเนียงสำเนียงของคนที่แต่ละกลุ่ม เราต้องรู้จักชีวิตความคิดและความเป็นอยู่ และคุ้นเคยกับคนแต่ละคนในกลุ่มจึงจะค้นหาและตีความสำเนียงสำเนียงของพวกเขาในปรากฏการณ์ต่างๆ ว่าพวกเขาเห็นว่าเป็นอย่างไร และทำไม นอกจากนี้เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ในแง่การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่สะท้อนสภาพสังคมในแต่ละยุคสมัยด้วย เช่น เหตุการณ์ที่ดูเหมือนกัน แต่เกิดในแต่ละเวลาหรือยุคสมัยก็จะมี ความหมายต่างกัน ข้อแนะนำก็คือควรศึกษาและอธิบาย ปรากฏการณ์แต่ละอันตาม การเปลี่ยนแปลงและสภาพสังคม ในแต่ละยุคสมัยด้วย เช่น การใส่ผ้าปู้ย่า เมื่อก่อนเห็นการควบคุมความประพฤติของหนุ่มสาว เคียวนี้เป็นการหาเงินเข้ากระเป๋าหรือเป็นมาตรฐานกำหนดคฤหัสถ์ของชายหนุ่ม เพราะสังคมปัจจุบันเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น และเงินตลอดจนฐานะทางเศรษฐกิจของฝ่ายชายสำคัญมากขึ้น

“Being a Sociologist means supposedly that you take an interest in Society:

A thing remarkably few Sociologists do: they prefer Statistics.”

บทวิจารณ์และอภิปราย

ดร. พัทยา สายหู
และผู้เข้าร่วมการสัมมนา

อาจารย์พัทธา :

เรื่องที่อาจารย์วีรสิทธิ์เสนอเป็นระเบียบวิธีวิจัย จากการดูรายการที่เสนอ มาก็คงเปลี่ยนใจ คือ แท้เดิมนึกว่าต้องวิจารณ์เรื่องการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง เศรษฐกิจสังคมและประชากรของหมู่บ้านในจังหวัดเชียงใหม่ ทันฉบับผมก็ไม่มี จึงได้นั่งฟังหรืออ่านเอา ในที่อ่านเมื่อได้ฟังก็มีอยู่เล็กน้อยที่อาจารย์วีรสิทธิ์ยก ตัวอย่าง ทางเหนือเขามีความรู้สึกอย่างไรต่อเรื่องทาส ทางเหนือเขาจำเรื่องดำขุน คาลได้หรือไม่ นั่นเป็นเนื้อหาเล็กๆ น้อยๆ เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจารย์วีรสิทธิ์ คงมีอยู่ในการศึกษาหรือรายงานฉบับใดฉบับหนึ่ง ถ้าเช่นนั้น รายการนี้หรือตอนสุดท้ายก็เป็นการมาตดเถียงกันเรื่อง ระเบียบวิธีวิจัยว่าเห็นด้วย หรือไม่ที่อาจารย์วีรสิทธิ์เสนอ ถ้าเห็นด้วยเพราะอะไร ไม่เห็นด้วยเพราะอะไร จึง ได้แบ่งกลุ่มผู้ฟังเอาเสียใหม่

ครั้งแรก เป็นผู้อาวุโส คือ อาจารย์ทั้งหลายที่มีอาชีพเกี่ยวกับวิชาการ

ครั้งหลัง อาจเป็นนิสิตนักศึกษาที่ลองมาฟังวิธีการศึกษาว่าคืออะไร

ความแตกต่างระหว่างครั้งหน้ากับครั้งหลังคงเป็นอย่างนี้ คือ ครั้งหน้า ไม่แก่แล้วคึกคักใครชอบวิธีไหนก็ชอบอยู่แล้ว ที่ฟังคู่มือครุ่นนึกแบ่งเป็น ๒

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวความคิด กระแสหนึ่งว่าจริง กระแสหนึ่งว่าไม่เห็นด้วยมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว ส่วนครึ่งหลังลำบากนึกหนึ่งตอนนี่เรากำลังหาแนวทางหากจับได้ว่าอันไหนดี เช่น ศักยภาพความมีสติหรือเปล่า มีกำหนดหรือเปล่า ถ้าไม่มีก็ดีเพราะไม่ชอบ อยู่แล้วอาจจะคว่ำไว้ บางส่วนซึ่งถนัดกำหนดและชอบความแม่นยำฟังดูว่าไม่รู้ดี หรือเปล่า และคัดสินใจไม่ได้คงเป็นเพราะอย่างนี้

หัวข้อการประชุมวันนี้ตามที่กำหนดไว้ คือ สัมมนาระหว่างผู้วิจัยและผู้ใช้ ผลงานวิจัยไม่ทราบมีผู้ใช้ผลงานวิจัยอยู่หรือเปล่า ถ้ามีมานั่งปะปนกับผู้วิจัยก็คงจะฟังอย่างนี้ ไหนผลงานวิจัยอันไหนที่คุณคิดว่าที่มันเอาไปใช้ได้ ถ้าฟังเข้าที่อย่างที่อาจารย์สมภพชอบใจผลงาน อาจารย์สุวิชัยอ่านแล้วเพลิน อย่างกับ วรรณกรรม คงจะเอาไปใช้ได้เขาก็รู้อย่างนั้น ย้อนถามไปว่าผลงานวิจัยได้ข้อมูลข้อเท็จจริง น่าสนใจเยอะแยะ คุณใช้วิธีอย่างไร คือ ผลงานนั้นย้อนกลับไปหาวิธี ถ้าบอกว่าใช้วิธีนี้ถึงได้ผลอย่างนี้ ผู้ใช้ผลงานวิจัยอาจบอกว่าไม่สะดวก คราวหน้าทำวิจัยอย่างนี้อีกก็ ใช้วิธีที่คุณถนัดนะเพราะได้ผลเป็นประโยชน์ต่อกัน อย่าง อาจารย์สมภพปรายการก่อนหน้าคงเป็นประเภทนี้ คราวหน้าเอาใหม่อีกถ้าว่างจะมาช่วยกันทำ ผสมผสานเข้ากัน

ของอาจารย์วิวิธศรีขออนุญาตพูดตรง ๆ ว่า ขณะนี้เราไม่เห็นผลงานวิจัย แต่เราได้รับการบอกเล่าวิธีวิจัยที่ เกี่ยวผมจะเล่าภูมิหลังของผมให้ฟังว่าดีหรือไม่ดี ถ้าฟังเรื่องและอาจารย์วิวิธศรีไม่ได้พูดเร็วเกินไป จับความได้หมดก็บอกว่าดี แต่ยังไม่รู้จะออกมาจริง ๆ ดีหรือเปล่า บางท่านไม่ค่อยเข้าใจและฟังไม่ทัน หรือฟังเข้าใจแต่ไม่เห็นด้วยกว่าวิธีนั้นมันไม่คิดใจ จึงไม่ต้องคุณผลการวิจารณ์ก็จะวิจารณ์ผลงานควบคุมกระเบียบวิธีไม่ได้ เมื่อเข้าเราพยายามดูผลงานที่เสนอว่ามีข้อค้นพบอย่างนั้นอย่างนั้นแล้วโยงไปช่วยวิธีอย่างนั้นก็พิจารณาควบกันไปได้

ผมคิดว่าอาจารย์วีรสิทธิ์ได้เสนอเรื่องที่สำคัญ ซึ่งในเรื่องการวิจัยทางสังคมศาสตร์ผมจะซักถามที่อาจารย์เอาสองวิธีมาเทียบกันแล้วบอกว่าวิธีหนึ่ง คือระเบียบวิธีแบบวิทยาศาสตร์กับอีกวิธีหนึ่งเชิงการตีความแล้วอาจารย์วีรสิทธิ์บอกว่าวิธีทางวิทยาศาสตร์คงใช้ไม่ได้ น่าจะใช้การตีความ แต่สองวิธีนี้ก็ถกเถียงกันมาตลอดในการทำงานทางสังคมศาสตร์เดิมที่เคียวเป็นถนนระหว่าง กลุ่มหนึ่งก็จะบอกว่ามีวิธีที่ถูกอยู่วิธีเดียวคือแบบวิทยาศาสตร์ที่จำกัดความ ไว้ ในอีกประเภทหนึ่งจะทำไม่เป็นหรือไม่ถนัดก็ตาม บอกมีวิธีหนึ่งคิดว่า ผมคิดว่าสองวิธีต้องผสมกันอาจเสนออย่างนี้ เมื่อครูอาจารย์วีรสิทธิ์ก็พูดในบทความที่เขียนว่าจะทำอะไรควรบอกภูมิหลังของตัวเองเสียก่อนเขาจะได้รู้จักหรือสภาพจิตวิสัยของตัวเองแล้วคนอ่านเขาก็จำได้ไม่หลง ไม่ถูกหลอก ผมก็จะบอกภูมิหลังของผมสักนิด

ตอนเรียนมัธยมพอมมาถึง ๒ ปีสุดท้ายก่อนขึ้นชั้นอนุคม ก็ต้องเลือกระหว่างสายวิทยาศาสตร์กับสายอักษรศาสตร์ สมัยนั้นเขาเรียกศิลป์กับวิทย์ ผมเองไม่รู้ทำไมเลือกสายอักษรทั้ง ๆ ที่สายวิทย์ก็เรียนได้มีเหตุผล เอาสั้น ๆ คือ ผมชอบภาษา เรียนอักษรได้ภาษา ตอนผมเรียนผมก็คิดกินเขาตรงที่ว่าวิทยาศาสตร์ผมก็เรียนได้ คณิตศาสตร์ผมก็เรียนได้ ผมทำคะแนนไว้ทุกทางหมด แต่สุดท้ายก็เบนไปทางอักษรมากกว่าวิทย์ พอเรียนหนังสือปริญญาชั้นของผมเป็นปริญญาเศรษฐศาสตร์กับรัฐศาสตร์ แล้วปริญญาหลัง ๆ ตามมาเป็น มานุษยวิทยา สังคม บอกภูมิหลังเสีย บางทีที่ผมคิดอะไร ๆ ไม่เหมือนมนุษย์เขาอาจเป็นเพราะภูมิหลังแบบนี้ก็ได้ ที่คิดไม่เหมือนแล้วเกี่ยวข้องกับสังคมศาสตร์ตรงไหน สมมติถามผมว่าที่ผมมาฟังนี้ ต้องทำหน้าที่วิจารณ์งานวิจัยทางสังคมศาสตร์ ผมมีเกณฑ์อะไรในตัวผมซึ่งเป็นอคติของผมแล้ววิเคราะห์เขา ผมก็จะลองเสนอให้ฟัง วันนั้นเราไม่ได้วิจารณ์งานวิจัยทางสังคมศาสตร์ อาจารย์วีรสิทธิ์ไม่ได้เสนองานวิจัยทาง

สังคมศาสตร์ แต่เสนอข้อคิดเกี่ยวกับระเบียบวิธีแต่สมมติว่าเป็นวิจารณ์งานวิจัย ผมมีความเชื่ออย่างนี้

สังคมศาสตร์ไม่ใช่วิทยาศาสตร์ธรรมชาติและไม่ใช่มนุษยศาสตร์ ถึงแม้จะมีลักษณะบางส่วนที่อาจพาดพิงกันได้บ้าง งานวิจัยไม่ใช่งานบรรยายเสนอปรัชญาหรือเขียนนวนิยาย แม้มีบางส่วนที่คล้ายคลึงกัน คือ งานวิจัยหนึ่งไม่พื้นที่จะเสนอปรัชญาบางอย่างที่ตนเชื่อออกมา งานวิจัยบางส่วนก็เป็นการเขียนนวนิยายเหมือนกัน โดยเฉพาะตอนที่หาข้อมูลไม่ได้ หรือหาได้แล้วไม่ทราบว่าจะถูกหรือไม่ก็แต่งขึ้นมาเสียหน่อย

การวิจารณ์เท่าที่ผมจับความมา มี ๒ วิธี วิธีหนึ่งที่ขึ้นต้นว่าที่เขียนมาตรงนั้นก็ดี ตรงนั้นก็.. แต่.. แล้วก็ว่าไป อีกวิธีหนึ่งก็ขึ้นต้นว่า วิจัยอย่างนี้.. ดีแล้วกับบอกว่า ส่วนนี้ก็มิใช่เอาไปใช้ได้ การวิจารณ์นั้นก็คงเป็นการขมนิค คิหน่อย เกณฑ์ของผม ผมคิดว่าการวิจารณ์อะไรคงให้สอดคล้องกับกิจกรรมที่ทำ ฉะนั้นถ้าจะวิจารณ์งาน ทางสังคมศาสตร์ก็ควร ไม่แปลอว่ากิจกรรมนั้นเป็นวิทยาศาสตร์ธรรมชาติทำให้ผมรู้สึกคล้ายคามาจารย์วีรสิทธิ์ ในส่วนว่าถ้าใช้ระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์อย่างไหนก็วิทยาศาสตร์ธรรมชาติก็ความนั้นใช้ไม่ได้ แต่ไม่ได้หมายความว่าไม่ใช้บางส่วนที่ใช้ได้ ส่วนที่เราต้องการ ใช้ประจักษ์นิยมจะวิจัยสังคมศาสตร์ก็ต้องไปคของจริงที่ประจักษ์ ส่วนนี้ต้องเอาไว้ไม่คิดเอาเอง แต่ที่สุดที่ว่าถ้าวิทยาศาสตร์จริงก็ต้องทดลองได้ สังคมศาสตร์บางเรื่องอาจสร้างสถานการณ์จำลองขึ้นมาทดลอง แต่ส่วนใหญ่ที่ทดลองไม่ได้ที่สำคัญส่วนใหญ่สังคมศาสตร์เป็นเรื่องการกระทำของมนุษย์ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงในใจ ในความคิดความรู้สึกต่าง ๆ ที่ไม่เหมือนวัตถุ พุคอย่างนี้แล้วผมก็รับวิธีทางวิทยาศาสตร์ล้วน ๆ ไม่ได้ ถ้าจะพูดถึงอีกวิธีหนึ่งคือเรื่องคความแล้ว ฟังอาจารย์วีรสิทธิ์อธิบายส่วนใหญ่ก็คล้าย ๆ กับวิธีของมานุษยวิทยา ถ้าฟังที่อ่านแล้วก็รู้สึกว่แบบที่สองนี้ไม่มีลักษณะวิธีการของ

วิทยาศาสตร์เลย อันนี้ผมก็รับไม่ได้ ผมว่าการวิจัยเชิงตีความต้องเริ่มมาจาก
 ประจักษ์นิยมก่อนต้องตีความจากของจริง ปัญหาก็คือการกระทำของมนุษย์มีการ
 กำหนดความหมาย กำหนดคุณค่าโดยมนุษย์เอง และอาจเปลี่ยนแปลงได้ทำให้ยากขึ้น
 คือ ใช้วิธีการเชิงประจักษ์ได้มาถึงขั้นหนึ่งแล้วมาตีความขั้นต่อไปว่าหมายความว่า
 อย่างไร ส่วนนี้คือส่วนที่จะต้องเติมเข้ามาหากเข้าใจกันอย่างนี้ ผมก็ยอมรับส่วน
 ที่สองว่าแน่นอนภมิลหลังของมนุษยวิทยามันก็ต้องชอบใจที่เสนออย่างนี้ แต่
 ชอบใจด้วยเหตุนี้ซึ่งอาจารย์วิรัชก็ได้อธิบายพอสมควร โดยเฉพาะตอนท้ายที่ว่า
 การกระทำก็ คำพูดก็ ปรัชญาการณีก็นั้นมีความหมายที่เจ้าของคำพูด เจ้าของ
 การกระทำ และเจ้าของปรัชญาการณื เขากำหนดใช้กันอยู่ในหมู่เขา ถ้าหากเขา
 ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของหมู่เขา เราจะไม่มีโอกาสรู้ล่วงหน้าโดยอัตโนมัติ ฉะนั้น
 ควรพิถีพิถันหน่อยในการพยายามเข้าใจหาความหมายนี้ เหมือนที่ขณะนี้เรานั่ง
 คุยกันด้วยภาษาไทย ไม่มีปัญหาความไม่เข้าใจเพราะเราอยู่ในกลุ่มเดียวกัน ฟัง
 แล้วเข้าใจทันที แต่ถ้าผมบรรยายด้วยภาษาต่างประเทศและเป็นภาษาที่ท่านไม่
 เข้าใจ ท่านก็จะต้องพยายามหาความหมายแต่ละคำเสียก่อนว่าความหมายแค่ไหน
 ที่แล้วมาผมขอตั้งข้อสังเกตแบบนี้ระหว่างนักสังคมวิทยากับมานุษยวิทยา นัก
 มานุษยวิทยามักจะระแวงระวังมากหน่อยเรื่องความหมาย สมมติตัวเองอยู่เรียกว่า
 คนที่เราเข้าไปศึกษาอยู่คนละกลุ่มสังคมวัฒนธรรมกับเรา ฉะนั้นเขามีสิทธิ
 กำหนดความหมาย การกระทำ คำพูด ปรัชญาการณืของเขาได้ สำหรับทาง
 สังคมวิทยาอาจเป็นเพราะทัศนคติความเป็นมาของวิชา สังคมวิทยา นักศึกษากลุ่ม
 ของตนเอง หรือกลุ่มเดียวกับผู้ศึกษา ฉะนั้นไม่ค่อยระแวงระวังเท่าไรว่าจะไม่
 เข้าใจที่ผู้ถูกวิจัยกำลังทำอยู่ มานุษยวิทยาวิตกมากกว่าจนกระทั่งมาถึงสมัยหลังที่
 มีนักสังคมวิทยาไปเรียนเมืองนอก แล้วก็เป็นคนเมืองเข้าไปวิจัยในชนบทหรือ
 ภูมิภาค เกิดจุดคิดขึ้นมาว่าก็ไทยเหมือนกันแต่ไทยท้องถิ่น ต่างภาษา เขามีภาษา

พูด มีการกระทำ มีความหมายต่างไป แล้วก่อนนี้วิธีการเชิงตีความ ผมคิดว่า มีประโยชน์มากขึ้น ในส่วนเข้าไปนี้เราพยายามหาความหมายที่เขาใช้ก่อน ส่วนที่จะคิดคือในส่วนที่เขาใช้ ตามว่าจะต้องใช้เวลานานสักเท่าไร เมื่อครูอาจารย์ วิวสิทธ์พูดคุยอยู่ผมเองก็กลัวเหมือนกัน บอกว่าตอนแรกก็จะอยู่สักปี อยู่ไปอยู่มา ต้อง ๒ ปี ผมเห็นข้างหลังหน้ารีตหลายคน บอกว่าถ้าฉันต้องทำวิจัย ทำวิทยานิพนธ์ฉันจะเอาอะไรกันล่ะ ต้องถามอาจารย์วิวสิทธ์ว่าตอนนั้นเอาเงิน เอาทอง มาจากไหนอยู่ได้ตั้ง ๒ ปี

ฉะนั้นครั้งนี้ก็มีคำถามว่า หากเราพร้อมที่จะพิถีพิถัน ไม่ใช่จู้ ๆ ก็เข้าไปสัมภาษณ์ใช้แบบสอบถาม อยากจะเข้าไปคลุกคลีให้เข้าใจจะต้องใช้เวลานานเท่าไร ตอนหนึ่งจริง ๆ ไม่มีใครตอบได้ ปีหนึ่ง ๒ ปี ๖ เดือน ๓ เดือน หรือชั่วชีวิต ปัญหาการวิจัยกลายเป็นปัญหาท้องถิ่นหาสังขรณ์ เมื่อเข้าอาจารย์ชั้นนี้ก็ซื่ออีกเหมือนกัน ตามอาจารย์สุภางก็ว่า ความจริงที่เสนอมานี้เป็นความจริงตาม ที่ผู้วิจัยกำหนด หรือจริงตามที่ผู้ถูกวิจัยกำหนด หรือจริงเพราะมันจริง เพราะมันดำรงอยู่ แล้ว ๓ ความจริง ผมเอาคือเป็นประกันเลยว่าไม่มีใครยืนยันได้ว่าใครหาพบวกกลับมาเรื่องระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ ที่แล้วมาเราวิตกกังวลกันเรื่องสังขรณ์กันมาก เท่าที่สังเกตมาเห็นว่าบุคคลจริงอาจมีประเภทเดียว แต่เสนอไว้ ๒ ประเภทก่อน

๑. ประเภทที่พบและประกาศสังขรณ์ได้ คือ ศาสตรา ถ้าไม่ศาสตราที่เป็นประกาศิต คือ พระผู้เป็นเจ้าของบอกให้มาโดยตรงก็เป็นศาสตราแบบอริยสัจ ๔ อย่างพระพุทธเจ้าเป็นอันว่าเราเชื่อศาสตราทั้ง ๒ แบบว่าท่านพบสังขรณ์

๒. ประเภทซึ่งอ้างว่าพบก็อันนักวิทยาศาสตร์ แต่พบสังขรณ์ในส่วนที่เป็นของธรรมชาติ จนกระทั่งไปพบนักวิทยาศาสตร์จริง ๆ เขาบอกว่าคุณไปหลง

เชื่อไครมา ไครว่านักวิทยาศาสตร์ค้นพบสัจธรรม นักวิทยาศาสตร์มีสมมติฐาน ซึ่งถ้ายังไม่มีตัวอย่างมาหักล้างก็เป็นสัจธรรม นักวิทยาศาสตร์เป็นคนแรกที่ถอย แล้วบอกว่าทิ้งไป เอาอันใหม่ ไม่ยึดถือสิ่งที่คนเคยประกาศไว้ ตรงนี้คือสิ่งที่นักวิทยาศาสตร์กับศาสดาต่างกัน ศาสดาตอนคำพูดไม่ได้ แต่นักวิทยาศาสตร์ตอนคำพูดตลอดเวลาถ้ามีตัวอย่างชี้ชัดแย้ง

ถามว่าแล้วนักสังคมศาสตร์จะเป็นประเภทไหน ศาสดาหรือนักวิทยาศาสตร์ธรรมชาติห้วงมากเลย เมื่อเป็นเช่นนั้นตัวผมไม่เคยวิตกกังวลว่าสิ่งที่ค้นพบเป็นสัจธรรมหรือเปล่า ผมเสนอว่าผมต้องทำส่วนของผม ผมเสนอสิ่งที่ค้นพบให้ชัดเจนที่สุด อาจบอกหมดเลยได้ในสภาพเงื่อนไขอย่างไร ต้องมีแน่แท้สุดท้ายถามว่าสิ่งที่ค้นพบจะเอาไปทำไม ตอบได้หลายอย่าง อยู่ที่ว่าคุณจะเอาข้อค้นพบซึ่งคุณเชื่อว่าเป็นสัจธรรม หรือไม่ก็ตามไปทำอะไร ที่แล้วมาผมรู้สึกว่าการวิจัยทางสังคมศาสตร์จำนวนไม่น้อยไม่ว่าจะอ้างระเบียบอะไรก็ตาม ลึก ๆ ในดวงจิตถ้าชื่อตรงต่อตัวเองจริง ๆ ต้องรับว่าไม่รู้นั้นจริงหรือเปล่า แต่ขอเพียงแค่นี้ ถ้าหากวิจัยเพื่อตำแหน่งทางวิชาการก็ทำให้คุณเรียบร้อยจะได้ตำแหน่งทางวิชาการ หากวิจัยเพื่อรับจ้าง ก็ทำข้อมูลให้ประธานกันสนิทที่ผู้จ้างเขาจะไม่สงสัย เขาจะได้จ่ายให้ครบ ผมว่ามันก็แค่นั้น ที่แล้วมาเราทำกันได้แค่นั้น แล้วทำไมเราต้องวิตกกังวลกันนักหนาว่าสัจธรรมกว่านั้น จริง ๆ ก็คงมีแบบ ถ้าเช่นนั้นเราใช้วิธีการอย่างไร ถ้าหากทำใจอย่างนี้ได้ผมว่าใช้วิธีการใดก็ตามที่ทำให้เกิดความเข้าใจในปัญหาที่เราสนใจ หรือที่มีผู้สนใจ รวมกันให้เข้าใจได้ชัดเจนที่สุด แล้วมีวงเล็บ หมายเหตุ บอกไว้ว่าไม่รับรองว่าจะถูกต้องเป็นจริงที่สุด แต่ถ้าคิดว่าที่เราบรรยายอยู่นี้ทำให้เข้าใจปรากฏการณ์หนึ่งซึ่งก่อนวิจัยเราไม่เข้าใจ ผมว่าเราก็เอาไปใช้ไปเท่าที่จะใช้ได้ ถามจริง ๆ ว่าชีวิตเราตั้งแต่เกิดจนตายมีใครยืนยันได้ว่าก่อนที่จะทำอะไรจะต้องเอาสัจธรรมออกมาให้แน่เสียก่อนจึงจะตัดสินใจ และกระทำ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มีแค่ประมาณเอาทังนั้น จึงอนุญาตพุกมากินคิดหนึ่งรู้สึกว่าจะนะนี้เราอยู่ในชุมชนที่
 ต้องหากินกับเรื่องอย่างนี้ ไม่ทราบว่ามีผู้ใช้ผลงานวิจัยมานั่งอยู่ในกลุ่มนี้เท่าไร
 ถ้าเขาได้ยินแล้วอาจจะว่าพุธโร...ที่แล้วมาหลงเชื่อ ที่แท้ก็ไม่ได้จริง ไม่ได้เป็น
 สัจธรรมอะไรเราก็จะไปตาม ๆ กัน แต่ถ้าผู้ใช้ผลงานวิจัยมีคุณธรรม คิดว่าเขา
 คงเห็นด้วยกับผมที่ว่า ที่บอกว่าการทำอะไรต่าง ๆ ทั้งหลาย เราตัดสินใจโดย
 การประมาณเอาที่ใกล้เคียงที่สุด

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคที่ ๓

สรุปผลการประชุมสัมมนา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อภิปรายทั่วไป

ประธาน : ศาสตราจารย์ประเสริฐ เข้มกลิ่นทุ่ง

ศาสตราจารย์ประเสริฐ :

คิดว่าคงเคยยกมือยกเท้าหลังจากได้ฟังรายงานการวิจัยมาหลายเรื่อง โดยเฉพาะเรื่องสุดท้ายพูดถึงระเบียบวิธีวิจัยซึ่งนามธรรมมากที่สุด เรื่องที่เราจะพูดต่อไปนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการมองตัวเองว่าเอาผลงานวิจัยไปใช้ได้มากน้อยแค่ไหน เป็นการมองเองจากการปฏิบัติ คิดว่าพวกเราส่วนใหญ่คงทำงานวิจัยในมหาวิทยาลัย เป็นนักปฏิบัติตามกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ก็คงมีแต่น้อย นำเสียหลายเพราะหัวข้อเกี่ยวกับการทำงานวิจัยและผู้เอาผลงานวิจัยไปใช้ ควรได้เผชิญหน้าแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ผมคิดว่าเราสนใจในแก่นักวิจัยก็เพราะงานของเราเป็นประโยชน์ ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความรู้ความเข้าใจทราบแนวทางการแก้ปัญหาความรู้ย่อมเป็นประโยชน์เสมอโดยเฉพาะความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ปฏิบัติตามระเบียบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ มีการวิเคราะห์ปัญหาแง่มุมต่าง ๆ แยกปัจจัยออกไปทำให้เข้าใจปัญหาได้ดีขึ้น

ความรู้ที่เราเสนอควรที่จะนำไปใช้ได้เ็นทางปฏิบัติ แต่ความจริงแล้วยังมีปัญหาความเข้าใจผิดกันระหว่างนักวิจัยกับผู้ปฏิบัติมาก ซึ่งก็เป็นที่น่าใจว่าบทบาทของนักวิจัยยังไม่เป็นที่ยอมรับเท่าที่ควร เทียบกับต่างประเทศทัศนคติทางวิทยาศาสตร์ของเขาเป็นที่ยอมรับมากกว่านักปฏิบัติ นักการเมืองให้เกียรตินักวิจัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มาก จะทำงานอะไรต้องวิจัยก่อนและหลังเพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์สงครามเวียดนาม เมื่ออเมริกามีบทบาทต่อต้านการก่อการกับพวกนักวิจัยชาวต่างประเทศและของเรา ได้มีโอกาสทำงานมากมาย จนกระทั่งถูกกล่าวหาว่ารับใช้จักรวรรดินิยม เป็นนักวิชาการขายตัว ไม่มีความรู้สึกทางมนุษยธรรม ไม่คำนึงถึงว่าคนอื่นเขาจะเอา ผลงานวิจัยของตนไปใช้อย่างไร ในบ้านเราคนไทยนิยมปฏิบัติแบบแก้ปัญห เฉพาะหน้าทำงานแบบสุกเอาเผากิน คือผิดเป็นครู คือสามัญสำนึกเป็นใหญ่ ไม่ได้รับการนับถือเท่าไร ผมสังเกตว่านักปฏิบัติมองนักวิชาการว่าเขาเหนือกว่า นักวิชาการไม่ค่อยจริงจัง ข้อเสนอของนักวิจัยนักวิชาการนำไปใช้ประโยชน์อะไร ไม่ได้เลย ถ้ามีประโยชน์จริงๆ ต้องแก้ปัญหาได้ ผมคิดว่าเป็นความเข้าใจผิด ของนักปฏิบัติ ไม่เข้าใจบทบาทของนักวิจัยและความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ผมเคย สัมมนาที่สภาวิจัยแห่งชาติ พวกที่เข้าสัมมนาจากทบวงกรมต่าง ๆ ก็พูดกันถึงการ นำเอาผลงานวิจัยไปใช้ในทางปฏิบัติ ก็มีผู้ที่เอาผลงานไปใช้เสนอว่าที่เอาไปใช้ไม่ได้ เพราะนักวิจัยมักทำการวิจัยในหัวข้อที่ไม่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ ในแง่ของสภาพพัฒนาการก็คิดว่าต้องเอาหัวข้อที่เขียนไว้ใน แผนเท่านั้น จะต้องมีเรื่องเด็ก แรงงานสตรี เยาวชน นักวิจัยเห็นว่าไม่ใช่เรื่อง ลึกซึ้งอะไรเลย เก็บข้อมูลธรรมดาที่รู้ นักปฏิบัติบางทีคิดว่าแผนพัฒนาครอบคลุม หมด การวิจัยต้องสอดคล้องกับเป้าหมาย โครงการในแผนพัฒนาซึ่งในการวิจัย เขาค้นการหลายเรื่อง บางที่เป็นเรื่องธรรมดาไม่ลึกซึ้ง และนี่เป็นอีกข้อหนึ่ง เขาว่าการวิจัยไม่ค่อยตรงและพวกนักวิจัยเพื่อประกอบการสอนส่วนใหญ่ไม่ได้แจ้ง ผลเอาปฏิบัตินั้นก็เข้าใจผิดอีก การวิเคราะห์ปัญหาต้องแยกแยะข้อเท็จจริงว่าอะไร ก่อน อะไรหลัง เพียงนับ ๑, ๒, ๓ ว่าต้องทำอะไรบ้างเป็นข้อมูลธรรมดา

อีกข้อหนึ่ง คือ มักเข้าใจผิดก่อนนักวิจัยว่าไม่ใช่หน้าที่ของนักวิจัยที่จะไป กำหนดเป้าหมาย เป้าประสงค์ คำนิยมต่าง ๆ จะสร้างเงื่อนไขหรือไม่สร้าง จะมี

กศร. หรือไม่มี พวกนี้ไม่ใช่หน้าที่ของนักวิจัย เป็นเรื่องของความรู้สึกในค่านิยม ที่กำหนดว่าเราชอบอะไร เป้าหมายเป็นเรื่องการเมืองไม่ใช่ นักวิจัยไปบอกว่า ประเทศไทยควรมีระบบภาษี ขยายไฟฟ้าออกไปในชนบท หรือส่งเสริม อุตสาหกรรมหรือไม่ เป็นเรื่องของฝ่ายการเมือง ฝ่ายปฏิบัติที่ต้องกำหนดเอง นักวิจัยพูดได้ว่าข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร แพลตฟอร์มต่าง ๆ สัมพันธ์กันอย่างไร สิ่งที่เกิดขึ้นอะไรจะตามมา วิธีการที่ดีที่สุดที่จะไปสู่วัตถุประสงค์เป็นอย่างไร เช่น ต้องลดช่องว่าง ต้องการสร้างประชาธิปไตยวิธีการที่ดีที่สุดคืออะไร จะพัฒนา หรือไม่ ลดช่องว่างหรือไม่เป็นเรื่องของฝ่ายการเมือง

อีกข้อหนึ่งที่ถูกวิจารณ์มาว่าการวิจัยแบบในมหาวิทยาลัยมักกระทำแค่ กลุ่มตัวอย่างเล็ก ๆ จุดเดียว สุ่มตัวอย่างเล็กน้อยแล้วเอาไปวางแผนการพัฒนา นี่เป็นการเข้าใจผิดกัน เราจะไปวิจัยได้อย่างไร หมู่บ้านทั้งประเทศไทยมีทั้งหมด เขาวิจัยได้ ๒-๓ หมู่บ้าน หรืออย่างโรงเรียนที่อาจารย์สุภางค์ใช้ก็เป็น ๔ โรงเรียน จะให้วิจัยทั้ง ๑๐๐ โรงเรียนเป็นไปได้และไม่จำเป็นต้องด้วย หลักวิทยาศาสตร์เป็นหลักอุปนัย เราศึกษาแต่ละกรณีแล้วเอาไปสร้างความจริง ไม่ใช่ทำทั้งหมดนั้น เป็นการทำสำมะโนใช้คนเป็นหมื่นเป็นแสนทั่วประเทศ รวมทั้งที่พูดว่าผลการวิจัย เอาไปใช้ปฏิบัติไม่ได้เป็นเรื่องเข้าใจผิด เราให้ได้แค่เพียงความรู้ ความเข้าใจ บางเรื่องที่มาเสนอไปทำได้ง่ายแค่บางเรื่องทำได้ยาก เช่น เรื่องเกี่ยวกับการแก้ กฎหมายสำคัญ ปัญหาต่าง ๆ ที่อยู่กับกฎหมาย กฎหมายรวมอำนาจ หรือ เจ้าหน้าที่มีอำนาจมากเกินไป หรือแก้ที่ค่านิยม ทั้งที่ทำนายประกาศช่วยกัน ใช้ของไทย ปัญหาจริง ๆ อยู่ที่ความขัดแย้งระหว่างหน่วยราชการ ผลประโยชน์ เราทำอะไรไม่ได้ อันนี้ไม่ได้ชี้ว่างานวิจัยของเราไม่มีประโยชน์ เมื่อมีปัญหา ผู้ปฏิบัติก็ต้องแก้ไขเอง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บางทีนักวิชาการอาจมีความเชื่อมั่นมากเกินไป ไม่คิดว่าปัญหาซับซ้อน
 แก่ไขยากต้องใช้เวลา นักวิจัยอาจเสนอโดยไม่เคืองเสียดว่าเรื่องต้องใช้เวลา แก่ไข
 ยากเพราะเกี่ยวข้องกับหลายประเด็น บางทีพูดไปง่าย ๆ หรือบางคนอาจมีทัศนคติ
 ถูกพวกนักปฏิบัติ นี่ก็เป็นอีกปัญหาหนึ่ง ในแง่ของนักวิจัยนักวิทยาศาสตร์เรา
 จะมองนักปฏิบัติในแง่ไม่คิดว่าพวกนี้ศกศึกษาไม่รับใช้สังคม ไม่มีความรู้ ไม่จริงใจ
 โดยที่เราไม่เข้าใจปัญหาซับซ้อน เลยเกิดความไม่เข้าใจกันระหว่างนักวิจัยกับ
 นักปฏิบัติ ผมคิดว่าทางแก้คือ เอนักวิจัยกับนักปฏิบัติมาคุยกัน แลกเปลี่ยน
 ประสบการณ์กัน วิธีการกับวิธีปฏิบัติผมว่าต้องไปด้วยกันในทางวิชาทั้งหลายคือ
 พวกนักวิชาการ ปฏิบัติได้แก่ พวกทำงานการวิจัยเป็นเครื่องเชื่อมนักวิชาการกับ
 นักปฏิบัติ วิจัยแบบเพื่อฝัน ไม่คำนึงถึงประโยชน์ ไม่รู้หัวข้อเรื่อง หลายเรื่อง
 ไม่รู้ว่าเรื่องอะไร ใช้ภาษาไม่รัดกุม อย่างนี้ยากที่จะให้นักปฏิบัติมาสนใจนักวิชา
 การเองต้องรู้ว่าอะไรคือปัญหาสำคัญ นักปฏิบัติไม่รู้แต่มันเป็นปัญหาสำคัญทาง
 ทฤษฎีสำหรับแก้ปัญหาต่าง ๆ เราเลือกปัญหานี้ขึ้นมาแล้วทำการวิจัย โดยเลือก
 หลักที่ถูกต้อง ผลงานวิจัยเราต้องมีคุณภาพ เขียนในภาษาที่คนอ่านรู้เรื่อง อย่างนี้
 ผลงานวิจัยของเราจะมีผลกระทบต่อการนำไปปฏิบัติ เราไม่ต้องคำนึงถึงว่าเขาจะ
 เอาผลงานเราไปใช้หรือไม่ ถ้าผลงานเราดีมีการพิมพ์เผยแพร่กว้างขวางเขาก็ต้อง
 เอาผลงานวิจัยเราไปใช้เพราะเราวิจัยด้วยความใจกว้าง เข้าใจข้อจำกัดต่าง ๆ ไม่
 ใช้แต่มุ่งหน้าประณามพวกนักปฏิบัติ เราควรนึกเสมอว่าเรามีหน้าที่ช่วยผู้ปฏิบัติ
 ให้เขารู้แจ้งตลอด เข้าใจปัญหาที่เผชิญอยู่ดีขึ้น เราไม่ต้องไปกักเอาใจเขา แต่
 ขณะเดียวกันเราต้องไม่มีอคติต่อเขา งานวิจัยของเราควรเน้นหนักด้านทฤษฎีใน
 ฐานะที่我们是นักวิชาการ เป็นการวิจัยที่ยากมากควรใช้สมองระดับชราเป็นการ
 วิจัยแบบบริสุทธิ์ แบบทฤษฎี การวิจัยประยุกต์เก็บข้อมูลธรรมดา พรรณนา
 เล่าเรื่องพวกนักปฏิบัติเขาทำอยู่แล้ว เขามีกรรม กอง วิชาการ กองวิจัย ประเมินผล

มีหน่วยงานของเขารับผิดชอบอยู่แล้ว แต่เป็นงานวิจัยแคบ ๆ เรื่องเล็ก ๆ หน้าที่ของเราควรวิจัยไปด้านลึก วันนี้มี ดร. อมราที่มีประสบการณ์ในการทำงานวิจัยร่วมกับพวกที่ปฏิบัติเอาผลงาน ไปใช้ ทางสถาบันมีงานวิจัยทางด้านสังคมมากเชิญให้ ดร. อมรา เล่าถึงประสบการณ์

อาจารย์อมรา :

อาจารย์ประเสริฐได้พูดไปจากแง่มุมของนักวิชาการคนหนึ่งในภาคที่มองในแง่ของนักสังคมวิทยา และนักปฏิบัติว่าคิดกันอย่างไร สัมพันธ์กันอย่างไร คิดค้น ขอมองในแง่ของผู้แทนสถาบันวิจัยสังคม ซึ่งได้ทำงานกับหลาย หน่วยงานทำงานให้เขาโดยตกลงล่วงหน้าไม่ใช่ทำไปเรื่อย ๆ เราทำเพื่อตอบสนองหน่วยงานต่าง ๆ และมองงาน วิจัยจะขอมองในแง่สังคมวิทยามานุษยวิทยาเพราะกำลังพูดกันในเรื่องนี้ แบ่งงานวิจัยเป็น ๔ ประเภท

๑. ประเภทพื้นฐาน
๒. ประเภทวิจัยเพื่อวางแผน
๓. ประเภทวิจัยเพื่อประเมินผล
๔. ประเภทวิจัยเพื่อพัฒนา

งานวิจัยพื้นฐาน สถาบันวิจัยสังคมไม่ค่อยเน้นและไม่ค่อยทำเพราะตกลงกันไว้อย่างไม่เป็นทางการว่าจะทำโดยภาควิชา โดยคุณอาจารย์ที่สนใจเรื่องเล็ก ๆ เล็ก ๆ ทำในค่านิชาการไม่ใช่ปฏิบัติ

งานวิจัยเพื่อวางแผน หน่วยงานแรกคือสภาพัฒนา ในแง่สังคมวิทยามานุษยวิทยามองดูไปก็ทหดู่ เพราะที่ทั้งชื่อว่า สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเติมสังคมเข้าไปก็ยัง ไม่เป็น สังคมขึ้นมาเพราะมันคือเศรษฐกิจ ทุกคนที่อยู่ในสภาพพัฒนาที่มีตำแหน่งสูง ๆ หน่อยเป็นนักเศรษฐศาสตร์ทั้งหมด แม้แต่หัวหน้า-

กองโครงการสังคมก็เป็นนักเศรษฐศาสตร์ ไม่เห็นความสำคัญของสังคมวิทยา มานุษยวิทยา และอาจเห็นเพียง ๒๐% เวลาพูดถึงสังคมไม่ทราบคิดถึงเรื่องอะไรกันบ้าง หลายคนคงคิดถึงเรื่องสังคมสงเคราะห์ อย่างที่อาจารย์ประเสริฐว่าพูดถึงสังคมก็ต้องพูดถึงเยาวชน สตรี ยาเสพติด ซึ่งเป็นเชิงสังคมสงเคราะห์มากกว่า ฉะนั้น ทักษะเกี่ยวกับสภาพพัฒนาการคือ ไม่รู้ว่าสังคมวิทยา มานุษยวิทยา คืออะไรในระดับสูง ระดับสูงก็มีนักสังคมวิทยา มานุษยวิทยาอยู่แต่ว่านักสังคมวิทยาที่มีโอกาสรับใช้สภาพพัฒนามีเช่นพวกที่ทำด้านประชากร เพราะกลุ่มเรื่องแรงงาน เขาสนใจเรื่องแรงงาน และฟังข้อมูลทางประชากรศาสตร์จากนักวิชาการอยู่มาก ฉะนั้นกรณีของประชากรศาสตร์อาจยกเว้นว่า สภาพพัฒนาอาจสั่งหรือขอให้ทำข้อมูลเกี่ยวกับประชากรโดยตรง แล้วนำไปใช้โดยตรง แต่ก็เป็นประชากรเชิงเศรษฐศาสตร์อยู่ดี สาขาอื่นก็มีประโยชน์ในการนำไปวางแผนมากกว่าอื่น ๆ ที่พูดอย่างนี้พูดอย่างน้อยใจที่เสนอโครงการอะไรไป เขาก็มองว่ามันเชิงสังคมเป็นโครงการระยะยาวเก็บไว้ก่อน ต้องคิดเรื่องเศรษฐศาสตร์ให้ชัดเจนก่อนแล้วสังคมค่อยตามไป คุณไม่มีประโยชน์ใช้สอยในช่วงนี้ คุณมีประโยชน์อีก ๕ ปีต่อจากนี้ไปเพื่อแผนเศรษฐกิจก้าวหน้าและทำให้สังคมเหลวแหลกไปแล้ว คุณช่วยตามแก้ก็แล้วกัน นี่เป็นความคิดของคนสภาพพัฒนาจริง ๆ ประสพการณ์อีกอันหนึ่งก็คือ แผนจังหวัดเป็นสหสาขา ขอพูดเฉพาะเชิงสังคม อยากให้เห็นประโยชน์ใช้สอยกับหน่วยงานที่เขาไปใช้ว่าสอดคล้องกันแค่ไหน ทางสังคมก็รวมถำนโยบายของสหประชาชาติในการศึกษาหลาย ๆ อย่างรวมกัน เราเสนอไปเขาบอกว่าเอาไปปฏิบัติไม่ได้ ตอนทำแผนพิจารณาเป็นงานที่ยากไม่เคยทำมาก่อน เป็นการทำลายทางวิชาการพอสมควร เราเสนออะไรไปเขาก็วิจารณ์ว่าเขาไปใช้สอยอะไรไม่ได้ ต้องประชุมกันอีกทีหนึ่ง เรามีข้อเสนอใหม่หน่อยเราก็คว่าเอาไปใช้ไม่ได้ หมายความว่าเราต้องเสนอเหมือนเดิม ซึ่งถ้าเหมือนเดิมเอาไปปฏิบัติได้อยู่แล้ว

ก็ไม่ต้องวิจัย เป็นสิ่งที่น่ากลั้มที่เดียว ท้ายที่สุดเราก็พยายามปรับของเราให้เหมือนกับที่เขาทำปัจจุบันให้มากที่สุด เขาต้องการให้เราแก้เพียงเล็กน้อย ไม่ต้องการที่พิสดารแล้วเขาทำไม่ได้ จนทุกวันนี้ก็ไม่คิดว่าเขารับข้อเสนอของเราเต็มที่ แก้ไม่เป็นปัญหาเพราะผลงานวิจัยก็เป็นผลงานวิจัย ไม่ได้หมายความว่าแผนปฏิบัติ แค่นั้นตอนของการต่อรองของผู้ปฏิบัติกับผู้ทำมีมากหลายทีเดียว

งานวิจัยเพื่อประเมินผล หน่วยงานที่ทำวิจัยไม่ใช่สภาพพัฒนาและสำนักนโยบายและแผน แต่เป็นหน่วยงานทั่วไป ในด้านการปฏิบัติตามแผน เวลาวิจัยประเมินผลอย่างกว้างที่สุด เอาทุกเรื่องรวมทุกอย่าง เช่น สร้างเขื่อนก่อนสร้างเขาให้ทำ เรามองแง่มุมหนึ่งไม่ใช่เป็นประเมินผล แต่อีกแง่มุมหนึ่งก็ต้องเตรียมไว้เพื่อประเมินในโอกาสหลัง เพราะประเมินผลประเมินได้ก็ต่อเมื่อมีงานวิจัยสภาพ แต่ที่นักสังคมวิทยา มานุษยวิทยา ถูกเรียกใช้จริง ๆ ไม่ได้เป็นเพราะหน่วยงานของรัฐ ต้องการแก้เพราะมันเป็นงาน ระดับที่ต้องไปยุ่งเกี่ยวกับต่างชาติ อาจเป็นงานของธนาคารโลกหรือธนาคารพัฒนาภาคเอเชีย หรืออะไรก็ตามระดับสากล เพราะตอนนั้นเขียนไว้ว่างานทุกงาน ต้องมีนักสังคมวิทยาหรือนักมานุษยวิทยาอยู่จึงถูกใช้ให้ทำ และหลาย ๆ งานก็ได้แต่ทำ เพราะต้องมีประโยชน์ใช้สอยของเราแทบไม่มีเลย แต่เราถูกใส่เป็น ๑ ใน ๑๐ ของโครงการย่อยที่ต้องทำก็ยังคงว่าจะไม่มี เพราะทำให้เขาหุคากว้างได้มองคนเสียบ้าง มิฉะนั้นจะมองแต่สิ่งที่เขาไปทำอย่างเดียวไม่สนใจคน มองแง่งานวิจัยเพื่อประเมินผลนักสังคมวิทยา และมานุษยวิทยาถูกใช้และมีประโยชน์แม้บางโครงการมีน้อยแต่ก็มีบ้าง ที่น้อยใจเพราะถูกใช้ไม่ใช่เพราะคนไทยเราก็คว่าสำคัญ แต่ฝรั่งเขาคิดว่าสำคัญต้องมีอยู่ด้วย

งานวิจัยเพื่อพัฒนาได้รับอิทธิพลมาจากฝรั่งอีก นักวิทยาศาสตร์เขาคิดออกกว่าที่เขาคิด ๆ มาแล้วเอาไปให้ติดอยู่ที่ปัญหาสังคม งานวิจัยเพื่อพัฒนาเป็น

งานวิจัยที่นักสังคมวิทยาถูกเรียกไปทำร่วมกับสาขาอื่น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพวก วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เขาก็อะไรขึ้นมาเขาก็เอาไปช่วยในคอนำเนิงงาน แล้วทุกครั้งทีลงไปคิดก็บอกว่าเป็นปัญหาสังคมมาช่วยหน่อยนี่เรื่องของคุณ แนวโน้ม ใหม่ก่อนนั้นก็คือเรื่องสหสาขาวิชาและการทำงานร่วมกัน นักสังคมวิทยาถูกให้เข้าไปร่วมช่วยโครงการวิจัยและพัฒนา (R และ D) แต่ก็มีเรื่องน้อใจอีกที่ฐานะ เราไม่เท่าเทียมกับเขา วิศวกรชวนให้เราไปทำแต่ถูกเราอยู่โน้เท่ แม้สาขาอื่น ก็เหมือนกัน บทบาทของนักสังคมวิทยา มานุษยวิทยา ที่มีมากแต่ถูกดูถูกเรื่อย ๆ ก็ไม่ค่อยมีกำลังใจทำ หลายครั้งที่งาน R และ D มีฝรั่งเข้ามาทำด้วย ฝรั่งก็พอ รับเราเพราะเขาเคยชินต้องทำงานร่วมกับนักสังคมวิทยา มานุษยวิทยา แต่เพื่อน คนไทยที่ถูกรูเรา ไม่เคยเห็นความสำคัญของเราเลย แต่เพราะเจ้าของเงินมา เรียกร้องว่าต้องมีอยู่ด้วย เราเสนออะไรไปเขาไม่ค่อยยอมรับ ไม่ค่อยเข้าตมอง บางครั้งก็ตั้งใจไปรับ หรือทำเป็นไม่รู้เรื่องที่ปกติก็คิดไม่ใส่ใจ ฉะนั้นประสบการณ์ในการทำงานส่วนตัว ในการทำงานให้กับหน่วยงานที่จะเอาไปใช้สอยมี หลายรูปแบบ แต่ไม่ว่ารูปแบบไหนเราก็ออยู่ในฐานะน้อหน้าทั้งสามที่รูปแบบ

อาจารย์ประเสริฐ :

(สรุปจากที่ อาจารย์อมราพูด แล้วเปิดให้แสดงความคิดเห็น)

อาจารย์เฉลิมศรี :

ที่อาจารย์อมราพูดด้วยความน้อเนื้อต่ำใจ ดิฉันมีประสบการณ์เช่นเดียวกับอาจารย์อมรา การวิจัยทั้ง ๔ ประเภทได้รับข้อน้อเนื้อต่ำใจมาก เช่นจะทำ เชื้อนั้นก็มาตามบอกว่ามีชื่ออยู่ในโครงการ ๒๕ ล้าน เราก็กี่ใจได้รับเกียรติ พอเข้าไปนั่งประชุมให้เขียนน้อเนื้อต่ำใจ ไม่คุ้มกับเงินการวางแผนหรือขอเงินจากต่างประเทศ โครงการเทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อน ๆ ที่ทำเป็นวิศวกรทั้งหมดทำโครงการไปเป็นวิศวะหมด ฝรั่งเขาเขียนจดหมายมาว่าท่านควรจะมึนนักสังคมวิทยา

อยู่ในโครงการนี้ คิดฉันเลยบอกว่าคิดฉันเองเป็นนักสังคมวิทยา แต่ไม่ได้รับใส่ใจเท่าที่ควร คิดฉันคิดว่าการประชุมบางครั้งนี้พวกเราที่มีวิชาชีพแบบนี้ได้มีกำลังใจคิดที่จะทำต่อไป ไม่ใช่จะพอแล้ว เห็นหนุ่ม ๆ สาว ๆ มีไฟอยู่ คิดว่าต่อไปคงรับรองเรามากขึ้น

อาจารย์สุเมธา วรรณะภูติ จากคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาฯ

คิดฉันเองเป็นคนเดียวในทีมที่ไม่ได้เป็นสังคมวิทยา มานุษยวิทยา แต่เป็นด้านวิทยาศาสตร์ คือ เกสซ์ แปลกใจที่งานวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์จะเผยแพร่และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้วิจัยกับผู้ใช่ แม้อาจารย์ยอมรับก็พูดถึงความน้อยเนื้อต่ำใจถึงปัญหาที่ท่านประสบ ความรู้ความสามารถของท่านนั้นความจริงมีมาก และคิดว่าเป็นประโยชน์ต่อสังคมยิ่งในขณะนี้ ในด้านพัฒนาชนบท มองงานวิจัยของเราทางสังคมศาสตร์มีความจำเป็นมาก โดยเฉพาะวิจัยทางสังคม เราประสบปัญหาเช่น ก้านยา เกสซ์ จะเข้าไปทำงานวิจัยในชุมชนต้องประสบปัญหาเกี่ยวกับทางที่จะเข้าถึงสังคมต่าง ๆ พวกเราในมหาวิทยาลัยก็คงมีความรู้สึก และเห็นความสำคัญของนักสังคมวิทยาหรือนักมานุษยวิทยา

เสียใจด้วยตนเองว่าทำไมไม่มีนักวิทยาศาสตร์ทั้งทางชีวภาพและกายภาพ มาร่วมประชุมในทีมนี้ช่วยให้เพียงพอหรือสัก ๑๐% เท่าที่มองคุณคิดฉันคนเดียวเท่ากับชาติประชาสัมพันธ์เองแม้ในมหาวิทยาลัย แล้วใจนเลยจะให้ทั้งประเทศ สภาพัฒนาหรือนักบริหาร นักปฏิบัติเขาจะเข้าใจ เราควรให้คณาจารย์ในมหาวิทยาลัยเข้าใจถึงความสอดคล้องของสหสาขาวิชาในการวิจัยเท่าที่ฟังมาตลอด ตั้งแต่เข้าใจรู้สึกว่ ในหน้าที่ความรับผิดชอบทำค่านิพนธ์ในถิ่นของคณะหรืออาจไม่มีอำนาจต่อไปภายหน้าก็ตาม ยังภูมิใจว่าได้ประสานงาน แต่ความตั้งใจจะสำเร็จแค่ไหนไม่ทราบ เพียงแต่จะเรียนท่านวิทยากรที่บรรยายทุกท่านว่าฟังก็

นึกถึงทุกเรื่อง แม้เรื่องข่าวที่คุ้นหูถึงข่าวเหลืองก็ไม่เข้าใจ แต่ไปนึกถึงทาง
 คำนวณวิทยาศาสตร์ว่าเป็นเรื่องของโรค โรคข่าวที่ได้ประสานงานกับนักวิจัยค่านนี้
 หรือเปล่าในฐานะเป็นมหาวิทยาลัย เป็นกำลังของประเทศชาติด้านเศรษฐกิจ เรา
 น่าจะรวมกันได้ในเรื่องนี้เพราะโรคข่าวก็เคยวิเคราะห์ ญี่ปุ่นไม่ยอมรับข่าวไทย
 แต่แท้จริงเป็นเรื่องของการเมืองมาเก็บเอาพันธุ์ข้าวไป คิดฉันเพาะเชือกกับมือของ
 คิดฉันเอง ใ้ใกล้ซึกกับนักวิชาการญี่ปุ่นว่า ทำไมเขาร่วมมือกับเราเขาไม่ใช้การ
 ทกลงทางวิทยาศาสตร์เลย มีแค่ออกภาคปฏิบัติแล้วเก็บพันธุ์ข้าวกลับประเทศ
 ความสัมพันธ์เพราะขาดนักปฏิบัติทั้งระดับบริหารหรือระดับชาติ สังคมที่คิดฉัน
 ฐานน้อยนิดก็มาจากสังคมใหญ่ อาจเป็นเพราะขาดการคิดต่อประสานงาน แม้กระทั่ง
 นักจิตวิทยา ปรัชญาที่คิดฉันไม่เคยรู้เลยก็ยังไม่เข้าใจที่นี่ แล้วก็ฟังประกบความรู้
 ค่ายว่าทางทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ ความจริงแล้วผสมผสานกันได้ เพราะหากทาง
 Interpretative ช่วยทางวิทยาศาสตร์ให้เข้าถึงข้อมูลที่แท้จริงได้อย่างถูกต้องแล้ว
 ทางวิทยาศาสตร์ก็ออกมาเป็นตาราง เป็นสถิติโลกก็มีเกณฑ์กำหนดมากขึ้นในการ
 วิจัย ขอฝากไว้ว่าถ้ามีการประชุมเช่นนี้ไม่ทราบเผยแพร่ไปอย่างไร ทำไมใน
 มหาวิทยาลัยถึงไม่มีคณาจารย์ทางวิทยาศาสตร์มาร่วม ควรจะเริ่มกันตั้งแต่ของเรา
 ก่อนด้วย

อาจารย์ประเสริฐ : (สรุปแล้วกล่าวเพิ่มเติม)

ที่ธรรมศาสตร์ อาจารย์เฉลิมศรีเป็นแห่งแรกที่มีคณะสังคมวิทยา มานุษย-
 วิทยาขึ้นมา คงมีโอกาสนุกเบิกขยายงานได้มาก ผมเชื่อว่าวิชาของเราช่วยให้เรา
 เข้าใจปัญหาได้อย่างถูกต้องลึกซึ้งในระยะยาวได้มาก เพราะเรามองทั้งสังคม ทั้ง
 ระบบ แยกแยะปัญหาต่างๆ ออกไป ไม่ได้มองจุดใดจุดหนึ่ง แต่มองที่เปลี่ยน-
 แปลงอยู่เรื่อย ผิดกับเศรษฐศาสตร์เขามองแต่ปัจจุบัน เงินบาทจะลดก็ก็ต้องลด

เป็นกฎธรรมชาติผืนไม้ได้ แต่สังคมจะเปลี่ยนอย่างไร เศรษฐกิจจะเปลี่ยนอย่างไร เศรษฐศาสตร์เขาไม่อาจพูดได้เพราะการเปลี่ยนต้องอยู่ที่คน ยุคนี้เป็นยุคเศรษฐศาสตร์ คนสนใจวัตถุก็มองแต่แง่วัตถุ เศรษฐกิจหรือทุนไม่พอ ค่าครองชีพสูง สินค้าต่างๆ แพง การลงทุนไม่มี การออมไม่มี ไม่ได้มองที่คน ความขัดแย้ง ค่านิยม ประเพณีที่ปลูกกันมาแต่เช้าจะเห็นว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับคนทั้งนั้น เช่น คุณภาพการศึกษาไม่ใช่ทุ่มแต่เงินอย่างเดียว คอให้กู้เงินญี่ปุ่นมาอีกพันล้านก็ไม่ได้ช่วยอะไร ถ้าหากครูยังเอาแต่เป็นหนี้ เอาแต่คูหนังสือเพื่อจะได้ปริญญาโท ปริญญาเอก ไม่สนใจสอนนักเรียนในหมู่บ้าน พ่อแม่ก็ไม่สนใจ นั่นเป็นเรื่องเกี่ยวกับสังคมทั้งระบบ การวิจัยอย่างนี้เป็นประโยชน์มาก นักบริหารการศึกษาว่าเอาไปใช้ประโยชน์ไม่ได้แสดงว่าไม่เข้าใจบทบาทของความรู้ทางวิทยาศาสตร์ระดับสูง คิดแต่ปัญหาเฉพาะหน้าง่ายๆ เป็นปัญหาที่ต้องแก้ จุดนี้ จุดไหน จุดนั้น ทำไม่ได้ไม่ต้องเสียกำลังใจ ท้อใจ แทนที่จะกำหนดตัวเราเอง ควรยอมรับว่านั่นเป็นระบบเก่าที่เห็นมาตรการหลายคนจริงจังในชีวิตแต่ประสิทธิภาพทางสังคมมีน้อย ยังถูกพวกซ้ายจัดโจมตีด้วยเลยท้อแท้หมดกำลังใจ ความจริงไม่ใช่เป็นความผิดของเขา เป็นความผิดของทั้งระบบ ทุ่มทุกอย่าง นายอำเภอดีๆ พัฒนาการดีๆ ครูดีๆ แต่ทำไมไม่สำเร็จ คิดที่โน่นที่นี้ รายงานการวิจัย คงช่วยได้ช่วยให้เขามีกำลังใจขึ้น อย่าโทษตัวเอง อย่าหมดหวัง ต้องสู้ต่อไป ผมหวังว่าความรู้ที่เราทุ่มเข้าไปคงมีประโยชน์เราเรียนมาทางสังคม ไม่ได้เรียน วิชาชีพเกษตรกรรม หมอเขาก็สามารถทำประโยชน์ให้สังคมได้

อาจารย์สุนทร จากคณะอักษรศาสตร์

ผมเป็นนักประวัติศาสตร์ มาจากคณะอักษรศาสตร์ ผมขอตั้งข้อสังเกต

๓ ข้อด้วยกัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑. โดยธรรมชาติของศาสตร์ ไม่ว่าจะทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา หรือประวัติศาสตร์ก็ดี การนำไปใช้ในทางปฏิบัตินั้นไม่ใช่นำไปใช้ไม่ได้ แต่เพราะผลที่นำไปใช้เมื่อเทียบกับศาสตร์อื่นๆ เช่น เศรษฐศาสตร์ หรือที่เป็น pure science ยิ่งเห็นข้อแตกต่างกันมาก เพราะศาสตร์ทางมนุษยศาสตร์เมื่อนำไป apply ใช้แล้วต้องใช้เวลานานกว่าจะเห็นผล เป็นปัญหาทางธรรมชาติของศาสตร์อันหนึ่งจะแก้ไขอย่างไร ก็คงอยู่ที่ศาสตร์นี้ปรับได้แค่ไหน อย่างเช่น ลดค่าเงินบาทคงไม่มีใครคิดว่านักสังคมวิทยา มานุษยวิทยา จะช่วยได้ถ้าช่วยก็คงระยะยาว หากจะแก้ปัญหาระยะสั้น ก็คงมองไปที่เศรษฐศาสตร์ก่อน

๒. ไม่เข้าใจเหมือนกันว่าปัญหาของนักสังคมวิทยา มานุษยวิทยาคล้ายกับของประวัติศาสตร์หรือเปล่า เพราะมีศาสตร์บางสาขาที่คนส่วนใหญ่มองแล้วเห็นว่าเป็นธรรมชาติ ใครก็แก้ปัญหาก็ได้ เช่น คนพูดถึงประวัติศาสตร์ ทหารก็พูดได้ นักการเมืองก็พูดได้ ใครๆ ก็พูดได้ เพราะรู้สึกว่าเป็นเรื่องธรรมชาติไม่จำเป็นต้องมีการฝึกฝน ทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา ผมไม่แน่ใจว่าคนเข้าใจว่าเป็นเรื่องที่ต้องแก้ปัญหทางจริยธรรม หรืออะไรง่ายๆ ใครก็ทำได้ นักเศรษฐศาสตร์เขาคิดว่าเขาทำได้ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ชำนาญเฉพาะ ในส่วนนี้จำเป็นเหมือนกันที่ต้องทำความเข้าใจว่าเรื่องนี้ต้องใช้ผู้ชำนาญเฉพาะด้วย

๓. ไม่อยากโทษนักอื่นๆ ที่มองสังคมวิทยา มานุษยวิทยาไปในทางลบ เพราะประวัติศาสตร์ไม่ต่างกันเท่าไร การแก้ปัญหาเหมือนคนเป็นโรคมะเร็งและเป็นเกือบทั้งตัวแล้ว เป็นไปได้หรือไม่ที่สาขาอื่นเขามองเราเรามีภูมิหลังอะไรบางอย่างที่สังคม การศึกษาให้เขามองคนในลักษณะนี้ เช่น ตอนเรียนอยู่ธรรมศาสตร์ผมก็เชื่อว่าคนที่เรียนทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา เป็นเพราะเรียนไม่เก่ง เกรดต่ำจึงไปเรียนและเชื่ออย่างนี้มาตลอด จนกระทั่งได้มีโอกาสเรียนทางมานุษยวิทยา จึงได้เข้าใจว่านั่นเป็นอีกลักษณะหนึ่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บางทีการแก้ปัญหาไม่เพียงแต่ว่าต้องแก้ที่ปัจจุบันและต่อสู้เคียงหน้า ต้องมองต่อไปในอนาคต หลังค้ำยว่าเราสามารถสอดใส่สิ่งเหล่านี้ในหลักสูตรได้อย่างไร ให้เด็กที่ต่อไปเขาจะเป็นนักวิชาการแก้ปัญหของประเทศได้เห็นความสำคัญของศาสตร์นี้ นี่คงเป็นสิ่งสำคัญที่บางที่ภาควิชานี้อาจจะต้องเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงที่จะทำ

อาจารย์ประเสริฐ : กล่าวสรุป และบิณฑการสัมมนา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บันทึกท้ายเล่มของบรรณาธิการ

ในการสัมมนาเรื่องนี้ได้มีงานวิจัยที่หลากหลายทั้งโดยเนื้อหาสาระและวิธีการ ส่วนใหญ่แล้วเป็นงานวิจัยที่นับได้ว่าเป็นการวิจัยประยุกต์ จึงเป็นนิมิตอันดีว่านักวิชาการในวงสังคมวิทยา มานุษยวิทยาก็ได้จับประเด็นปัญหาที่สังคมให้ความสนใจ อย่างไรก็ดี มีประเด็นที่น่าจะได้อภิปรายเพิ่มเติมในแง่ของการวิจัยและการใช้ผลงานวิจัยในทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาซึ่งบรรณาธิการขอนำมากล่าวในตอนท้ายดังนี้

ปัญหาแรก ได้แก่ ปัญหาสถานภาพของวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เรื่องนี้ได้มีการกล่าวถึงอยู่บ้างแล้วในการสัมมนา อย่างไรก็ดี สาเหตุที่สถานภาพของวิชานี้ไม่สูงนัก ในวงวิชาการพัฒนามักคงสืบเนื่องมาจากเหตุผลอื่นอีกอย่างน้อยสองประการ ประการแรก สืบเนื่องจากภาวะการณ์ที่ความคิดเรื่องการพัฒนา ยังเน้นด้านเศรษฐกิจและเศรษฐศาสตร์ เป้าหมายของการพัฒนาที่คิดกันก็ยังคงเป็นความเจริญเติบโตและประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ หากจะมีความสนใจเป้าหมายด้านสังคมหรือการเมืองบ้าง ก็ถือเป็นเป้าหมายรองๆ โดยหลักใหญ่ใจความแล้ว การคิดเช่นนั้นถือเป็นผลของการติดตามแนวคิดจากต่างประเทศ ในยุคทศวรรษการพัฒนาในระยะแรกๆ ซึ่งถือว่า ถ้าหากเศรษฐกิจพัฒนาไปแล้วก็ย่อมจะเกิดผลต่อด้านอื่นติดตามมาเองเศรษฐกิจเป็นหัวหน้า

ด้านสังคมและด้านการเมืองประชาธิปไตยเป็นศัวคาม ถึงแม้ว่าในต่างประเทศจะได้มีการทบทวนแนวคิด “เศรษฐกิจมาก่อน” ในทศวรรษหลังๆ นี้ก็

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คาม แต่ก็ดูเหมือนว่าแนวคิดนั้นยังไม่ได้มีผลต่อการพิจารณาการพัฒนาในประเทศไทยเท่าไรนัก ในเมื่อวงการวิชาการและนโยบายบ้านเราให้ความสำคัญแก่การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นตัวนำก็ย่อมเป็นธรรมดาอยู่เองที่วิชาเศรษฐศาสตร์จะมีบทบาทนำไปด้วย และวิชาอื่นก็เป็นตัวเสริมหรือ “เครื่องประดับ” เท่านั้น

สาเหตุอีกประการหนึ่ง อาจสืบเนื่องมาจากฐานะและบทบาทของวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในประเทศไทยที่ยังไม่ได้แสดงผลงาน ให้ประจักษ์ในวงวิชาการว่ามีกระบวนการในการค้นคว้าและแสวงหาความรู้ที่เป็นแบบเฉพาะและมีคุณค่าอันประจักษ์แจ้งต่อการศึกษและการดำเนินการแก้ไขปัญหาการพัฒนาในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมไทย วงการหรือชุมชนวิชาการด้านนี้ยังมีอายุไม่ยาวนานนัก และงานวิจัยจำนวนมากก็ผูกโยงกับสภาพการณ์ในต่างประเทศและงานวิจัยเพื่อพัฒนางานวิจัยส่วนหนึ่ง เป็นภาษาต่างประเทศ สภาพดังกล่าวจึงดูเหมือนว่าสาขาวิชาทั้งสองนี้ ยังไม่บรรลุเป้าหมายของการแสดงฐานะอันชอบธรรมของหลักวิชาเท่าใดนัก โดยนัยดังกล่าวการมุ่งแก้ปัญหาสถานภาพของวิชาโดยการเลื่อนฐานะจากภาคเป็นคณะ แต่มิได้แสดงคุณค่าให้ประจักษ์แก่การแก้ปัญหาในสังคมก็อาจจะไม่มีผลโดยตรงโดยอัตโนมัติต่อสถานภาพของวิชาทั้งสองแต่อย่างใดเลยก็ได้

ปัญหาประการที่สอง คือ ปัญหาวิธีวิจัย นอกจากเรื่องเนื้อหาสาระของการวิจัย เรื่องวิธีการวิจัยของการประยุกต์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเพื่อการพัฒนาที่เป็นเรื่องสำคัญ เท่าที่ผ่านมามีการวิจัยเพื่อพัฒนามักยึดวิธีการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามและวิธีวิจัยเชิงปริมาณเป็นหลัก หากจะมีการใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพก็มักจะเป็นเพียงประกอบวิธีวิจัยเชิงปริมาณเท่านั้น ด้วยวิธีวิจัยแบบนี้ลักษณะของข้อมูลที่ได้จึงมักเป็นข้อมูลที่แจ่มชัดและวัดได้ ส่วนข้อมูลก้ำกึ่งที่หนักคึกความรู้สึก และความหมายของผู้กระทำหรือผู้ถูกวิจัยก็มักจะถูกละเลยไป

หากจะได้รับความสนใจก็แต่ในกรอบของความเป็นไปได้ของนักวิชาการ (คนนอก) เท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนั้น การเข้าถึงความหมายที่คนภายในชุมชนให้แก่การกระทำของตัวก็เป็นไปได้ยากยิ่ง ยิ่งในหลายกรณี จุดมุ่งหมายของการวิจัยก็คือ การให้ประชาชนผู้ประสบปัญหาเองเป็นผู้เข้าร่วมแก้ปัญหา ไม่ใช่รอรบให้คนนอกมาแก้ไขให้ วิธีการวิจัยที่ผ่านมา กลับส่งผลให้ทางตรงกันข้าม คือ แบ่งแยกมิให้ประชาชนเข้าร่วมในการแก้ไขปัญหาของตนเอง และลดความหมายหรือความสำคัญของชาวบ้านในการมีส่วนร่วม วิธีการวิจัยจึงไม่เพียงแต่ขาดความสามารถที่จะเข้าถึงความหมายของการกระทำของประชาชน มิหนำซ้ำยังไม่เอื้อแก่การชักนำให้ประชาชนผู้ประสบปัญหาเกิดความต้องการเข้าร่วมแก้ปัญหาของตนเองด้วย ตามนัยแห่งผลดังกล่าววิธีการวิจัยที่สำคัญในการนี้คือ วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research) ซึ่งได้มีความพยายามในการทดลองใช้บ้างในโครงการวิจัยเรื่อง “ปัญหาตลาดข้าว” : ในกรณีดังกล่าว เกษตรกรผู้มีความรู้และความเข้าใจปัญหาที่วิจัยบางคน ได้ร่วมทำหน้าที่เก็บข้อมูล และวิเคราะห์รวมถึงตรวจสอบข้อสรุปและการผลักดันข้อสรุปให้เกิดผลภาคปฏิบัติ ด้วย โดยสรุปแล้วการเข้าไปสังเกตโดยมีส่วนร่วม และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งเป็นวิธีเชิงคุณภาพมีส่วนเอื้ออย่างมากต่อการเข้าใจปรากฏการณ์สังคม และการได้สัมผัสกับความเป็นจริงทางสังคมโดยตรง เท่าที่ผ่านมาเทคนิควิธีการวิจัยที่นักวิจัยใช้ได้แสดงให้เห็น จุดยืนทางวิชาการ ของผู้วิจัย ในช่วงทศวรรษ ๑๙๖๐-๑๙๗๐ ซึ่งแนวทางการพัฒนาเชิงปริมาณครอบงำวงวิชาการ วิธีการเชิงปริมาณก็ได้รับความนิยมสูง ครั้นล่วงเข้าทศวรรษ ๑๙๘๐ แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาในเชิงคุณภาพชีวิต ซึ่งเน้นการพึ่งตนเอง และการมีส่วนร่วมของประชาชนแพร่หลายมากขึ้น วิธีการเชิงคุณภาพซึ่งสามารถรองรับแนวคิดดังกล่าวได้เหมาะสมกว่าก็เริ่มมีบทบาทมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การใช้วิธีวิจัยเชิง

คุณภาพในทางสังคมวิทยายังใช้กันน้อย เราจะพบวิธีดังกล่าวในงานวิจัยทางมานุษยวิทยามากกว่า ข้อนี้ น่าจะเป็นประโยชน์ที่สองตาสาจะเสริมกันได้

ปัญหาประการที่สาม คือเรื่องของการขาดงานวิจัยพื้นฐาน โดยปกติเรามักคาดกันว่างานวิจัยในมหาวิทยาลัยจะมีลักษณะเป็นงานวิจัยพื้นฐานมากกว่างานวิจัยประยุกต์ ผลงานวิจัยที่นำมาเสนอในการสัมมนาครั้งนั้นไม่มีลักษณะเช่นนั้น เพราะส่วนใหญ่แล้วเป็นงานวิจัยประยุกต์สิ่งที่น่าเป็นห่วงกลับเป็นว่า เราทำงานวิจัยพื้นฐานเพียงพอหรือไม่ในสถาบันอุดมศึกษา? เราสามารถสร้างกรอบแนวคิด สำหรับพิจารณาปรากฏการณ์สังคมของเราเองได้หรือยัง? คำถามเช่นนี้ผู้ใช้ผลงานวิจัยโดยทั่วไปมักจะไม่ตั้ง ผู้ที่ควรตั้งคือ แวดวงนักวิจัยหรือนักวิชาการนั่นเอง การขาดงานวิจัยพื้นฐานทำให้พัฒนาการของศาสตร์เป็นไปโดยปราศจากรากที่มั่นคง จึงเป็นเรื่องที่นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาควรให้ความสำคัญอย่างยิ่งในเบื้องต้น น่าจะมีการกำหนดให้ชัดเป็นรูปแบบว่างานวิจัยพื้นฐาน คำนึงบ้างที่ควรทำหรือมีความขาดแคลนอย่างมาก เช่น งานวิจัยเกี่ยวกับสถาบันครอบครัวและเครือญาติ เกี่ยวกับพฤติกรรมรวมหมู่เพื่อที่เราจะได้ภาพของสังคมไทยที่ครบถ้วน ความรีบร้อนได้ผลลัพท์ให้นักวิจัยต้องทำงานวิจัยประยุกต์เพื่อตอบปัญหาเฉพาะหน้าบางประการ เมื่อข้อมูลจากการวิจัยพื้นฐานยังไม่เพียงพอ ข้อค้นพบจากการวิจัยประยุกต์ก็ย่อมต้องมีขีดจำกัด

ประเด็นสุดท้าย ที่ใครจะกล่าวถึงคือการนำผลการวิจัยไปใช้บ่อยครั้งที่ปรากฏว่าความต้องการของผู้วิจัยและผู้ใช้ผลการวิจัยนั้นไม่ตรงกัน ข้อค้นพบของผู้วิจัยไม่ตอบสนองความต้องการของฝ่ายปฏิบัติหรือวางแผน ไม่สามารถนำไปเป็นนโยบายแผนหรือแนวการดำเนินงานที่จะแก้ไขปัญหาก็ได้ ถ้าหากได้มีการแลกเปลี่ยนความนึกของทั้งสองฝ่ายซึ่งกันและกัน ของอย่างนี้อาจจะแคบลงได้ ผู้วิจัยที่อยู่ในสถาบันการศึกษาจะได้มีโอกาสทราบว่าประเด็นปัญหาชนิดใดที่เอื้อต่อการ

นำไปใช้ในเชิงปฏิบัติ เพื่อจะได้คำนึงถึงตัวแปรเหล่านั้นให้มากขึ้น ฝ่ายผู้ใช้ผลงานวิจัยก็จะได้ทราบว่าข้อค้นพบบางประการจากการวิจัยไม่สามารถทำให้ผู้วิจัยสร้างข้อสรุปที่แน่นอนได้เสมอไป บางครั้งข้อค้นพบเพียงแค่แสดงความสัมพันธ์ แต่ไม่ได้อธิบายสาเหตุ ถ้าต้องการรู้สาเหตุจะต้องทำวิจัยเพิ่มเติมอีก หรือข้อค้นพบบางอย่างอาจนำไปสู่มาตรการเชิงปฏิบัติที่มีทางเลือกหลายประการ จะต้องนำไปทดลองเสียก่อน ผู้วิจัยจะสรุปได้เฉพาะที่ข้อมูลเอื้อเท่านั้น ไม่ใช่สรุปครอบจักรวาล ฉะนั้นข้อค้นพบจึงไม่ใช่สูตรเบ็ดเสร็จที่จะนำไปใช้ได้ทันที ในความเป็นจริงแล้ว การนำผลการวิจัยไปใช้ในเชิงปฏิบัติเป็นกระบวนการที่จะต้องมีการย่อยข้อค้นพบนั้นเสียก่อน แล้วนำไปพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ ที่เป็นไปได้ ส่วนใหญ่ มาตรการเชิงปฏิบัติที่มีได้เกิดจากข้อค้นพบของการวิจัยเพียงเรื่องเดียว แต่จะคงได้จากการสังเคราะห์ข้อค้นพบของงานวิจัยหลายเรื่องและจากการสรุปทั่วไปด้วย

ประเด็นปัญหาเหล่านี้คือสิ่งที่ท้าทายนักสังคมวิทยา มานุษยวิทยา ในทศวรรษปัจจุบันเราหวังเป็นอย่างยิ่งว่ากรจกัสมัมนาเพื่อนำผลการวิจัยมาเสนอครั้งหนึ่งจะช่วยเบืกประเด็นปัญหาให้แก่วงวิชาการได้บ้าง ภารกิจที่รอนักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาอยู่นั้นยังมีอีกมาก การจักัสมัมนาในลักษณะเช่นนี้ตลอดจน การพบปะเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดและประเมินสถานภาพทางวิชาการของศาสตร์ในหมู่นักสังคมวิทยา มานุษยวิทยาด้วยกัน จะช่วยเอื้อต่อการปฏิบัติภารกิจดังกล่าวให้ลุล่วงจึงมีความจำเป็นที่จะต้องจักัให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวิชาการให้มากขึ้น ทราบไคที่สังคมวิทยาและมานุษยวิทยายังไม่สามารถแสดงความเป็นเอเคะที่คเคะทางวิชาการให้เป็นทีประจักัษแก่กันทั่วไป ทราบนั้นศาสตร์นี้คงจะยังไม่บรรลุเป้าหมายในการแสดงฐานะอันชอบธรรมในสังคมศาสตร์

สุวิทย์ หวันแก้ว
สุภางศ์ จันทวานิช
บรรณาธิการ
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคที่ ๕

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายนามผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนาระหว่างคณาจารย์และผู้ใช้ผลงานวิจัย
เรื่อง “สังคมวิทยาและมานุษยวิทยากับสถานการณ์การพัฒนาปัจจุบัน”

ที่	ชื่อ-สกุล	หน่วยงาน
๑	อาจารย์ศรีเนตร ฐมชัย	โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
๒	อาจารย์ศรีวิไล ยิ้มคม	โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
๓	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ	คณะสังคมวิทยาฯ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๔	นายบุญญา พันธศรีศักดิ์	กรมส่งเสริมการเกษตร
๕	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชวนชม ชีณะคงกูร	มหาวิทยาลัยศิลปากร ทัพแก้ว
๖	อาจารย์กัญญา ปฐมตระกูล	โรงเรียนสตรีวิทยา
๗	อาจารย์สุจิตา เพียรเพ็ญ	โรงเรียนสตรีวิทยา
๘	นางเรืองรัตน์ วงศ์ปราโมทย์	สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
๙	ผู้ช่วยศาสตราจารย์อัญชัน สวัสดิ์โอ	คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ทัพแก้ว
๑๐	นายรุ่งโรจน์ ทรงสกุล	คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ทัพแก้ว
๑๑	นายสุรพร เสียนเสถียร	สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม
๑๒	นายพรสิทธิ์ พัฒนานุรักษ์	สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

ที่	ชื่อ-สกุล	หน่วยงาน
๑๓	นางลักขณา วรวิวัฒน์	สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม
๑๔	ดร. สุรพล กาญจนจิรา	กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย
๑๕	ดร. พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิ์พงษ์	คณะสังคมวิทยา ฯ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๑๖	ดร. มงคล คำนรินทร์	สำนักงานบัณฑิตยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๑๗	อาจารย์บรรจง ปวีร์วรรณ	สำนักงานบัณฑิตยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๑๘	น.ส. มยุรี วิกแก้ว	วิทยาลัยครูเพชรบุรี
๑๙	อาจารย์จักรวาทิพย์ ธนาคม	สถาบันวิจัยประชากร และสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
๒๐	อาจารย์ชะเอม ยินดี	วิทยาลัยครูพระนคร
๒๑	อาจารย์นพพร ไพรมณี	โรงเรียนโยธินบูรณะ
๒๒	อาจารย์ไพภัก วิทยารัตน์	โรงเรียนสตรีศรีนครบุศรินทร์
๒๓	อาจารย์วิจิตรวรรณ น้อยอาสา	โรงเรียนสตรีศรีนครบุศรินทร์
๒๔	อาจารย์ผจง รัตนโรม	โรงเรียนเบญจมราชูทิศ
๒๕	อาจารย์อุบล ภูมวารตสุคนธ์	โรงเรียนเบญจมราชูทิศ
๒๖	อาจารย์ศิษยา กุศลภูษณงค์	โรงเรียนบดินทรเดชา
๒๗	อาจารย์กนกพร กระบวนศรี	โรงเรียนบดินทรเดชา
๒๘	อาจารย์ลัดดา สุวรรณกุล	มหาวิทยาลัยศิลปากร ทัพแก้ว

๒๙	นายดิษฐ์ ศรีเงินยวง	มหาวิทยาลัยมหิดล
๓๐	อาจารย์ผจงจิตต์ อธิคมนันท์	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
๓๑	อาจารย์พรพจน์ พรหมสวัสดิ์	วิทยาลัยครูสวนสุนันทา
๓๒	อาจารย์ชชาติ นพพลกล้า	วิทยาลัยครูสวนสุนันทา
๓๓	อาจารย์พิชญ์ สมพอง	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
๓๔	น.ส. ประไพ อุกมทัศน์	มหาวิทยาลัยศิลปากร
๓๕	น.ส. กุลจิตรา ภัทธานนท์	สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
๓๖	นายบศิ ธนะมัน	คณะแพทยศาสตร์ จุฬาฯ
๓๗	อาจารย์รัชชัย พัฒนศิริศักดิ์	โรงเรียนศึกษานารีวิทยา
๓๘	อาจารย์ถน ททรัพย์เจริญ	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
๓๙	อาจารย์พะอบ นมะคาร์	มหาวิทยาลัยศิลปากร
๔๐	อาจารย์สุศักดิ์ แพวพิเศษ	โรงเรียนศึกษานารีวิทยา
๔๑	อาจารย์พิทวง ธรรมพินทา	วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จฯ
๔๒	นายชัยโย ปัญญาภรณ์	บริษัททีเอ็มคอนกรีตตั้งเขนจันเอร์
๔๓	รศ. สมเนา วรธนะภูติ	รองคณบดีฝ่ายวิจัย คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาฯ
๔๔	อาจารย์ประวิตร นิตสุวรรณกุล	
๔๕	รศ. เจริมศรี ธรรมบุตร	คณบดีคณะสังคมวิทยาฯ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ที่	ชื่อ-สกุล	หน่วยงาน
๔๖	ดร. นิตยา ภัสสรศิริ	สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
๔๗	ดร. นงราม เศรษฐพานิช	สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
๔๘	อาจารย์วิไล สัจจ์ทองจีน	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๔๙	ดร. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา	คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬา ฯ
๕๐	ดร. พิรัชต์ พิทักษ์เทพสมบัติ	สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬา ฯ
๕๑	นายสุภา พรหมคุณ	มหาวิทยาลัยศิลปากร
๕๒	นายประยุทธ์ คูโพบูลย์	มหาวิทยาลัยศิลปากร ทัพแก้ว
๕๓	น.ส. วิภาพันธ์ ก่อเกียรติขจร	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๕๔	น.ส. อารุพัทธ์ ตำราญวงศ์	คณะรัฐศาสตร์ จุฬา ฯ
๕๕	นายจรัส บุญชัย	คณะรัฐศาสตร์ จุฬา ฯ
๕๖	น.ส. กนกพรรณ แสงเรือง	คณะรัฐศาสตร์ จุฬา ฯ
๕๗	น.ส. วิชชุดา สิงห์โต	คณะรัฐศาสตร์ จุฬา ฯ
๕๘	น.ส. สุนิศา วิไลวงษ์	
๕๙	น.ส. จุฑารัตน์ จันทร์แป๊ะระยะ	
๖๐	นายสมศักดิ์ ตันติแพทยากร	
๖๑	น.ส. ปฐมภรณ์ บุษปรัาง	

๖๒	น.ส. สุชากา กังสทไมตรี	คณะรัฐศาสตร์ จุฬา ฯ
๖๓	น.ส. มยุรี นภาพรรณเสกกุล	
๖๔	น.ส. ภิรณีย์ โชติกกันตะ	คณะรัฐศาสตร์ จุฬา ฯ
๖๕	น.ส. เสาวนีย์ จิตต์ทวมวค	คณะรัฐศาสตร์ จุฬา ฯ
๖๖	น.ส. ศิริพร สีนุศิริ	คณะรัฐศาสตร์ จุฬา ฯ
๖๗	นายสฤกษ์ วิชาธรณ์	คณะรัฐศาสตร์ จุฬา ฯ
๖๘	น.ส. ภาวินี เพ็งศาสตร์	คณะรัฐศาสตร์ จุฬา ฯ
๖๙	น.ส. นิลมณี อารีรัตน์	คณะรัฐศาสตร์ จุฬา ฯ
๗๐	น.ส. วาสนา อรุณกิจ	คณะรัฐศาสตร์ จุฬา ฯ
๗๑	น.ส. สุจริตรา วรณศิริพัฒน์	มหาวิทยาลัยศิลปากร
๗๒	นายชิษานี อธิมารุ	คณะรัฐศาสตร์ จุฬา ฯ
๗๓	น.ส. อัญชลี แยมพยนต์	คณะรัฐศาสตร์ จุฬา ฯ
๗๔	น.ส. นภา ชมไพบูรณ์	คณะรัฐศาสตร์ จุฬา ฯ
๗๕	น.ส. พงษ์นีย์ ททรัพย์สมาน	คณะครุศาสตร์ จุฬา ฯ
๗๖	นางมยุรี สุทธิเลิศอรุณ	คณะครุศาสตร์ จุฬา ฯ
๗๗	น.ส. เขาวนิจ กิตติธรรณ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๗๘	นายนवल สารสอน	คณะรัฐศาสตร์ จุฬา ฯ

ที่	ชื่อสกุล	หน่วยงาน
๗๙	ศาสตราจารย์ ดร. พัทยา สายหุ	คณะรัฐศาสตร์ จุฬา ฯ
๘๐	รองศาสตราจารย์ ดร. อมรา พงศาพิชญ์	คณะรัฐศาสตร์ จุฬา ฯ
๘๑	ดร. ชยันต์ วรรธนะภูติ	คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๘๒	ผศ. สมภพ มานะรังสรรค์	คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬา ฯ
๘๓	ศาสตราจารย์ ประเสริฐ แยมกมลนพุง	คณะรัฐศาสตร์ จุฬา ฯ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนะนำผู้วิจัย

ปรีชา คุวินทร์พันธุ์

Dr. Preecha Kuwinpant

รองศาสตราจารย์ หัวหน้าภาควิชาสังคมวิทยา
และมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย

ร.บ. จุฬาฯ (เกียรตินิยม อันดับ ๒)

M.A. (Anthropology) University of London

Ph.D. (Anthropology) University of Kent at
Canterbury, England

สุภาพล์ จันทวานิช

Dr. Supang Chantavanich

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาสังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย

อ.บ. จุฬาฯ (เกียรตินิยม อันดับ ๒)

M.A. Université de Grenoble II

Ph.D. Université de Grenoble II

สุริชัย ทวันแก้ว

Mr. Surichai Wun' Gaeo

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาสังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหา-
วิทยาลัย

ร.บ. จุฬาฯ (เกียรตินิยม อันดับ ๒)

M.A. University of Tokyo

Ph.D. Candidate (Sociology) University of
Tokyo

สถาบันวิจัยประชากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Chulalinet

3 0021 00077320 0

อาจารย์ สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย

ร.บ. จุฬา ฯ (เกียรตินิยม)

M.A. (Political Science) Ohio University

Ph.D. Candidate (Political Science)

University of Hawaii

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พิมพ์ที่โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โทร. ๒๕๕๗๘๐-๕ คีย์ ๒๒๖
นายวันชัย ศิริชนะ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ธันวาคม ๒๕๒๘
๒๕๐๗-๕๖/๕๐๐